

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK

Bulletin d'ethnologie

XXV (67)

2008/2

Česká národopisná společnost
Praha 2008

NÁRODOPISNÝ VĚSTNÍK
Bulletin d'ethnologie

Recenzovaný časopis

Redakční rada: PhDr. Karel Altman, CSc., PhDr. Helena Beránková, PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., Mgr. Marta Kondrová, PhDr. Ludmila Kopalová, PhDr. Helena Mevaldová, doc. PhDr. Ladislav Mlynka, CSc., doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc., PhDr. Miroslav Válka, Ph.D. (předseda), Mgr. Jiřina Veselská

Redaktor: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.

Studie recenzovali: PhDr. Hana Dvořáková, PhDr. Romana Habartová, doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc., PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Marta Šrámková, PhDr. Marta Toncrová

Číslo vychází k 20. prosinci 2008

Národopisný věstník je zapsán do evidence periodického tisku pod evidenčním číslem: MK ČR E 18932.

www.narodopisnaspolecnost.cz

www.narodopisnaspolecnost.cz/vestnik.php

ISSN 0323-2492

Obsah

Úvodem (<i>Redakce</i>)	5
---------------------------------	---

Studie

<i>Eva Románková</i> , Význam a funkce výročních obyčejů v činnosti spolku, jednotlivce a lokálního společenství (na příkladu dvou jihovalašských obcí)	9
<i>Václav Michalička</i> , Fenomén příborského řezbářství – Antonín Jařabáč.	26
<i>Anna Veliká</i> , Vztah ženy a feudálního pána v českých a slovenských baladách . . .	34

Materiály

<i>Jiřina Veselská</i> , Etnografie ve studijních programech Slezské univerzity v Opavě . .	54
---	----

Příspěvky dopisovatelů České národopisné společnosti

<i>Miroslav Válka</i> , František Pešík a jeho spolupráce s Národopisnou společností . .	64
<i>František Pešík</i> , Církevní průvody a procesí v Manětíně do roku 1953	66

Personalia

Vzpomínka na PhDr. Josefa Vařeku, DrSc. (<i>Věra Kovářů</i>)	81
Zdena Lenderová (28. 5. 1956–2. 8. 2008) (<i>Lydia Petrářnová</i>)	83
Výběrová bibliografie PhDr. Zdeny Lenderové (<i>Judita Hrdá</i>).	84
Malé ohlédnutí za odkazem Josefa Tomše (<i>Klára Brožovičová</i>)	86
Jaromír Tausch – životní jubileum autora Batelovska (<i>Helena Bočková</i>)	90
Jubilující PhDr. Hana Dvořáková (<i>Jana Pospíšilová</i>)	91
Výběrová bibliografie PhDr. Hany Dvořákové (<i>Jana Pospíšilová</i>)	93

Knihy

Stanislav BROUČEK – Richard JEŘÁBEK (eds.): Lidová kultura.	
Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska (<i>Jiřina Veselská</i>)	100
Středověké a novověké zdroje tradiční lidové kultury (<i>Daniel Drápala</i>)	105
Jaroslav ŠTIKA: Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších (<i>Miroslav Válka</i>)	109
Petr JANEČEK: Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice / Petr JANEČEK: Černá sanitka: Druhá žeň. Pérák, ukradená ledvina a jiné pověsti (<i>Libor Svoboda</i>)	112
Václav ŠPLÍCHAL – Marie OTAVOVÁ a kol.: Poselství dřeva. Most mezi minulostí, přítomností a budoucností, historická paměť, svědectví, vize (<i>Václav Michalička</i>)	114

Miroslav VÁLKA s kolektivem: Agrární kultura. O tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici (<i>Karel Pavlišťík</i>)	117
V múzeu vážne i prostopašne. (Zo spomienok pracovníkov) (<i>Ladislav Mlynka</i>) . . .	120
Dary a obdarování (<i>Marta Kondrová</i>)	123
Jiří SEVERIN: Hráli jsme jak andělé... (<i>Klára Císaříková-Kašparová</i>)	125

Výstavy

Aj to sú maléri od boha samého. Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem (<i>Alena Křížová</i>)	129
Národopisná kresba v Slovenskom národnom múzeu v Martine (<i>Anna Oláhová</i>) . .	131
Od kolébky po rakev aneb rodinné obyčaje a obřady v běhu lidského života (<i>Vanda Vrlová</i>)	134
Biedermeier – Umění a kultura v českých zemích 1814–1848 (<i>Ludvík Skružný</i>) . .	138

Konference

Valné shromáždění a konference Národopisné spoločnosti Slovenska (<i>Miroslav Válka</i>)	142
--	-----

Valné shromáždění ČNS v Jindřichově Hradci

Zpráva o činnosti České národopisné společnosti za období 2005–2008 (<i>Miroslav Válka</i>)	146
Zápis z jednání Valného shromáždění České národopisné společnosti, které se konalo ve středu 24. září 2008 v konferenčním sálu Muzea Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci (<i>Jiřina Veselská</i>)	153
Usnesení Valného shromáždění České národopisné společnosti dne 24. září 2008 v Jindřichově Hradci (<i>Alena Křížová</i>)	157
Laudatia k udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Janě Hrabětové (<i>Vladimíra Jakouběová</i>), PhDr. Dagmar Klímové, CSc. (<i>Jana Pospíšilová</i>), PhDr. Věře Kovářů (<i>Miroslav Válka</i>), PhDr. Jiřímu Langrovi, CSc. (<i>Daniël Drápala</i>), Heleně Šenfěldové, prom. hist. (<i>Helena Mevaldová</i>), Luďku Štěpánovi (<i>Ilona Vojancová</i>), Mgr. Jiřině Veselské (<i>Marie Brandstetťrová</i>)	158
Adresář členů Hlavního výboru České národopisné společnosti ve volebním období 2008–2011	172
Pokyny pro úpravu příspěvků Národopisného věstníku (<i>Redakce</i>)	174
Do 2. čísla <i>Národopisného věstníku 2008</i> přispěli	175

Table of Contents

Introduction (*Editor*) 7

Studies

Eva Románková, Significance and Function of Annual Customs
in Activities of Rural Associations, Individuals and Local Communities 9

Václav Michalička, Phenomenon of the Příbor Wood-Carving – Antonin Jařabáč . . 26

Anna Veliká, Czech and Slovak Folk Ballads with the Theme of Woman
and Feudal Lord 34

Materials

Jiřina Veselská, Ethnography in Study Programs of Silesian University in Opava . . 54

Contributions by Correspondents of the Czech Ethnographical Society

Miroslav Válka, František Pešík and His Cooperation with the Ethnographical
Society 64

František Pešík, Religious Processions in Manětín until the Year 1953 66

Personalia

In Memory of PhDr. Josef Vařeka, DrSc. (*Věra Kovářů*) 81

Zdena Lenderová (28 May 1956–2 August 2008) (*Lydia Petráňová*) 83

Selective Bibliography of PhDr. Zdena Lenderová (*Judita Hrdá*) 84

Looking Back at Legacy of Josef Tomeš (*Klára Brožovičová*) 86

Jaromír Tausch – the Author of *Batelovsko* Celebrating
a Jubilee (*Helena Bočková*) 90

PhDr. Hana Dvořáková Celebrating an Anniversary (*Jana Pospíšilová*) 91

Selective Bibliography of PhDr. Hana Dvořáková (*Jana Pospíšilová*) 93

Books

Stanislav BROUČEK – Richard JEŘÁBEK (eds.): *Lidová kultura*.
Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska (*Jiřina Veselská*) 100

Středověké a novověké zdroje tradiční lidové kultury (*Daniel Drápala*) 105

Jaroslav ŠTIKA: Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci,
vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších (*Miroslav
Válka*) 109

Petr JANEČEK: Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy
v České republice / Petr JANEČEK: Černá sanitka: Druhá žeň. Pérák, ukradená
ledvina a jiné pověsti (*Libor Svoboda*) 112

Václav ŠPLÍCHAL – Marie OTAVOVÁ a kol.: Poselství dřeva. Most mezi minulostí, přítomností a budoucností, historická paměť, svědectví, vize (<i>Václav Michalička</i>)	114
Miroslav VÁLKA s kolektivem: Agrární kultura. O tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici (<i>Karel Pavlišťík</i>)	117
V múzeu vážne i prostopašne. (Zo spomienok pracovníkov) (<i>Ladislav Mlynka</i>)	120
Dary a obdarování (<i>Marta Kondrová</i>)	123
Jiří SEVERIN: Hráli jsme jak andělé... (<i>Klára Císaríková-Kašparová</i>)	125

Exhibitions

Aj to sú maléri od boha samého. Lidová malířina rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem (<i>Alena Křížová</i>)	129
Národopisná kresba v Slovenskom národnom múzeu v Martine (<i>Anna Oláhová</i>)	131
Od kolébky po rakev aneb rodinné obyčaje a obřady v běhu lidského života (<i>Vanda Vrlová</i>)	134
Biedermeier – Umění a kultura v českých zemích 1814-1848 (<i>Ludvík Skružný</i>)	138

Conference

Plenary Session and Conference of the Ethnographical Society of Slovakia (<i>Miroslav Válka</i>)	142
--	-----

Plenary Session of the Czech Ethnographical Society in Jindřichův Hradec

Activity Report of the Czech Ethnographical Society from the Years 2005–2008 (<i>Miroslav Válka</i>)	146
Proceedings from the Plenary Session of the Czech Ethnographical Society Which Took Place at the Conference Room of the Museum of Jindřichův Hradec Region in Jindřichův Hradec on 24 September 2008 (<i>Jiřina Veselská</i>)	153
Resolution of the Plenary Session of the Czech Ethnographical Society on 24 September 2008 in Jindřichův Hradec (<i>Alena Křížová</i>)	157
Proposals for the Conferment of the Honorary Membership of the Czech Ethnographical Society to PhDr. Jana Hrabětová (<i>Vladimíra Jakouběová</i>), PhDr. Dagmar Klímová, CSc. (<i>Jana Pospíšilová</i>), PhDr. Věra Kovářů (<i>Miroslav Válka</i>), PhDr. Jiří Langer, CSc. (<i>Daniel Drápala</i>), Helena Šenfěldová, prom. hist. (<i>Helena Mevaldová</i>), Luděk Štěpán (<i>Ilona Vojancová</i>), Mgr. Jiřina Veselská (<i>Marie Brandstettróvá</i>)	158
Directory of Members of Czech Ethnographical Society's Main Committee in the Term of Office 2008–2011	172
Guidelines for Writing Contributions for the Ethnographical Bulletin (<i>Editor</i>)	174
List of Contributors to the Second Issue of the Ethnographical Bulletin 2008	175

Úvodem

Ve středu 24. září 2008 se v prostorách Muzea Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci uskutečnilo Valné shromáždění České národopisné společnosti. Po třech letech, které uplynuly od posledního jednání, se tak opět členům Společnosti naskytlá příležitost nejen k sumarizaci dosavadní činnosti tohoto vrcholného profesního sdružení české etnologie, ale také k nastolení některých podnětů, které by napomáhaly ve formování Společnosti do budoucna.

Druhé letošní číslo Národopisného věstníku má tudíž poněkud specifickou skladbu příspěvků. Přináší totiž některé zásadní materiály z jednání v Jindřichově Hradci, včetně návrhu na udělení čestného členství České národopisné společnosti některým předním osobnostem našeho oboru. V plném znění zde otiskujeme Zprávu o činnosti České národopisné společnosti za léta 2005–2008, kterou na Valném shromáždění přednesl odstupující předseda PhDr. Miroslav Válka, Ph.D. Devítičlenná exekutiva společnosti, zvolená v Jihlavě v září 2005, pracovala pod jeho vedením v nezměněné sestavě po celé tři roky. Navzdory omezeným finančním prostředkům, jimiž Společnost disponuje, se podařilo nejen dále rozvíjet činnost z předchozích let (anketa, vydavatelská činnost, spolupráce s dopisovateli), ale vnést do aktivit ČNS i inovace (webové stránky, rozdělení Národopisného věstníku do dvou čísel). Společnost navíc úspěšně realizovala některé výzkumně-dokumentační projekty (grant *Dokumentace stereotypů v denním režimu žen ve 20. století*; zpracování bibliografie Národopisného věstníku). Ocenit ovšem musíme také činnost obou komisí ČNS (Komise pro lidové obyčeje pod vedením PhDr. L. Tarcalové; Komise pro lidové stavitelství a bydlení vedená R. Tykalem), oživení kontaktů se sesterskými společnostmi na Slovensku a v Polsku či příspěvek ČNS k praktickému naplňování vládního materiálu Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu.

Sumarizační zprávu o činnosti ČNS za léta 2005–2008 zakončil Miroslav Válka přáním určeným členům nově zvoleného Hlavního výboru: „*Po dvou volebních obdobích ve funkci předsedy ČNS mi nezbývá než náš symbol – loďku, kterou odlili z olova členové Hlavního výboru na rožnovském vánočním jarmarku, předat svému nástupci, jehož v tajné volbě dnes vyberou členové Společnosti. Počítáme rovněž s výraznější obměnou Hlavního výboru a s tím, že v něm zasedne z větší části mladá generace, plná kreativity a velkých cílů. Přeji novému výboru, aby práci České národopisné společnosti dál úspěšně kormidloval ke spokojenosti všech členů a aby ČNS dál plnila cíle, jež si před více než sto lety předsevzala.*“ V tajné volbě byl poté zvolen nový Hlavní výbor, který se ujal vedení společnosti na další tři léta.

Vzhledem k avizované personální obměně exekutivy bych zde rád jménem celé České národopisné společnosti poděkoval všem členům odstupujícího Hlavního výboru, kteří v uplynulých volebních obdobích věnovali svůj čas a energii ČNS. Zvláštní poděkování pak náleží emeritnímu předsedovi Miroslavu Válkovi, který

šest let řídil Společnost. Díky jeho nasazení a obětavosti bylo možné realizovat nejen již tradiční aktivity, ale vnést do činnosti ČNS i řadu nových podnětů. Stabilizace členské základny a především vstup nových členů z řad absolventů a studentů etnologie skýtá Společnosti velmi dobrý výchozí potenciál pro budoucnost. Přestože M. Válka a také některé další dlouholeté členky Hlavního výboru (H. Dvořáková, L. Kopalová, J. Veselská, I. Vojancová) se již nebudou na další činnosti exekutivy bezprostředně spolupodílet, jejich nástupci budou jistě moci i nadále využívat jejich odborných i organizačních zkušeností z předchozích let.

Druhé číslo Národopisného věstníku 2008 není ovšem věnováno jen Valnému shromáždění České národopisné společnosti v Jindřichově Hradci. Vedle příspěvků v oddílech Studie a Materiály pokračujeme i v tomto čísle s publikováním prací našich dopisovatelů. Tentokrát jsme vybrali příspěvek pana Františka Pešíka ze západních Čech. Protože se jedná o dlouholetého dopisovatele ČNS, připojili jsme k jeho textu také životopisný medailon od Miroslava Války.

Oddíl Personalía nám připomíná nejen životní jubilea H. Dvořákové a J. Tausche, ale i odchod dvou členů Společnosti, kteří se v uplynulých letech aktivně podíleli na její činnosti. Zatímco Zdena Lenderová mimo jiné v 90. letech 20. století pracovala v Hlavním výboru Společnosti, Josef Vařeka po mnoho let zastával funkci vědeckého tajemníka a významně se zapsal do dějin nejen našeho oboru, ale i celé ČNS. Vzhledem k tomu, že jsme v roce 2007 otiskli jubilejní článek k životnímu jubileu J. Vařeky, tentokrát jsme zvolili specifickou formu připomenutí jeho životních a profesních osudů.

Nové vedení České národopisné společnosti hodlá i do budoucna zachovat dělení ročníků Národopisného věstníku do dvou čísel. Zatímco první číslo NV 2009 přinese příspěvky z jindřichohradecké konference *Na pomezí oborů*, v druhém čísle budou publikovány statě věnované problematice *Muž a tradice*.

Daniel Drápala
předseda ČNS

Význam a funkce výročních obyčejů v činnosti spolku, jednotlivce a lokálního společenství (na příkladu dvou jihovalašských obcí)

Eva Románková

Zatímco období po obou světových válkách a druhá polovina dvacátého století přinesly úpadek řady aspektů tradičních forem sociální a duchovní kultury, současná doba přeje jejich vzkříšení, obnově i formování zcela nových jevů vycházejících z lidové tradice. Některé novodobé události výročního obyčejového cyklu dokonce nesouvisejí s žádným prvkem, který by zůstal alespoň ve vzpomínkách pamětníků z dob jejich mládí, a byly vytvořeny v posledních letech na základě vnějších vlivů. Pro hlubší prozkoumání těchto procesů byly vybrány dvě lokality na jižním Valašsku – obce Francova Lhota a Valašská Senice. Vzhledem k pomalému ekonomickému vývoji a relativně dlouhému přetrvání tradičního způsobu hospodaření přežila v oblasti jižního Valašska také řada obyčejových jevů, které bychom na jiných místech naší země již marně hledali. Fenomén proměny tradic je všeobecně rozšířený a známý, zajímalo mne však, jak ve skutečnosti procesy obnovy a udržování zvyků probíhají, jaké je jádro existence tradic v životě člověka. Jedná se o analýzu založenou na celoročním intenzivním terénním výzkumu uskutečněném v letech 2004 a 2007–2008 za finanční podpory Programu rektora Masarykovy univerzity na podporu tvůrčí činnosti studentů.

Francova Lhota a Valašská Senice jsou obce s rozvinutým spolkovým životem, nicméně bez jakéhokoliv vlivu folklorního či jiného hnutí zabývajícího se lidovou kulturou. Vybrané lokality se nacházejí v regionu Hornolidečsko,¹ v němž každá z obcí má svůj osobitý kulturní život. Důvod, proč jsem se zaměřila na Francovu Lhotu i Valašskou Senici, není náhodný. Osud těchto lokalit se mnohokrát propletl a dodnes toho mají obě obce mnoho společného, například sdílejí jeden katolický kostel. Zvláštní pozornost je potřeba věnovat také místní části Francovy Lhoty – Pulčínou. Tato osada si stále uchovává řadu prvků své dřívější samostatnosti, což se projevuje především v kulturním životě.

Společenské dění v obcích, organizaci kulturních aktivit i udržování tradičních obyčejů zabezpečují především dobrovolné hasičské sbory, kulturní komise při obecních úřadech a farnost, v menší míře pak členové tělovýchovných jednot či politických stran (zvláště KDU-ČSL). Velmi významnými elementy v kulturním ži-

¹ Čtrnáct hornolidečských vesnic tvoří od roku 1995 dobrovolné Sdružení obcí Hornolidečska. Jedná se o Francovu Lhotu, Horní Lideč, Lačnov, Leskovec, Lidečko, Lužnou, Pozděchov, Prlov, Seninku, Střelnou, Študlov, Valašskou Polanku, Valašskou Senici a Valašské Příkazy.

votě Francovy Lhoty a Pulčína jsou Valašská nadace a občanské sdružení Vesničko má milovaná. Jedná se o organizace vzniklé v 90. letech dvacátého století, které se nejrůznějšími formami snaží o prezentaci a nové zpřístupnění tradičních hodnot místního společenství i celého regionu Valašska.

Slet čarodějek. Novodobá tradice v místní části Francovy Lhoty-Pulčíně. 2007, E. Románková.

V současné době probíhá cyklus výročních obyčejů ve Francově Lhotě a ve Valašské Senici následujícím způsobem. Kalendářní rok otevírá tříkrálová obchůzka, kterou organizuje farnost v podobě národní sbírky Katolické charity. Na konec masopustního období naplní ulice obou obcí fašankové průvody masek, čas zábav a veselí je v sobotu před Popelčíní středou zakončen pochováním basy. Po čtyřiceti dnech půstu následují Velikonoce, které jsou vpravdě rodinným a náboženským svátkem, na spolkové úrovni však probíhají také setkání s výrobou kraslic či pletením *korbáčů* (pomlázky). Občanské sdružení Vesničko má milovaná pořádá v informačním centru Pulčín výstavku řemeslných výrobků a dekorací spojených s Velikonocemi.

Mezeru vzniklou vymizením pálení ohňů na svátek sv. Jana Křtitele vyplnilo občanské sdružení sletem čarodějek konaným o víkendů před filipojakubskou nocí. Stále živým zvykem je ve Valašské Senici stavění a kácení máje, které organizují dobrovolní hasiči. V neděli okolo svátku sv. Floriána se každoročně koná hasičská pouť, kterou pořádá střídavě vždycky jeden ze sborů hornolidečského okrsku.

Jedná se o příležitost, které se účastní především hasiči, případně jejich rodinní příslušníci.

Z obřadů svatodušních svátků se nezachovaly téměř žádné. Teprve v roce 2007 byla místním knězem obnovena slavnost Božího Těla. V Pulčíně se na svátek sv. Ducha koná pouť. Ve Francově Lhotě připadá obecní pouť na svátek sv. Štěpána krále uherského (15. srpna, slaví se první neděli v září), ve Valašské Senici se velkolepě oslavuje pouť cyrilometodějská (5. července). Od roku 2006 pořádá občanské sdružení Vesničko má milovaná v srpnu jarmark tradičních řemesel. Inspiraci našly členky sdružení v lidové písni „*Na Pulčínách jarmek byl...*“ Ačkoliv dožínky jako takové se ani v jedné z obcí již neslaví, pořádá Valašská nadace akci s názvem *Chléb náš vezdejší*, během které děti z druhé třídy základní školy zasejí, sklídí a vymlátí obilí starým ručním způsobem, poté jej odvezou do mlýna k semletí a z mouky si nechají upéct chleba a hostie k prvnímu svatému přijímání. Součástí sklizně je i zpěv žatevnických písní a předání dožínkového věnce zástupcům školy a farnosti. Ve všech třech lokalitách se slaví rovněž hody. Mezi důležité rodinné příležitosti se řadí podzimní uctění Památky zesnulých – lidově řečeno Dušičky, jejichž součástí je mše za zemřelé a společný průvod věřících na hřbitov. Hned poté, co jsou hroby pečlivě uklizeny a vyzdobeny, první mikulášské skupiny vyrážejí do ulic a ohlašují blížící se příchod adventu. Ačkoliv svátek sv. Mikuláše připadá až na 6. prosince, ve Francově Lhotě lze průvody dětí a mládeže v mikulášských maskách spatřit již pět týdnů předem, vzestupně podle věku. Největší váhu však mívá občůzka dospělé mládeže o posledním víkendů před svátkem sv. Mikuláše. O týden později na svátek sv. Lucie obcházejí Francovu Lhotu *lucky*. Po celou dobu adventu chodí školní děti dvakrát týdně po ránu do kostela na roráty. V předvánočním čase se na faře a v kostele odehrává také vánoční výstava a Živý betlém, které pořádá Valašská nadace ve spolupráci s kulturní komisí obecního úřadu Francovy Lhoty. Vánoce probíhají podobně, jak je tomu zvykem i v ostatních částech země, roční cyklus se uzavírá oslavou Silvestra a přivítáním Nového roku.

V krátkém nástinu jsme se seznámili s průběhem ročního obyčejového cyklu ve Francově Lhotě a Valašské Senici, se zvyky a obřady udržovanými po staletí, i s takovými, co se vyvinuly v posledním desetiletí a svým obsahem zapadly do současného pojetí výročního zvykosloví. Vzhledem k obrovské proměně životního stylu v průběhu 20. století se změnilo i uspořádání společnosti. Tím zanikly některé tradiční společenské příležitosti, jiné byly naopak vytvořeny. U těch, které přetrvaly, se změnil nositelé. Jako příklad mohu uvést hodovou zábavu. V minulosti měla hlavní slovo při hodech mládež. Vzpomeňme např. volbu stárků na jihovýchodní Moravě, či starý zvyk, kdy čeládka na svátek sv. Martina měnila službu. Byl to den volna, který mládež využívala k bujarým veselím.² S ústupem tradičního zemědělství za-

2 ZÍBRT, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha 2006², s. 428.

Kácení máje ve Valašské Senici. 2007, E. Románková.

nikla také společenská kategorie nedospělé mládeže – chasa. Aby se hodové zábavy nevytratily, bylo pro ně potřeba najít jiného organizátora. Tento úkol přirozeně přešel na nejspolehlivější existující organizační složku v obci, která byla schopna akci zajistit – sbor dobrovolných hasičů. Případů, jako je tento, existuje celá řada, mnohé z nich jsou dokonce ještě transparentnější (stavění máje, fašanky...). Tímto způsobem pomalu přecházely zvyky a obřady udržované po staletí naprosto spontánně jednotlivými sociálními vrstvami lokální komunity do organizované podoby. Postupem času se pevně navázaly na organizační složky, přestaly být přirozeným prvkem života jednotlivce a staly se součástí spolkového života. Popsaný proces je dlouhodobého charakteru, vztahuje se proto spíše k organizacím typu dobrovolných hasičských sborů. Existují zde však také zcela nové organizace, jako je Valašská nadace či občanské sdružení Vesničko má milovaná, které odvozují svou činnost od tradičních lokálních hodnot a prostřednictvím nich vytvářejí nové kulturní tradice.

Než se pustíme do podrobnější analýzy významu a funkcí výročních obyčejů, musíme si uvědomit fakt, že udržování obyčejových jevů se vztahuje na poměrně úzkou skupinu lidí, která se sdružuje ve spolcích a tvoří v místním společenství menšinu. Přidává se k ní jisté množství pasivních přihlížejcích, avšak pouze v některých případech (fašanky, mikulášská obchůzka) se do děje zapojuje vskutku téměř celá komunita.

Fašankový průvod při obchůzce ve Valašské Senici. 2008, E. Románková.

Vesnické společenství jako celek však z práce spolků na udržení obyčejových tradic rozhodně těží. Díky dnešnímu trendu globalizace a stírání regionálních rozdílů hraje v prezentaci jakékoliv společnosti velkou roli, když může ukázat něco „svého“, něco, co „druzí“ nemají. Zakořeněné zvyky dávají komunitě z jejího vlastního pohledu punc originality, starobylosti a příslušnosti k významné širší oblasti, tj. k Valašsku. Takto nositelé chápou své tradice a takto je také prezentují, o čemž jsem se v terénu mnohokrát přesvědčila. Svědčí o tom např. to, jak rádi nositelé slovo *tradice* používají. Na jižním Valašsku je největším zdrojem hrdosti jednoznačně masopustní a mikulášská obchůzka. Zeptáme-li se občanů Valašské Senice či Francovy Lhoty, jaké se v jejich obci udržují tradice, tyto dva zvykoslovné jevy drtivě většina z nich vysloví jako první. Jelikož se jedná o obyčeje nejvýraznější, nejlépe zachované a také nejmasovější, slouží jako ideální prostředek k reprezentaci. Ta probíhá v několika úrovních. Nositelé těchto zvyků se snaží, aby byla jejich obec skrze ně zviditelněna v regionálním tisku, hasiči si přejí, aby byl vyzdvihžen jejich podíl na uchovávání tradice.

Nejvyšší úroveň je prezentace celého společenství skrze lokální zvyky. Během mého bádání v oblasti jižního Valašska došlo ke dvěma takovýmto příležitostem. V lednu roku 2008 byli zástupci všech hornolidečských vesnic pozváni do Brna na veletrh REGIONTOUR zaměřený na turistický a cestovní ruch v České republice.

Hornolidečtí mikuláši na brněnském výstavišti. 2008, E. Románková.

Představily se zde všechny oblasti země a přivezly s sebou to, co je nejlépe charakterizuje z hlediska přírodního, kulturního i ekonomického. Valašsko se prezentovalo mimo jiné skrze lidovou kulturu, na níž je právě v tomto regionu vždy kladen velký důraz. Hornolidečsko mělo za tímto účelem vyhrazený čas na hlavním pódiu, aby ukázalo návštěvníkům tradici mikulášských obchůzek. Přijeli starostové všech obcí mikroregionu, většina z nich ve valašských krojích s nacvičenou písní „*Já su od Lidečka, z tej čertovej skaly...*“ Každá vesnice vyslala také dva až tři *mikuláše*. Sešla se tak poměrně velká skupina obchůzkářů, zastoupeny byly všechny masky (sv. Mikuláš, čerti, smrtky, čert na koni a nosič). Každá obec dostala také za úkol dodat písemný materiál k historii a významu svých masek. Návštěvníci REGIONTOURU tak měli naprosto unikátní možnost spatřit najednou všechny druhy mikulášských masek, které mají v každé obci Hornolidečska svá specifika.

Druhá příležitost k prezentaci tradiční kultury se obyvatelům Francovy Lhoty naskytla o několik měsíců později. PhDr. Ilona Vojancová ze Souboru lidových staveb Vysočina pozvala fašankovou skupinu z Francovy Lhoty k účinkování ve zvykoslovném programu zaměřeném na masopustní obyčeje, který se konal v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici v červnu 2008. Dobrovolní hasiči, kteří mají každoročně masopustní průvod i večerní končinovou zábavu na starosti, účast přislíbili s nadšením a ve Strážnici se vedle ostatních masopustních skupin

Hasiči z Francovy Lhoty na MFF Strážnice. 2008, L. Hřib.

z Čech i Moravy prezentovali s bezprostředností sobě vlastní. Naskytla se jim tak zcela výjimečná příležitost vidět sami sebe a své zcela spontánní vystoupení v přímém srovnání s jinými skupinami zpracovávajícími masopustní obyčaje s menší či větší dávkou scéničnosti.

Další rovina prezentace je stejně významná, ale týká se skupin nositelů, především sborů dobrovolných hasičů. Jako hlavní organizátoři kulturního života v obcích i jako nejrepresentativnější složky jsou hasičské sbory zvány na nejrůznější akce od výročí otevření železniční dráhy až po držení čestné stráže u Božího hrobu v kostele na Bílou sobotu o Velikonocích. Hasiči ve vycházkových uniformách dodávají každé akci na důstojnosti. Být hasič znamená být „někdo“. Ačkoliv o výše zmiňovaných příležitostech většina hasičů mluví s naprostou přirozeností, vždy se svou účastí rádi pochvívají a pečlivě se na ni připravují. Zvláště v posledních letech se otevírají nové a nové možnosti prezentace. Vedle požárních a jiných zásahů a účasti na soutěžích se jedná o jednu z nejdůležitějších sfér činnosti sboru. Během roku jsem zaznamenala několika příležitostí, kdy se hasičské sbory „ukázaly“ ve své nejslavnostnější a nejdůstojnější podobě. První z nich byla Floriánská pouť, druhou hasičská pouť na Sv. Hostýn a další byl pohřeb jednoho z nejuznávanějších hasičů v celém okolí – starosty senického sboru dobrovolných hasičů Josefa Řepy. Pohřeb se konal v roce 2008 první sobotu po Velikonocích a sjeli se na něj zástupci všech

sborů hornolidečského okrsku i „vysoce postavení“ hasiči. Dohromady čítal průvod pochodující v trojstupe ke kostelu na sto padesát uniformovaných hasičů, dva členové senického sboru drželi před začátkem smuteční mše čestnou stráž u rakve.

Uniformovaní hasiči se čím dál více objevují právě v církevním životě. Ve farnosti Francova Lhota je to především zásluhou P. Antona Kasana, který se snaží hasiče z Francovy Lhoty i Valašské Senice zapojit do náboženských oslav při každé možné příležitosti. Za jeho dvouletého působení se hasiči po dlouhé době opět začali účastnit oslav svátku Božího Těla, sjíždějí se také na cyrilometodějskou pouť do Valašské Senice a, jak již bylo zmíněno, střídají se v držení čestné stráže u Božího hrobu.

Třetí úroveň reprezentační funkce zvyků je rovina individuální. Při rozhovorech s nositeli jsem nezaznamenala jako hlavní důvod účasti na udržování tradic potřebu „ukázat se“. Když o své účasti ve společenském dění lidé mluvili, vyzařovala z nich spíše touha pozdvihnout kulturní úroveň své obce, udělat něco pro druhé, nenechat minulost beze stopy zmizet, ale zároveň se pobavit v rámci spolku či party kamarádů, mít společně prožitky. Dokládají to zejména výroky mladých občůžkářů:

„Je to mikuláš a je to tradice. Dyž to tu je, tak to děláš. A nám by to stejně nedalo. Bys seděl doma a by ti to enem rukama smýkalo. To je to samé jak Velikonoce. Taky ideš.“³

„Určitě je nás tady moc takových. Protože já, tedka mluvím za sebe, ale ono strašně moc lidí na vás žárli, protože máme všechno, oni nemajú nic třeba. My máme masopust, fašanky, mikuláše, máme otvírání skal na Pulčinách. Některá dědina to nemá a řekne prostě jo, ve Francovce sú mikuláši, majú na sobě jakési papírové ty, vypadajú jak fašanky a fašanky vypadajú jako mikoláši kolikrát a oni přitom nemajú nic.“⁴

„Proč my [jídeme za mikuláše]? Protože je to, jak bych řekl, no asi tak trochu tradice a prostě bych řekl, že sa to sluší udržat' aspoň negdy neco.“⁵

„To se dědí z generace na generaci. Jo? Takže třeba já nevím. Naši tátové chodili, potom chodili synové a to se tak dědilo z generace na generaci. Jenomže ne tak v takovém počtu, jak su třeba já, protože já už sem starý blázen, ale furt na to nedám,

3 Stanislav Filák, narozen 1981 – mikuláši Francova Lhota.

4 Ondřej Filák, narozen 1981 – fašanky, mikuláši Francova Lhota.

5 Lukáš Surovec, narozen 1986 – mikuláši, fašanky Valašská Senice.

na ty tradice musí být. Ne, letos prostě už řekl Petr, že nebude, Franta nebude, Radek nebude, takže oni prostě řekli, že už nechávají místo pro mladší. Tak mně je čtyřicet roků přišťe a taky. Tak co, sranda musí být. Ne?“⁶

„Tož se snažím spíš, ne že to vymyslím, ale se snažím. Ale co mě těší třeba jako, to proč to člověk dělá, dvě věci, třeba ten adrenalin v těch Hradních tónech,⁷ jak ty děťacka, teď je tomu třeba čtrnáct roků, ale když to chodilo do tej drugej třídy nebo třetí. Hodně jich bylo z Lidečka a teďka jezdím přes Lidečko a vidím třeba, jak tlačí kočárky. A ono to tvoří ty pozitivní valašské rodiny a to je úžasné. To člověk někdy neví, o čem to je, ale tam je vidět výsledek. Je mi teplo u srděčka, že je z toho člověk normální, že to není, člověk nekde nekřídí, to. Ty cěrky učíja další děťacka.“⁸

„Nadšení“ pro udržování tradic – zvláště mikulášských obchůzek, však není vždy vnímáno ani interpretováno pouze pozitivně. Podle starších obchůzkařů a pamětníků je častou motivací účasti mládeže výdělek a alkohol. V této souvislosti jsem narazila na zajímavý názor týkající se věkové struktury nositelů. Nedomnívám se, že by tato myšlenka reprezentovala názor širokého společenství, ilustruje však důležitý fakt. A to, že přístup k udržování tradic, účasti ve výročních obchůzkách i slavení svátku uvnitř rodiny a zpětně nahlížení na výsledky těchto snah jsou velmi individuální záležitosti:

„Ti lidi, kteří jdou v tom [mikulášském] průvodu,⁹ ten průvod neberou jako tradici, ale možnost tomu, nevím, jak to až tak slušně nazvat. Ale osmnáctiletý kluk nemůže prostě prezentovat tradici tak, jako člověk, který má pětatřicet. Možná proto jsou ti mikulášci chápáni jinak než ty fašanky. U fašanek vidíš věkový průměr dejme tomu od sedmnácti do pětapadesáti let a u fašanek se tady přímo u nás dbá, nebo dbá, jde o tu tradici. Ne o to, se zadarmo ožrat, ale o to ukončit masopustní veselí a začít to období půstu. Chodí kluci, kteří mají těch šestnáct až osmnáct a potom chodí, dřív to bývalo že chodili staří chlapi, dneska už je to do těch devatenácti let. A možná proto to ti lidi chápou prostě tak, že tady ti malí, to je takové divné, oni prostě jenom

6 Josef Šulák, narozen 1968 – mikulášci, fašanky Valašská Senice.

7 Soutěž schol, kterou pořádá Valašská nadace Francova Lhota-Brumov na brumovském hradě.

8 Josef Kliš, narozen 1952 – Valašská nadace Francova Lhota.

9 Myslí se průvod mladých mikulášů týden před regulérní obchůzkou nejstarší skupiny.

*chtějí napodobovat, chtějí se rovnat těm starším, možná tak to ti lidi chápou, to je můj názor, ale toho opravdového mikuláše berou ty dvě party, ty dvě etapy, které chodí v tom samotném závěru. Dřív bylo jak mikuláši, tak fašanky se možná dali postavit naroveň – jedna tradice, druhá tradice. Dneska už to ti lidi chápou úplně jinak.*¹⁰

Zvykoslovné události mají pro spolkový život velký význam také po stránce ekonomické. Výdělek hraje podstatnou úlohu v motivaci spolků pořádat kulturní akce. Dokládá to už zápis z obecní kroniky Valašské Senice z roku 1971, kde se píše, že požárníci pořádají různé kulturní akce, z jejichž výtěžku fungují.¹¹ Během rozhovorů s vůdčími osobnostmi SDH, Valašské nadace ani občanského sdružení Vesničko má milovaná jsme se nevyhnuli otázce ekonomické stránky fungování spolků. Všichni se shodli na tom, že je nezbytné prostřednictvím kulturních aktivit získávat finance, které pokryjí další aktivity, a tak stále dokola. Nejméně příležitostí k výdělku má Valašská nadace, jelikož si za cílovou skupinu vybrala děti a mládež. Výdaje u ní proto vysoce převyšují příjmy. Ani ostatní organizace by se bez finanční podpory obce či krajského úřadu a sponzorů vůbec neobešly. Vzhledem ke své kulturní činnosti však jsou schopny si na sebe do velké míry vydělat, v případě občanského sdružení dokonce vydělané peníze dále darovat za účelem zvelebení obce. Zatímco občanské sdružení získává finance prostřednictvím prodeje vlastních výrobků, dobrovolného vstupného a sbírky při sletu čarodějek, sbory dobrovolných hasičů spoléhají na výtěžek ze zábav a z masopustní obchůzky. Ačkoliv se na to mnozí obyvatelé Francovy Lhoty dívají jinak, jeden z hlavních důvodů, proč se přestal v obci stavět máj, byla nedostatečná účast na zábavě a tím způsobený prodělek. Ze stejného důvodů hasiči přestali pořádat každoroční zažité koncerty dechovky. Význam finanční stránky udržování tradic osvětloval během rozhovoru také mladý hasič Roman Sucháček (narozen 1989, Francova Lhota):

„... tam je tradice už tak trošku daná jakoby, že ti mikuláši jdou po té dědině. Tak nějaké peníze vyberou, sice ti mikuláši to mají spíš pro sebe, kdežto ti hasiči to mají spíš na to hasičské sdružení. Mikuláši, ti jako vyberou něco, taky potom mají peníze na příští rok, aby dokoupili masky. Hasiči to mají taky. Letos sme měli třeba několik masek svojich, několik masek sme dokoupili. Aby bylo těch masek, aby ta obec věděla, že tady to žije, neumírá, že to nejsou pořád dokola jedny a ty samé masky. Tady bývají zábavy třeba na pouti, tak je pouťová zábava, na mikuláše a ty fašanky a mezitím bývají zábavy jenom tak, když potřebuje Sokol Francova Lhota vydělat peníze, tak

10 Roman Silvestr, narozen 1975 – fašanky Francova Lhota.

11 Obecní úřad Valašská Senice, *Kronika Val. Senice*. 1991–2003, s. 182.

Dobrovolní hasiči z Valašské Senice na Sv. Hostýně. 2008, E. Románková.

udělá zábavu, nebo když potřebuje někdo, tak udělá zábavu. Nevím, z čeho se to financuje. Jestli z toho, co vyberou, nebo ze vstupného. No mikuláši, oni jsou částí pod tím Sokolem Francova Lhota a něco vyberou z toho Sokolu a něco vyberou sami a na té zábavě se hlavně vydělá z alkoholu, tam si vydělá hodně, na tom vydělají, aby zaplatili kapelu a aby něco třeba pro sebe, pro Sokol. To, co se vydělá třeba na alkoholu nebo na vstupném, tak to jde Sokolu, nebo pořadatelí.“

Dříve obyčejové projevy fungovaly spontánně, jelikož závisely na průběhu ročních období a ústředním prvkem výročních obřadů byla lidová magie nezbytná pro zdárný průběh jakéhokoliv lidského snažení. Dnes již ve většině případů neexistuje praktický důvod k jejich existenci (zajištění úrody, zlepšení ekonomické situace před Vánoci, učitelské vybírání platu, atd.). V dnešní době je nezbytné, aby obyčejové projevy měly své konkrétní organizátory, jinak by zanikly. Jsou to právě tito nositelé, díky komu kulturní tradice přežívají, a jsou to tradice, skrze něž se nositelé i celá společnost mohou prezentovat před okolním světem.

Význam tradiční kultury by se v dnešním moderním technickém a konzumním světě mohl zdát zanedbatelný, domnívám se však, že opak je pravdou. V terénu lze

vypozorovat několik různých tendencí. Na jedné straně zde existují prvky hluboce vžitého cyklu výročních obyčejů, které se rok co rok opakují bez ohledu na vnější vlivy, na druhou stranu nastává úpadek zájmu o některé zakořeněné zvyky s dlouhou tradicí, jako je stavění a kácení máje či taneční zábavy. Současně probíhá velký rozmach nových organizací zabývajících se kulturou, vycházejících z dědictví předešlých generací a tvořících tradice nové (slet čarodějek, *Chléb náš vezdejší*). Zároveň dochází k obnovování starých jevů, jejichž kontinuita byla na celá desetiletí přerušena (roráty, tříkrálová obchůzka). Tradiční lidová kultura je živý organismus, který se neustále vyvíjí. Jde svou cestou a přizpůsobuje se sociálním a ekonomickým potřebám lokálních společenství. Václav Frolec identifikoval řadu významů, které výroční obyčej dodnes přináší venkovské komunitě: „*Národopisné studium už dostatečně jasně ukázalo estetické a emocionální působení výroční obyčejové tradice, její schopnost přispívat k obohacení lidského života, dodávat mu svátečnost a zvláštnost v souladu s cykly života přírody i společnosti. Ve vztahu k dnešku nelze opomenout ani význam lidových obyčejů při vytváření a upevňování mezigeneračních vazeb a mezilidských vztahů vůbec.*“¹²

Pro většinu obyvatel Francovy Lhoty a Valašské Senice jsou tradice čímkoliv, jen ne přežitkem. Dávají jim spojení s minulostí, pocit, že zde bylo dřív něco, z čeho oni teď mohou čerpat. Dovolují člověku vidět, jak se žilo dřív, nahlédnout do tvrdého života předků a na okamžik se s nimi ztotožnit. Mladou generaci mají staré zvyky přimět vážit si toho, co mají v porovnání se svými předky. Jsou potřebné také k tomu, aby mladí měli z čeho ve svém životě vycházet a v čem pokračovat. Tradice je nutno dodržovat rovněž proto, aby se člověk mohl identifikovat s určitou skupinou obyvatel, regionu, společnosti a státu, aby si uvědomil, z jakého kulturního, pracovního, životního a náboženského prostředí vyšel. Tradice propůjčují člověku identitu, která jej v období globalizace vyhraňuje vůči ostatním evropským zemím a celému světu. Zvyky zkrátka charakterizují společenství. Je to hodnota, kterou komunitě „nikdo nemůže vzít“.

Zatímco některé zvyky již podle obyvatel obou obcí nejsou nezbytně nutné a společnost by se bez nich obešla, jiné jsou v jejich očích nenahraditelné. Jedná se především o oslavy rodinného a náboženského charakteru jako Vánoce a Velikonoce, těsně vedle nich však stojí také tolikrát zmiňované fašankové a mikulášské obchůzky. Tradice a obyčej představují v životě venkovského člověka záchytné body v čase. Každoročně se opakují, lze se na ně proto spolehnout jako na trvalou hodnotu. Jestliže se náhle z jakéhokoliv důvodu vynechají, lidé reagují negativně. Když jsem například hovořila s jedním šestadvacetiletým respondentem o tom, že se ve Francově Lhotě přestal z ekonomických důvodů stavět máj, řekl, že přece nezáleží na tom, jestli se při stavění a kácení udělá zábava a pozvou se na ni lidé. Máj je

12 FROLEC, V.: *Výroční obyčej. Současný stav a proměny*. Brno 1982, s. 10.

Zástupci dobrovolných hasičských sborů Hornolidečska s prapory na cyrilometodějské pouti ve Valašské Senici. 2008, E. Románková.

tradice a už jen z toho důvodu se musí postavit. Jak potom vypadá vesnice, v jejímž středu nestojí pěkná vysoká májka?

Obyvatelé jihovalašských vesnic na tradicích oceňují také to, že jim dovolují odreagovat se a odpoutat se od „... všech zbytečností a přepychu moderní doby.“¹³ Pro mnohé jsou staré zvyky „oázou klidu“ a „pohlazením na duši“.¹⁴ Tradice jsou rovněž stmelovacím prvkem. Lidé se díky nim scházejí a společně se baví. Řada lidí je motivována právě představou setkání a zábavy, kterou obyčejové akce garantují. Bez tradic by to „nebylo ono“. Díky nim je stále se na co těšit a „není nuda“. Tradice spojují, stmelují, udržují společenství v době odosobněné masové kultury pohromadě. Chceme-li zachovat pevnou komunitu, musíme odkaz minulosti předávat dalším generacím pokud možno naplněný co nejpůvodnějším obsahem, aby nadále vyjadřoval ty správné hodnoty.

Tradiční kultura venkovského člověka reprezentuje, dává mu pocit spojení s minulostí a zároveň mu pomáhá najít své místo v současné společnosti. Proto také většina zvyků dochovaných z minulosti, jež ztratily svou původní funkčnost, dostává nový obsah. Ten však není na první pohled vždy patrný. Současná tvář obyčejových

13 Lenka Ondrůšová, narozena 1993, Francova Lhota.

14 Ludmila Vráželová, narozena 1924, Pulčín.

Obyvatelé Valašské Senice zdobí máj. 2007, E. Románková.

projevů se sice navenek stále podobá té dřívější, uvnitř se však řídí jinými zákonitostmi. Ukazuje se, že člověk je ochoten vydobýt si svůj nový obraz výročního cyklu zapojením vlastní tvořivosti a fantazie. Netruchlí nad ztrátou toho, co je již přežitě, vybírá si takové prvky, které slouží jeho dnešním potřebám a záměrům. Pokud vznikne bílé místo, které je potřeba vyplnit, neváhá vytvořit zcela nové fenomény, jež si okolní společenství často osvojí a postupně začlení do vlastní kultury. Takto se rodí novodobé tradice. Mnohdy se sáhne i za hranice regionu, jak je tomu např. u sletu čarodějek pořádaného občanským sdružením Vesničko má milovaná. Dokonce dnes není potřeba předstírat, že úzkostlivě „dodržujeme tradice našich předků“. Stačí, když se jimi inspirujeme a jejich prvky jemně vetkneme do našich vlastních nápadů, jak je tomu v případě Valašské nadace. Tradiční kultura tak dnes již nefunguje jako praktický prostředek k usměrnění přírodních jevů či k ovlivnění osudu a získání příznivosti lidskému konání pomocí obřadů a magických praktik. Stala se symbolem identity venkovského člověka, jeho vyjadřovacím prostředkem v kontrastu ke konzumnímu světu a nástrojem prezentace lokálních duchovních hodnot.

Situaci, v níž se nacházejí výroční obyčeje, lze z pohledu současnosti hodnotit velmi kladně. Spolkový a kulturní život zejména ve Francově Lhotě a v Pulčíně se těší největšímu a nejliberálnějšímu rozvoji za posledních třicet let. Ve Valašské Senici je situace ustálená. Jestliže v minulosti docházelo k úpadku tradiční kultury

a kulturních zvyklostí všeobecně, dnes jsou opět na vzestupu, neboť vnější lákadla jsou povrchní a časem se omrzí. Obnovíme-li však zapadlou tradici, máme velkou naději, že společenství k ní opět přilne, a získá tak mnohem trvalejší hodnotu. Záleží na mladých lidech, jak naloží se svým dědictvím a jak budou dále rozvíjet hodnoty, které i oni sami pomáhají tvořit. Tradiční kultura jihovalašských obcí se prozatím nemusí obávat nedostatku zájmu, ba právě naopak. Výroční obyčeje stále tvoří a zdá se, že ještě dlouho tvořit budou podstatnou část lidského života a života venkovského společenství.

Literatura:

- BUZEK, L.: *Kulturně-politické pozadí mikulášských obchůzek na Moravském Valašsku*. In: Moravsko-slovenské vztahy v lidové kultuře. Ostrava 1974, s. 155–172.
- FROLEC, V., (ed.): *Čas života: rodinné a společenské svátky v životě člověka*. Brno 1985.
- FROLEC, V., (ed.): *Výroční obyčeje: současný stav a proměny*. Brno 1982.
- PAVLICOVÁ, M.: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno 2007.
- PAVLIŠTÍK, K.: *Sbor dobrovolných hasičů, významný fenomén v procesu formování společenského života v obci a v transformaci tradičních zvykoslovných aktivit na Zlínsku*. Národopisná revue 13, 2003, s. 143–153.
- PETRAKOVÁ, B.: *Masopustní obchůzka na luhačovickém Zálesí v kontextu transformace tradičního zvykosloví na jihovýchodní Moravě*. Národopisná revue 16, 2006, s. 16–27.
- PŘÍKRYL, F.: *Zvyky a obyčeje na Záhoří*. Záhorská kronika 10, 1927–1928, s. 76–81.
- SULITKA, A.: *Lidové obyčeje – východiská a cíle studia*. Národopisné aktuality 18, 1981, s. 85–91.
- TARCALOVÁ, L., (red.): *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště 2005.
- TOMEŠ, J.: *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*. Strážnice 1972.
- TOMEŠ, J.: *Současná funkce lidových obyčejů a občanské obřady*. In: Životní prostředí a tradice. Brno 1975, s. 156–162.
- TOMEŠ, J.: *Společenská funkce lidových obřadů a její změny v životě současných generací*. In: Přeměny lidových tradic v současnosti 1. Bratislava 1977, s. 126–138.
- TOMEŠ, J.: *Vánoční obyčeje na Valašsku*. Národopisné aktuality 5, 1968, s. 165–196.
- VÁCLAVEK, M.: *Některé zvyky, obyčeje a pověry výroční na Moravském Valašsku, zvláště na Vsacku*. Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 1, 1884, s. 10–23.

VÁCLAVÍK, A.: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha 1959.

VÁLKA, M.: *Kulturně společenské aktivity současné vesnice*. Národopisná revue 10, 2000, s. 109–111.

VAŘEKA, J.: *Etnokartografická východiska k začlenění české lidové kultury do středoevropského prostoru*. Český lid 83, 1996, s. 265–274.

VOJANCOVÁ, I.: *Vývoj lidových obyčejů na Hlinecku*. Národopisná revue 4, 1995, s. 191–194.

ZÍBRT, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha 2006.²

Prameny:

Obecní úřad Valašská Senice. *Kronika Val. Senice*. 1991–2003. Rukopis.

Abstract

Significance and Function of Annual Customs in Activities of Rural Associations, Individuals and Local Communities

While in the past customs and rituals formed completely natural part of people's lives, as the old social structure fell apart, the original groups of bearers of community customs (young people working on the farms, recruits, etc.) disappeared and had to be replaced by organized bodies such as voluntary fire brigades. When some of the old traditions vanished, the need arose for new cultural elements to be created. Thus organizations inspired by the legacy of their ancestors started their activities focused on saving residues of local traditional culture. Folk culture has a unique ability to represent people. This happens on three levels: communal, club and individual. Communities use traditional culture to express their uniqueness and belonging to an ethnographic region. The second level relates first of all to voluntary fire brigades for whom traditional events mean chances to take active part in the retention of annual customs, to show themselves in the most festive manner, and to raise money for their own activities as well as for public purposes. Individual efforts to keep traditions and to participate in creation of local identity constitute the third level. What makes people retain and renew old customs is the need to socialize, to share community values that distinguish them from other groups. Traditional culture is a source of self-identification and representation.

Key words:

Valašská Senice – Francova Lhota – Traditional Culture – Annual Customs – Local Community – Representation

Fenomén příborského řezbářství – Antonín Jařabáč

Václav Michalička

Tato studie se věnuje osobnosti Antonína Jařabáče z Klokočova (dnes součást města Příbor, okres Nový Jičín), jehož jméno je spjato s fenoménem novodobého řezbářství a betlemářství na Příborsku.¹ Antonín Jařabáč je jedním z několika nynějších příborských řezbářů-betlemářů, kteří prakticky vytvořili současnou specifickou tradici tvorby příborských betlémů na nových principech odpovídajících potřebám a stavu dnešní společnosti.²

Betlemářství je téma, které z okraje zájmu badatelů i širší veřejnosti přerostlo během poměrně krátkého časového úseku ve velice populární záležitost. Důsledkem společenských proměn a ve spojitosti s působením médií získalo v průběhu posledních dvou desetiletí na značné atraktivitě a poptávka po něm se výrazným způsobem zvýšila. To způsobilo i proměnu původních forem tvorby betlémů označovaných nejčastěji jako lidové.

Po zdomácnění a vzestupu oblíbenosti betlémů (zobrazujících v různém pojetí narození Ježíše Krista) v městském a později i venkovském prostředí se v průběhu 19. století vyvinulo betlemářství v jednu z mnoha domácích výrobních záležitostí vítaných příjmem především sociálně slabším vrstvám. Postupně tak vznikla mnohá střediska s různou intenzitou betlemářské produkce, při které často dominantní úlohu hrála řemeslná zručnost a rutina nad individuálním uměleckým projevem. Někteří autoři betlémů však do svých výtvarů skutečně promítali vlastní osobnost a výtvarnou invenci. Betlémy 19. a 20. století, převážně venkovské či maloměstské provenience, tak stojí na hranici výtvarného umění coby svébytný jev založený na zvládnutí výrobní techniky a na estetickém cítění.

Na Moravě mezi oblastmi s rozšířenou betlemářskou tradicí v 19. století také patřilo město Příbor a jeho venkovské okolí. V tomto případě centrum produkce tvořilo město, které bylo do jisté míry ovlivněno aktivitami piaristického kláštera s gymnáziem. Intenzivní působení v rámci kazatelské, misionářské a vzdělávací činnosti našlo svůj odraz ve vnímání místních obyvatel a promítlo se do mnoha sfér života města i sousedních vsí. Tvůrci příborských betlémů tak zcela jistě navazovali na podněty vycházející ze specifického církevního prostředí.

1 Studie je dílčím výstupem grantového projektu Odboru regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury ČR *Lidová plastika a betlémy neprofesionálních tvůrců 20. a 21. století na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Katalog autorů, prací* (č. DB07P01RNK001) řešeného v rámci projektu VaV.

2 Údaje o současném příborském řezbářství a betlemářství vychází z terénního a archivního výzkumu prováděného v roce 2008 Václavem Michaličkou.

Antonín Jařabáč u svého pracovního stolu. Červenec 2008, V. Michalička

Kolem poloviny 19. století vystupuje z anonymity několik příborských betlemářů. K nejvýraznějším zcela jistě patřil Antonín Staroveský, který v roce 1850 vytvořil betlém obsahující přibližně 60 figur. U příborských betlémů se jednalo výhradně o řezbářskou práci.³ Dochované masivní polychromované figurky vyřezané z jednoho kusu dřeva znázorňující typické postavy venkovského obyvatelstva v sobě neobsahují významnější smysl pro realismus a jejich hrubší pojetí se doplňuje s mohutnými pozadími připomínajícími architekturu středověkých či barokních měst. Po první světové válce zcela zmizela aktivní tvorba příborských betlémů a v dalších letech dlouho přetrvávala pouze tradice v rámci jejich uchovávání. Původní betlémy byly vystavovány o Vánocích ve starousedlých rodinách a často se doplňovaly o nové figurky různého původu podle vlastní nápaditosti a možností majitelů. Vznikaly tak nesusrodé celky (staré dřevěné polychromované figurky a nové z pálené hlíny, ze sádry i umělé hmoty), jejichž základ však měl svůj původ v místní produkci 19. století.⁴

Po dlouhé odmlce se ke konci 20. století na Příborsku objevila zcela nová produkce betlémů, jejichž tvůrci však víceméně nenavazují na předchozí tradici, a to ani po stránce technického zpracování materiálu, doprovodných motivů, ani příslušností

3 V nedalekém Frenštátě pod Radhoštěm dominovala naopak produkce malovaných betlémů na lepenec.

4 PIPEREK, L.: *Betlemářství východní a severovýchodní Moravy*. Rožnov pod Radhoštěm 1993, s. 13, 14, 18, 19; REMEŠ, M.: *Betlemy v Příboře*. Kravařsko 5, 1935, č. 1, s. 3–4.

Antonín Jařabáč: *Vodník*. Červenec 2008, V. Michalička

k určité sociální či profesní skupině. Za současným příborským betlemářstvím stojí touha amatérských řezbářů po jisté sebereflexi ve spojitosti s významným komerčním tlakem a možnostmi dobrého odbytu v rámci přetrvávajícího zájmu ve společnosti. Ačkoliv v Příboře a jeho okolí v dnešní době tvoří již několik řezbářů-betlemářů se svébytným projevem, osobnost Antonína Jařabáče je v tomto ohledu neopominutelná a dominantní.

Antonín Jařabáč je typickým reprezentantem amatérského řezbářství 20. století, kdy tvůrci lidově vnímaných plastik pocházeli (a dodnes pocházejí) z řad rolníků, dělníků, řemeslníků (dominantní především mužská část populace).⁵ Narodil se v roce 1910 ve venkovském prostředí obce Klokočov u Příbora a pochází z rodiny vlastníci nevelké rolnické hospodářství (hlavním

zdrojem obživy ovšem byla otcova práce kočího v nedaleké továrně). Vyučil se truhlářem a po vyučení pracoval u několika příborských truhlářských mistrů, v letech 1930–1931 absolvoval Mistrovskou školu na zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, poté pracoval v kopřivnické automobilce a ve Vagónce ve Studénce jako mistr a později jako vedoucí truhlářské dílny. Klíčovým impulsem pro jeho řezbářskou tvorbu se stala řemeslná práce se dřevem. Prvotní inspirací byl především starší bratr, vyučený stolař s vlastní dílnou, následovalo další poznávání a zdokonalování se při práci s tímto materiálem v učení a především v dřevařské škole. On sám začal vyřezávat ze dřeva v roce 1924 a v této činnosti nadále pokračuje. Primárním je tak vztah autora ke dřevu coby tvárné surovině splňující jeho požadavky na uplatnění vlastní dovednosti.

Antonín Jařabáč je představitelem amatérského řezbářství vycházejícího při tvorbě z dokonalého řemeslného zvládnutí technologie a práce s nástroji. Pohybuje

5 JERÁBEK, R.: *Plastika lidových tvůrců*. Praha 1981, s. 7.

se tedy na těžko definovatelném pomezí mezi rozdílem v pojetí pracovat a tvořit.⁶ Jeho počáteční práce nevykazují žádnou kontinuitu s místní tradicí. Mezi první díla nepatří ani figurální plastiky, ani betlémové výjevy, ale dřevěné loutky, se kterými aktivně vystupoval s amatérským loutkohereckým souborem v rámci organizace Orel. Tyto jeho rané řezbářské počiny tedy vycházely z konkrétního účelu – zhotovení prostředků určených pro další seberealizaci. Bohužel se tyto loutky, pocházející z konce 20. let 20. století, dochovaly do dnešní doby jen minimálně, a to v rukou několika málo soukromých majitelů. S přibývajícimi zkušenostmi započala rozsáhlá tvorba Antonína Jařabáče, který se nedržel konkrétnějšího vymezení své práce, a to jak v námětech, tak v technice dřevořezby.

Důvodů, které jej vedly k tvůrčímu řezbářství, je zcela jistě několik. On sám uvádí na prvním místě lásku ke dřevu. Tento vztah nepochybně hraje důležitou roli již vzhledem k truhlářské profesi, v níž dosáhl jistého věhlasu a uznání. Na druhém místě zmiňuje dychtivost neustále něco dělat a aktivně tvořit. Můžeme u něj rozpoznat tradiční touhu řemeslníka po dokonalosti a preciznosti u svých výrobcích. I u tohoto autora lze vysledovat důležitost sebe prezentace projevující se ve skromné touze po uznání prostřednictvím výstav (shromažďování novinových článků o své osobě, uchovávání plakátů a pozvánek na výstavy). Jistou sebereflexí spojenou s chutí obklopit se krásnými věcmi je i malé soukromé muzeum v jeho bytě.⁷ Jeden pokoj je vyhrazen předmětům z vlastní produkce, od nichž se autor nedokázal odloučit.

Díla Antonína Jařabáče se vyznačují zejména rukodělnými hodnotami. Pracoval a do jisté míry stále pracuje jak prostou technikou dřevořezby pouze nožem, tak i pomocí speciálních řezbářských dlát. Nůž mu postačil především při práci se samosty, které přizpůsoboval dle vlastního vidění evokované podobě. Více ovšem využíval dláta, a to jak při figurální a ornamentální plastice, tak i při reliéfních dílech. Jeho produkce bývá ovlivněna několika faktory. V některých případech se jedná pouze o jeho vlastní fantazie založené na osobním prožitku, či spíše představivosti, jindy je námětem obrázků, ilustrace či fotografie. Antonín Jařabáč se nikdy nebránil ani konkrétním předlohám.

Při práci podle konkrétních vzorů (většinou na objednávku) se nejvíce projevil řemeslný základ a rutina. Patrně zde však nelze hovořit o netvůrčím kopírování cizích výtvorů, ale spíše o rukodělné touze řemeslníka po stejné preciznosti. Z této produkce pocházejí například vyřezávané hodiny, kříže, korbely se znaky měst, pelesti u postelí, kolébky, zdobné řezby u různých druhů nábytku a další. Samostatnou kapitolou v řezbářském díle Antonína Jařabáče je figurální plastika. Některé tyto plastiky nejsou inspirovány oficiálním výtvarným uměním, některé do určité míry ano. Převládá zde značná pestrost a směs vlastní invence kombinovaná s inspirací

6 POHRIBNÝ, A. – TKÁČ, Š.: *Naivní umění v Československu*. Praha 1967, s. 17.

7 JEŘÁBEK, R.: *Současná neprofesionální plastika v českých zemích (Inspirace a stimulace)*. Slovenský národopis 30, 1982, č. 4, s. 571.

Antonín Jařabáče: Malý betlém. Červenec 2008, V. Michalička.

u různých předloh. Vedle zobrazování sociální a pracovní tematiky výrazně převažuje ztvárnění optimisticky vyhlížejících pohádkových postav (např. čarodějnice, polednice, vodník atd.).

Jisté tradiční formy s možným odkazem k minulosti se u Antonína Jařabáče objevují u prací ovlivněných náboženskou tematikou. Plastik s religiózním obsahem vyřezal velké množství a jedná se zejména o sošky světců, madony, piety či kříže různých rozměrů. Stejně jako mnoho jiných neprofesionálních řezbářů i Antonína Jařabáče zlákal v určitém momentu tvůrčího období pokusit se zobrazit nahé tělo (poměrně realisticky vyhotovená plastika rusalky).⁸ Vedle plastik také vymýšlel a ze dřeva vyřezával složité hlavolamy.

Zcela novodobou dimenzi nabralo řezbářství Antonína Jařabáče v éře politické a společenské transformace po roce 1989. Již v pokročilém věku se rozhodl, částečně pod vlivem nové vlny celorepublikové produkce betlémů a také ve snaze vrátit se prostřednictvím řezbářství do časů svého dětství, vyřezat svůj první betlém. Následovaly další a v současné době jejich počet dosahuje téměř tří set. Zpočátku volil propracovanější formu figurek, kterou postupem času zjednodušil a přizpůsobil určité stylizaci. Betlémy tak získaly podobu vnímanou svým tvůrcem jako „lidovou“, ačkoliv nějaká cílená touha po „lidovém“ projevu rozhodně nebyla autorovým záměrem. Velký zájem o betlémy malých rozměrů utlumil jeho ostatní tvorbu a v současné době pracuje už jenom na jejich výrobě.

Betlemářství lze označit za jakýsi vrchol řezbářského uplatnění Antonína Jařabáče. Atraktivita, poptávka veřejnosti a samozřejmě komerční tlak – to vše postupně vedlo k sériovosti (s drobnými originálními prvky) v produkci jeho betlémů. A právě tato sériovost do jisté míry odkazuje na betlemářství coby typickou domácí výrobu v minulosti. Dá se říci, že to je ten moment, který je pomyslnou spojnicí s příborským betlemářstvím 19. století. Na Antonína Jařabáče navazují v současnosti i další příborští tvůrci betlémů. Během nepříliš dlouhé doby se tak objevila

8 JERÁBEK, R.: *Současná neprofesionální plastika v českých zemích (Inspirace a stimulace)*. Slovenský národopis 30, 1982, č. 4, s. 568.

specifická skupina mužů, které podle lokální příslušnosti můžeme označit za příborské betlemáře. Jediným pojítkem však mezi nimi je pouze místo působení, materiál (dřevo), výtvarný projev již je ryze individuální. Antonín Jařabáč ovšem zůstává pro místní obyvatel nejvýznamnějším představitelem mezi nynějšími autory betlémů. Pro příborské betlemáře (od Antonína Jařabáče ve značném věkovém odstupu) je nezastupitelnou inspirací a motivací.

Patrně nemá smysl posuzovat umělecké kvality řezbářských výtvarů Antonína Jařabáče. Je však potřeba poukázat na dopad specifické tvorby na společnost v Příboře a okolí. Opravdu dlouhá doba působení tohoto řezbáře zapříčinila, že jeho dřevorezby neodmyslitelně splynuly s touto lokalitou. Promítly se do inventáře domácností (dekorativní plastiky, užité předměty – hodiny, nábytek), staly se součástí spolkových aktivit (sošky světců-patronů) a také vstoupily do společenského života městské komunity (např. vyřezávaná kolébka používaná při aktu vítání občánků). Osobnost Antonína Jařabáče je tak vnímána jako místní významný kulturotvorný fenomén spojující svou bytostí příborské občany s minulostí.

Přestože působení a renomé Antonína Jařabáče je především mikroregionálního charakteru, jsou jeho betlémy nejen na mnoha místech České republiky, ale také na Slovensku, v Polsku, Německu, Holandsku, Kanadě a USA.⁹ Rozhodující zůstává však lokální význam v rámci Příbora a nejbližšího okolí, kdy vlastnění výtvaru od tohoto řezbáře je v současné době výrazem i určité prestiže, a to především v důsledku místní obliby jeho děl ve spojitosti s již značnou nedostupností (vzhledem k vysokému věku a téměř ukončené tvorbě).

Vliv Antonína Jařabáče na nynější rozvíjející se příborské betlemářství a řezbářství se pohybuje především v rovině motivační. On sám dokončuje poslední tři malé betlémy a jeho tvorba je v podstatě uzavřena. Tvořivý elán přebraly další generace a je otázkou, jakým směrem ovlivní příborské neprofesionální řezbářství neustále se proměňující společnost. Ať už jsou výtvarné výsledky a umělecká rovina i tradiční odkaz jakékoliv kvality, důležité je zachování tvořivé rukodělné práce spojené se sebereflexí a seberealizací. Právě tyto faktory mají velký smysl v kulturní profilaci městských i venkovských společenství, a to i v případě negativních důsledků komerčního působení.

Prameny a literatura:

Výzkum řezbářství na Příborsku prováděný v roce 2008 Václavem Michaličkou. Muzeum a pamětní síň Sigmunda Freuda v Příboře (pobočka Muzea Novojičínska p.o.), soubor příborských betlémů, inventární číslo 3615–3680.
JEŘÁBEK, R.: *Moravské malované betlémy jako etnografický pramen*. Národopisné aktuality 3, 1966, č. 3–4, s. 1–9.

⁹ Antonín Jařabáč si od počátku vede podrobný seznam odběratelů svých výtvarů.

JEŘÁBEK, R.: *Plastika lidových tvůrců*. Praha 1981.

JEŘÁBEK, R.: *Současná neprofesionální plastika v českých zemích (Inspirace a stimulační)*. Slovenský národopis 30, 1982, č. 4, s. 563–574.

JEŘÁBEK, R. – ŠTASTNÁ, I.: *Lidové umění na dnešní vesnici*. Umění a řemesla, 1978, č. 4, s. 63–65.

JOHNOVÁ, H.: *Lidové betlemářství*. Umění a řemesla, 1968, č. 6, s. 223–228.

PIPEREK, L.: *Betlemářství východní a severovýchodní Moravy*. Rožnov pod Radhoštěm 1993.

POHRIBNÝ, A. – TKÁČ, Š.: *Naivní umění v Československu*. Praha 1967.

Abstract

Phenomenon of the Příbor Wood-Carving – Antonín Jařabáč

In the 19th century, the town of Příbor and its environs was one of the regions with an extended crib making tradition. Towards the end of the 20th century, after a long pause, a brand new production of the cribs was started there. However, the craftsmen did not take up the previous tradition. Although several crib makers with their peculiar style work nowadays in Příbor and its environs, the personality of Antonín Jařabáč is indispensable and dominant in this respect. He was born in 1910 in a provincial milieu of the village of Klokočov near Příbor. The works of Antonín Jařabáč are characterized especially by their handicraft values. Besides the figure and ornamental sculptures, it is possible to consider the crib making as a sort of peak of the carving self-fulfilment of Antonín Jařabáč. Even the other contemporary crib makers from Příbor take up the work of Antonín Jařabáč. Thus during a short period, there a specific group of people who may be designated, according to their territorial relevance, as the Příbor crib makers appeared handicraftsmen. However, Antonín Jařabáč remains for the local inhabitants the most significant representative of the present crib creators.

Key words:

Carver – Cribs – Příbor – Non-professional Craftworks

Vztah ženy a feudálního pána v českých a slovenských baladách

Anna Veliká

Láska nepředstavuje oblíbené téma jenom v lidových baladách, ale můžeme ji považovat za jeden z hlavních námětů lidové poezie vůbec. Dominuje především vyjádření lásky nešťastné.¹ V následujícím příspěvku chceme ukázat, že s baladami s milostnou tematikou se často pojí také vyobrazení feudálního pána.

České a slovenské lidové balady do velké míry podávají obraz dívky z prostého lidu, která zažívá lásku šťastnou nebo tragickou. Setkáváme se však také se zobrazením ženy z vyššího sociálního prostředí. Dle postavení ženy, resp. dívky v souvislosti s feudálním pánem je možno dané balady rozdělit do tří základních obsahových kategorií:

I. Balady s neopětovanou láskou

I.a bystrá dívka

I.b dívka-oběť

II. Balady s láskou opětovanou

II.a láska vycházející ze strany dívky

II.b oboustranná láska

III. Balady zobrazující feudální paní, manželku

Balady vyjadřující jednostrannou, dívkou neopětovanou lásku (**I.**), tvoří většinu. S bystrou a chytrou dívkou (**I.a**) se setkáváme v humorně laděných baladách, jak můžeme doložit v následujícím příkladě:

1. *Jede, jede Janiček,
po té lúce zelené,
po té lúce zelené,
po rosence studené.*

4. *Ach, Janičku, Janičku,
co že ni za službu dáš,
keď si ňa tak namlúváš?*

7. *Aničko, ach, Aničko,
pod' ty bílé lože stlát,
půjdem doňho spolu spát.*

2. *Jede jede k hájičku
natrefil tam Aničku,
ona žala travičku.*

5. *Aničko, ach, Aničko,
štyry krávy ve dvore,
bílé lože v komore.*

8. *Počkaj, počkaj, Janičku,
nech zavším sukničku,
nech sukničku zavším.*

3. *Aničko, ach, Aničko,
pod' ty ke mně slúžiti,
chceš-i mú ženu býti.*

6. *Jak do dvora prijeli,
ničeho tam neměli,
leda drobné kamení,
co ležalo po zemi.*

9. *Jak světlo zahasila,
ven oknem vyskočila,
ide, ide k hájičku,
zpívá sobě písničku...²*

1 Srov. LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O.: *Folklór a folkloristika*. Bratislava 1982, s. 158.

2 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: *České lidové balady*. Praha 1983, s. 42.

S motivem dívky vyskakující z okna, která utíká před nechtěnou láskou feudála, se setkáváme kromě této balady, vyskytující se v českém prostředí pouze na Slovácku, také na Slovensku.³ Tady dívčina bystrost a chytrost není vyjádřena pouze jejím skutkem, ale i dalším komentářem. Poté, co dívka vyskočí z okna, se dozvídáme následující:

*Ku hájku zelenému,
Ta ona bežala, bežala,*

*„Ach, hájiček, hájiček,
čos‘ taký zelený, zelený?“*

*„Nečuduj sa, devečka,
mojej zelenosti, – lenosti,*

*ale sa ty počuduj
tej tvojej chytrosti, chytrosti;*

*ale ty sa počuduj
tej tvojej múdrosti, múdrosti,*

*žes‘ vývodu sklamala,
venec mu nedala, nedala!“⁴*

Slovenská varianta tedy vyjadřuje bystrost dívky s větší intenzitou a poukazuje na fakt, že si dokázala uchovat čistotu.

Bystře reaguje dívka rovněž v baladách s motivem, kde se muž převlékne za ženu, aby se k ní tímto způsobem mohl přiblížit. Když stará kramářka žádá kováře o nocleh, kovářova dcera Kačenka reaguje takto:

*A. „Ach pán otec môj pre milý,
tá pani sa mi nelíbí,*

*ani som to neslýchala,
aby pani s pannou spala!“*

*„Chod‘ len len, Anička, chod‘ zbystra,
však je to pani bárs čistá.“ [...]⁵*

3 Srov. HORÁK, J.: *Slovenské ľudové balady*. Bratislava 1958, s. 59–60.

4 BURLASOVÁ, S.: *Slovenské ľudové balady*. Bratislava 2002, s. 63.

5 HORÁK, J.: c. d., s. 65.

B. „*Ach úvej, úvej, pán tatík,
mne sa kramárka nepáči.*“

„*Pretože sa ti nepáči,
šak je panenka ako ty.*“

„*Nikdy som ja neznala,
že by panna fúzy mala.*“ [...] ⁶

Přesto, že dívka lest odhalí, musí se podřídit, což jí dostává do polohy oběti **(I.b)**. Okolní prostředí ji začne považovat za nepoctivou a z venkovské společnosti ji vyloučí. Stejným příkladem přináší i česká varianta:

„*Hdyž huž sečko ráno stálo,
hu kovařů je napsáno:*

*Že kovářovic Kačenka
nenji poctivá panenka.*

*Na pavlači pani stála
pyšný Káči se vysmála:*

*Koukyj, koukyj, pyšná Káče,
tvá poctivost huž pryč skáče.*

*Šecky panny dú pro vodu,
jen kovářojc de k houvodu.*

*Šecky panny dú k muzice,
jen kovářojc ke kolíbce.*

*Hajij, malyj synáčku muj,
uherckyj král je tatik tvuj.*“ ⁷

V uvedených baladách se vzpomíná král Matyáš, lze proto s velkou pravděpodobností usoudit, že balady představují jakousi parodii na uherského krále Matyáše

---

6 BURLASOVÁ, S.: *V šírom poli rokyta I*. Bratislava 1982, s. 50; k tomu srov. další slovenskou variantu, kde se Anička hned poté, co uvidí podivnou kramářku u dveří, diví; ZILYNSKYJ, O.: *Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte*. Bratislava 1978, s. 307–308.

7 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, M.: c. d., s. 39.

Korvina a jeho známou náklonnost k hezkým selským dívkám.⁸ Ke slovenské variantě podává zajímavou informaci Jiří Horák, podle něhož motiv převlečeného muže v ženských šatech nocujícího u dívky vychází z reálné události, zachycené v soudních dokumentech v 15. a 16. století.⁹

U motivu převlečení se za opačné pohlaví lze narazit i na případ, kdy se žena převléká za muže. Dívka není k převlečení za muže motivována vlastním zájmem, jak tomu bylo v předešlé baladě, ale převléká se za muže v zájmu svého otce a rodiny. Konkrétním případem je balada o dívce bojovnici, kterou nacházíme mezi českými lidovými baladami:

1. <i>Na hranicich verbujou hranicich verbujou, na dva bubny bubnujou, na dva bubny bubnujou.</i>	8. <i>Já sem těla slabého, nezabiju žádného.</i>	17. <i>Dyž jí vlasy stříhali, všecky panny plakaly.</i>
2. <i>Dyž verbujou, budou brát, sedlák musí syny dát.</i>	9. <i>Zavolal tu prostřední, nejlepší hospodyní.</i>	18. <i>Dyž jí šaty dávali, ještě více plakaly.</i>
3. <i>Já žádné syny nemám, já tři hezké cery mám.</i>	10. <i>Pod', Fanyňko, pod' domu, pudeš za mě na vojnu.</i>	19. <i>Dyž jí šauli připali, zas mládenci plakali.</i>
4. <i>Dyž žádné syny nemáš, tak ty hezké cery dáš.</i>	11. <i>Ach, tatičku, nepudu, já bojovat nebudu,</i>	20. <i>Dyž jí koně přivedli, ještě více plakali.</i>
5. <i>Zavolal tu nejstarší, která byla nejhezčí.</i>	12. <i>já sem srdce měkkého, nezabiju žádného.</i>	21. <i>Dyž do boje přijela, tři sta mužů zajala.</i>
6. <i>Pod', Toninko, pod' domu, pudeš za mě na vojnu.</i>	13. <i>Zavolal tu nejmladší, tu kterou měl nejradší.</i>	22. <i>Podivil se cisař pán, že to nebyl husar sám.</i>
7. <i>Já, tatičku, nepudu, já bojovat nebudu.</i>	14. <i>Pod', Aninko, pod' domu, pudeš za mě na vojnu.</i>	23. <i>Bude- li to husar sám, tomu já konička dám,</i>
	15. <i>Ach, tatičku, já pudu, já bojovat dovedu.</i>	24. <i>bude- li to husarka, bude moja manželka.¹⁰</i>
	16. <i>Já sem srdce hrdého, já zabiju každého.</i>	

8 Srov. KARBUSICKÝ, V.: *Mezi lidovou písní a šlágrem*. Praha 1968, s. 79. Víme také, že se tento uherský král nazýval Korvín podle svého erbovního znamení *Corvinus*, což znamená vrána.

9 Srov. HORÁK, J.: c. d., s.14.

10 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: c. d., s. 9 – 11.

Tady se dívka sama obětuje (**I.b.**), nechá se naverbovat do vojska, ale tím prokazuje svoji odvahu a sílu, což nám ukazuje i její skutek – zajetí tří set mužů.¹¹ Odvaha a síla dívky zapříčiní, že se stane manželkou panovníka, v tomto případě ženou samotného císaře, v jiné variantě ženou syna císaře.¹²

Dívku, která projeví svojí důvtipnost, můžeme pozorovat ve známé české baladě o oklamáném Turkovi (**I.a.**):

1. *Byl jeden hrabě,
ten hezkou dceru měl.
Dozvěděl se o ní
Turek, sultán jeden,
dozvěděl se o ní
Turek, sultán, jeden.*

2. *Poslal psaní tajné,
dal ho do obálky,
aby ho dostala
Andulka do ruky.*

3. *Její rodičové
za stolem seděli
a tak přezalostně
do psaní hleděli.*

4. *Jednu dceru máme,
Turkoj ji máme dát.
Ach, bože, přebože,
Co my máme dělat?*

5. *Tu pravila dcera:
dejte dělat truhlu,
až Turek přijede,
co mrtvola budu!*

6. *Turek jede do vrat,
zrouna do komůrky,
ta, co mu dávala
slad'ouneké hubinky.*

7. *Sňal s hlavy turban,
uděl turecký kříž:
Má drahá Andulko,
snad nejsi mrtva již?*

8. *Jakživ jsem neviděl
tak tělo zemřelé,
aby ono mělo
tvářinky červené.*

9. *Jakživ jsem neviděl
tak tělo zemřelé,
aby ono bylo
jak šáteček bílé.*

10. *Sňal zlatý prsten,
dal ho na prst její:
Ty jsi měla býti
moje potešení.*

11. *Sňal zlatý řetěz,
dal ho na krk její:
Ty jsi měla býti
Tureckou bohyní.*

12. *Dal jí hrob kopati
stříbrnou motykou,
hlínu vyhazovat
se zlatou lopatou.*

13. *Dal jí hrany zvonit
po celé krajině,
až to bylo slyšet
do turecké země.*

14. *Turek jede ze vrat,
Andulku z komůrky:
Bůh tě doprovázej
do turecké zemi!¹³*

Na zprávu o sňatku s tureckým sultánem dívka reaguje tak, že před sultánem předstírá svou smrt.

11 Tato balada se vyskytuje i na Moravě a na Slovensku; zde dívka bojovnice zabije 300 Turků; srov. SUŠIL F.: *Moravské národní písně. S nápěvy do textu vřaděnými*. Praha 1951 (4. vydání), s. 104–105; ZILYNSKYJ, O.: c. d., s. 251–252, 253–254.

12 Srov. tamtéž, s. 254.

13 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: c. d., s. 27–28.

Jak víme z výzkumu „tureckých“ balad, který provedl Oldřich Sirovátka, představuje balada o oklamaném Turkovi jednu z mála typů balad opomínající „Turka“ vyskytujících se na území Čech vůbec.¹⁴ V baladě o oklamaném Turkovi můžeme pozorovat, že zde vystupuje dívka z urozeného rodu. To odráží do velké míry realitu turecké okupace, kde sultán v řadě případů žádal za ženu dceru feudála, aby tak získal také majetek a politickou moc.

Podíváme li se na zobrazení dívky jako oběti **(I.b.)**, můžeme konstatovat, že je nacházíme především v baladách s tureckou tematikou. Dívka zde umírá, je odvečena do harému, anebo se stává nechtěně nevěstou paši, jak ukazuje následující slovenská balada:

1. *Rabovali Turci,
pohanskí baganci,
/: zbijali dediny, :/
zlé rúbali panny,
/: zle rúbali :/ panny.*

3. *Anulenska švárna
pri Dunaji stála,
z bieleho damašku
tri ručníčky prala,
/: tri ručníčky :/ prala.*

6. *„Mamička umreli,
tatenka zabili
a tvojho milého
na vojnu zobrali,
/: na vojnu ho :/ brali!“*

2. *Iba Anulenu,
driečnu panenenu
kruto nezrúbali,
bašovi ju dali,
/: bašovi ju :/ dali.*

4. *Tak ich ona prala,
až sa ligotali,
naprostred Dunaja
stojí koník vraný,
/: stojí koník :/ vraný.*

7. *„Čo ma po rodičoch,
šak už boli starí,
ale ten môj milý
na vojne zadany
/: na vojne je :/ daný.“¹⁵*

5. *„Podže sem, koničku,
podže blíž ku kraju,
asnád' ty mi povieš,
jak sa doma majú,
/: jak sa doma :/ majú.“*

Uvedenou baladu můžeme považovat za obecnou představu o zacházení Turků se zajatci: starší muž je zabit, mladý je odveden na vojnu, dívka je unesena a předána pašovi do harému.

O tom, jak Turci ženu ušetří poté, co zaútočí na zvolenský zámek a feudálního pána zabijí, nám vypráví slovenská balada:

14 Sirovátka poukazuje na to, že balady s tureckou tematikou se vyskytují v Čechách jenom výjimečně, a to ve dvou typech, balada o oklamaném Turkovi a balada o dívce bojovnici; srov. SIROVÁTKA, O.: *Rozšíření balad s tureckou tematikou v české a slovenské tradici*. In: Srovnávací studie o české lidové slovesnosti. Brno 1996, s. 175.

15 BURLASOVÁ, S.: c. d., s. 160.

1. *A pán s paňou leží
hore na vrchveži. “*

2. *Prvý raz strelili,
vrch veži zvalili.*

3. *Druhý raz strelili,
pána zastrelili.*

4. *Tretí raz strelili,
paňú sebou vzali. [...].¹⁶*

V následující slovenské baladě lamentuje žena feudálního pána, když Turci rabují zvolenský zámek:

*„Tých pánov pobili,
iba mňa nechali,
aby ma nešťastnú
na smrť zmordovali. “*

*Ale sa vám veru
to nestane k vôli,
mňa v vašom háreme
hlavička nezbolí!¹⁷*

Dalším případem, kdy se dívka stává proti své vůli nevěstou tureckého paši (přičemž se v baládách o Turkově nevěstě často stává obětí), je ojedinele dcera samotného císaře. Tragický dějový spád má i moravská balada o Turkově nevěstě:

1. *[: Odkázal cisár pán
Turku pohanovi, :]
[: aby ho prepustil
přes ty bíle hory. :]*

2. *[: Já ťa nepropustím
přes ty bíle hory; :]
[: až ně ten dárek dáš
co od Boha chováš. :]*

3. *[: Prida dóm, cisár pán
za stolíček sedl, :]
[: hlavu si podepřel,
jako stěna zbledl. :]*

4. *[: Prides céra z venku,
co je vám, tatínku? :]
[: Hlava-li vás bolí,
lebo život bílý. :]*

5. *[: Hlava ňa nebolí,
ani život bílý; :]
[: než sem ťa zaprodal,
Turku pohanovi. :]*

6. *[: Na tom nermuňte,
můj tatínku milý, :]
[: sama mu uteču,
Turku pohanovi. :]*

7. *[: Kerý rok a měsíc,
kerý deň to bude: :]
[: enom ně povězte,
kerý on to bude. :]*

8. *[: Dvá budú, céro má,
dvá budú zelené :]
[: a tretí v červeně,
to on ten tvůj bude. :]*

9. *[: Turkové přijeli,
do dveří střelili: :]
[: Mladá císařovno,
vypravuj sa s nami. :]*

¹⁶ HORÁK, J.: c. d., s. 107–108; srov. další slovenskou variantu MEDVECKÝ, K. A.: *Sto slovenských ľudových ballád*. Bratislava 1923, s. 28–29.

¹⁷ BURLASOVÁ, S.: c. d., s. 157.

10. <i>Počkajte, postojte, Turci pohanové, [: až já si zeberu, svoje šaty nové. :]</i>	13. <i>Do kočara sedla a k Dunaju jela; [: přijed'a k Dunaju, voděnky si přála. :]</i>	16. <i>Zezte ňa tu, zezte, Dunajské rybičky, [: nežby ňa měli vést Turkovy ručičky. :]</i>
11. <i>Jak druzí dojeľi, hneď do vrát střeľiľi: [: Mladá cisařovno, vypravuj sa s nami. :]</i>	14. <i>Oni jí dávali, ze zlatých pohárů. [: Já su naučená, přiľehňa k Dunaju. :]</i>	17. <i>Zezte ňa tu, zezte, hadové, ščúrové, [: nežby ňa měli vést Turkovi družbové. :]¹⁸</i>
12. <i>Počkajte, postojte, vy Turci pohani, [: až sa já odprosím, otcovi, mateři. :]</i>	15. <i>K Dunaju přiľehla, do Dunaja spadla; [: tá Turkova mati na ňu zavoľala. :]</i>	

Císař zaprodá dceru *Turkovi pohanovi*, která vyřeší svůj osud sebevraždou, což nás přivádí k interpretaci z náboženského úhlu, a to dívka jako křesťanská dcera panovníka volí raději smrt, než být ženou „pohana“. Popis motivu sebevraždy dívky v těchto baladách zůstává do velké míry stabilní. Ve většině z nich se dívka sklání nad Dunajem, kam spadne a utopí se. Oldřich Sirovátka poukazoval na tendenci přibývajících tragičnosti v českých a slovenských baladách směrem od západu na východ, což můžeme pozorovat v následující baladě o Turkově nevěstě ze Slovenska, kde si dívka nakonec zvolí krvavou smrt:

1. <i>[: Stála bitka, stála :] [: s pánom Melichera. :]</i>	6. <i>Za stolík si sadou, hlávku si podopreu.</i>	11. <i>„Tatičok môj milý, nič sa nelakajte!</i>
2. <i>„Daj mi pokoj vojne, dary ti darujem.“</i>	7. <i>Cérka sa spytuje: „Tatík, čože ti je?“</i>	12. <i>Máme starú dievku, tú my jemu dáme!“</i>
3. <i>„Ja tebe darujem Uherskú krajinu.</i>	8. <i>Či ťa hlávka bolí, a či život bieli ?“</i>	13. <i>„Cérka moja milá, nič sa neodpieraj!</i>
4. <i>A ty že mne daruj tvú céru Barboru!“</i>	9. <i>„Hlávka ma nebolí, ani život biely.</i>	14. <i>Nič sa neodpieraj, len sa ta poberaj!“</i>
5. <i>Käde prišieu domou, za stolík su sadou.</i>	10. <i>Len so ťa ja sľúbiu Ťurkovi kráľovi.“</i>	15. <i>Do okienka sadla, vláske si česala.</i>

18 BARTOŠ, F.: *Národní písně moravské. Kniha první. Písně baladické*. Praha 1995, podle 1. vydání z roku 1901, s. 30–31.

16. <i>A von tým okienkom smutne pozerala.</i>	28. <i>Vám, tatík, ďakujem za zlé vydávanie.</i>	41. <i>Nezakrojila si sladkýho jablčka,</i>
17. <i>„Jaj, mamička moja či sa prache prášia?</i>	29. <i>Počkajte, čakajte, prední furajtária,</i>	42. <i>len si zakrojila do svojho srdiečka.</i>
18. <i>Či sa prache prášia, či holuby letia?“</i>	30. <i>nak sa ja napijem vodičky z Dunaja!“</i>	43. <i>Tá Ťurkova mati včas vráno stávala,</i>
19. <i>„Prache sa neprášia, holuby neletia.</i>	31. <i>„Nebudeš ty piti vodičku z Dunaja,</i>	44. <i>včas vráno stávala, svaď vyzerala.</i>
20. <i>Tí Ťurci škaredí už po teba latia.</i>	32. <i>ale budeš piti vínečko z pohára!“</i>	45. <i>„Svad'by moje, svad'by, čo smutno idete?</i>
21. <i>Cérka moja milá, obliekaj si šaty,</i>	33. <i>„Nenaučená som k zlatému poháru.</i>	46. <i>Či vám ju nedali, či vás oklamali?“</i>
22. <i>čo sa budú rovnať slnku a mesiaci!“</i>	34. <i>Len som naučená prilihat' k Dunaju.</i>	47. <i>„Dali nám ju, dali, nás neoklamali.</i>
23. <i>„Ach, mamička moja, sa mi toto dobre?“</i>	35. <i>Zedzteže ma, zedzte, vy dunajské rybičke,</i>	48. <i>Pod vysokú vežu sme ju pochovali.“</i>
24. <i>Skoro počúvajte smutnie chýry o mne.“</i>	36. <i>že by mi Ťurkyne neboli družičke!</i>	49. <i>„Cérka moja milá, či si sa ma bála,</i>
25. <i>Do koča sedala, do koča sedala,</i>	37. <i>Zedzteže ma, zedzte, spolu aj s rakami,</i>	50. <i>či tej mojej zloty, či tej mojej dobroty?</i>
26. <i>ocovi, materi pekne ďakovala:</i>	38. <i>že by mi Ťurkovia neboli družbami.</i>	51. <i>Doma si chodila, v ľafate, zamate.</i>
27. <i>„Ďakujem vám, mamko, za dobré chovanie.</i>	39. <i>Svetička, družbička, požič mi nožička,</i>	52. <i>Tu by si chodila, v samom striebre, zlato.“¹⁹</i>
	40. <i>nak si ja zakrojím sladkýho jablčka!“</i>	

19 BURLASOVÁ, S.: c. d., s. 162–163; srov. slezskou variantu, kde vystupuje francouzský feudální pán; ZILYNSKYJ, O.: c. d., s. 247.

Jak můžeme vidět, setkáváme se v těchto baladách kromě obrazu dívky také s obrazem matky tureckého paši. V předcházející slovenské baladě vystupuje matka paši, která dívku oplakává a poukazuje na bohatství, v němž mohla s jejím synem žít. V obou baladách se dívka také stává předmětem diplomacie: v první císař zaprodá dceru, aby mu Turek povolil přejít přes hory, v druhém je dcera zaprodána Turkovi, aby turecká vojska ušetřila uherskou zemi. V slovenské baladě o prešpurském mýtném se dcera stává doslova záchranou pro město. Turecký paša se ozve s hrozbou, že zaútočí na město, pokud mu mýtný nedá svou dceru:

1. <i>Ten prešpurský mýtný prepjeknú cěrku má, ona nic nerobí, len v okénku sedá, prepjekne vyšívá, ešče krajše spívá.</i> 2. <i>Její cichý hlásek do Turek sa zdvihá, ten turecký baša po rínku chodzíva, mýtného cérečku dycky on počúvá.</i> 3. <i>Zvony-li to zvoňá, lebo včely hučá? [: A to si mýtného cérka pjekne spívá. :]</i> 4. <i>Ten turecký baša cedulenu napsau, cedulenu napsau, do Prešpurka poslau.</i> 5. <i>„Ty prešpurský mýtný, prepjeknú cěrku máš, a keď mi ju nedáš, mjesto Prešpurk prehráš.“</i>	6. <i>Ten prešpurský mýtný cedulenu čítá, cedulenu čítá, tak si smutne vzdychá.</i> 7. <i>Jeho pjekná cěrka, ona sa ho pýtá: „Múj tacičku milý, co ste taký smutný? Hlava-li vás bolí, lebo život bílý?“</i> 8. <i>„Mja hlava nebolí, ani život bílý, tebja som zapredau Turku pohanovi.“</i> 9. <i>„Má stará mamička, jaké prachy idú, ovce-li to ženú, lebo pre mja jedú?“</i> 10. <i>Dojeli, prijeli první polajtári: „Sedaj, mladá pani, ty mosíš ít s nami.“</i>	11. <i>Dojeli, prijeli druhí polajtári: „Ber sa, mladá pani, ty mosíš ít s nami.“</i> 12. <i>„Och, céruško moja, jaké ti šaty dám, jeslti fá'olové, alebo dolomán?“</i> 13. <i>„Och, mamičko moja, nač by mi tam byli? Šak ja tam nebudem ani štvrť hodziny.</i> 14. <i>Než bych já mjela byt Turkovi nevjestú, rači nech mja v mori drobné ryby žerú.</i> 15. <i>Ty morské rybičky, to sú mé družičky, ti morskí kaprové sú moji družbové.“²⁰</i>

20 HORÁK, J.; c. d., s. 115–117; tuto baladu pokládá Horák za vrchol slovenské baladické poezie; srov. moravskou variantu, kde se nedozvídáme, co přesně stojí na tabulce, kterou posílá Turek mýtnému; BARTOŠ, F.: *Národní písně moravské. Kniha první. Písně baladické*, s. 27–28.

Dívka ale poté, co se do ní turecký paša na základě jejího hlasu zamiluje a pomocí hrozby si ji vyžádá, jasně vyjádří svůj odpor vůči Turkovi. Z jejich úst se dozvídáme, že se raději utopí, než aby se stala Turkovou manželkou.

Další kategorii tvoří balady s tematikou opěťované lásky (II.), která vyvrcholí buď manželstvím, nebo smrtí. V rámci této kategorie se setkáváme s baladami, kde vystupuje dívka spolu s feudálem, přičemž zájem o vztah vychází především ze strany dívky (II.a.), což se vyskytuje jenom zřídka. Dívka očividně vyjadřuje city feudálnímu pánovi a stává se jeho ženou podle vlastního přání. Tyto balady mají tedy šťastné zakončení a často jsou žertovně laděny. Příkladem jsou balady o rozbitém džbánu, jak můžeme pozorovat na této české ukázce:

1. <i>Šlo děvčátko pro vodu na tu panckou zahradu. Přišel pán, vzal ji žbán, aby nabral vody sám.</i>	4. <i>Nestarej se, děvče, ty, škoda se ti zaplatí, za ten žbán dukát dám, trala, trala, dukát dám.</i>	7. <i>Děvče hned domů běželo a na matku volalo: Ráda sem, našla sem, ztratila sem, našla sem.</i>
2. <i>Šlo děvčátko pro vodu, pro vodičku studenou. Přišel pán, rozbil žbán, trala, trala, rozbil žbán.</i>	5. <i>Děvče dukát nechtělo, jenom žbánu želelo. Dyž seš pán, zaplat' žbán, trala, trala, zaplat' žbán.</i>	8. <i>Rozbila sem, ráda sem, rozbila sem, ráda sem, za ten žbán pána mám, trala, trala, pána mám.²¹</i>
3. <i>Děvče hned nemeškalo, za pánem běželo. Dyž seš pán, zaplat' žbán, trala, trala, zaplat' žbán.</i>	6. <i>Nestarej se, děvče ty, škoda se ti zapaltí, za ten žbán sebe dám, trala, trala, sebe dám.</i>	

V baladách o rozbitém džbánu, které si získaly oblibu jak na území Čech, Moravy, tak i na Slovensku, dívka veškerou materiální náhradu (zlatý dukát) za rozbitý džbán odmítá; uspokojí se, až když se pán nabízí sám. V moravské variantě se setkáváme s dívkou, která se nespokojí ani s pánovou nabídkou dát jí svého syna. Spokojena je teprve, když získá za muže samotného pána:

1. <i>Šla děvčeka z Přerova na jarmark do Kyjova; potkal se s ní pán, roztřískal jí džbán.</i>	2. <i>O, mlč, děvče, neplač ty, škoda se ti zaplatí, za díravý džbán, dám ti dukát zaň.</i>	3. <i>Ona dukát nechtěla, jenom džbánu želila: Třebas že jsi pán, zaplat' ty mně džbán!</i>

21 ŠRÁMKOVÁ, M. – SIROVÁTKA, O.: c. d., s. 67.

4. *O mlč, děvče, neplač ty,
škoda se ti zaplatí:
Za díravý děbán,
dám ti syna zaň.*
5. *Ona syna nechtěla,
jenom děbánu želila:
Třebas že jsi pán,
zaplat' ty mně děbán.*
7. *O bud' Bohu čest, chvála
že jsem toho dostala:
Za drahý děbán
dostal se mně pán.²²*
6. *O mlč, děvče, neplač ty,
škoda se ti zaplatí:
Za díravý děbán,
dám ti sebe sám.*

Balady s motivem dívky, která jde pro vodu s džbánem, tvoří tedy jakýsi kontrast k baladám (**I.a a I.b.**), kde dívka feudálního pána odmítá; tyto balady mají povětšinou šťastný konec a jsou podávány s humorem. Vyskytují se však i balady (**II.b.**), kde je dívka sice postavena do pozice oběti lži, koneckonců však city pána obětuje, jak můžeme usoudit z toho, že dívka mluví k pánovi v zdobnělinách; tady může mít láska tragické zakončení, nebo alespoň melodramatický spád, jako je tomu v následující slovenské baladě:

1. *„Zomrem, mamko, zomrem pre
pastyrče dzivče!“
„Neumiraj, synu, našo vono budze,
našo vono budze, kedz boh dopomože.*
2. *Dame sebe, dame koscil vybudovac,
budu do neho dzivky chodzic, dzivky
i parobci.“*
3. *Dzivky i parobci, nadobni gdovci,
a pastyrče dzivče do ňoho neprišlo.*
4. *„Zomrem, mamko, zomrem pre
pastyrče dzivče!“
„Neumíraj, synu, našo vono budze,
našo vono budze, kedz boh dopomože!*
5. *Dame sebe, dame moscik vymurovac,
budu po ňom dzivky chodzic, dzivky
i parobci.*
6. *Dzivky i parobci, nadobni gdovci,
i pastyrče dzivče do ňoho neprišlo.*
7. *„Zomrem, mamko, zomrem pre
pastyrče dzivče!“
„Neumíraj, synu, našo vono budze,
našo vono budze, kedz boh dopomože!*
8. *Dame sebe, dame karčmu vymurovac
budu do nej dzivky chodzic, dzivky
i parobci.“*
10. *„Hraju v karčme, hraju, ja gu nim
nepujdu,
frajira tam nemam, tancovat nebudu.*
11. *Muj frajir maľučky šče za pecom stojí,
šče se toho ročku na tanec nestroji.“*

22 BARTOŠ, F.: c. d., s. 99.

12. *A pastyrče dzivče na vodičku išlo,
na vodičku išlo z dvoma gargalkami.*

13. *Ej, komu to, komu tak krásne
dzvoní?
Ej, tomuto, tomu kraľoj budzinskomu.*

14. *Gargalky trucilo, ta tam pobehnulo,
ta tam pobehnulo, celo opatrelo.*

15. *„Co to bože, co to za umarty celo,
očka mu še šmeju, lička rumejeju?“*

16. *A vun še i schopiu, za bočky ju
chopiu:
„Tu ší, ptačku, tu ší, davno ja ce
lapam!“²³*

Posluchač je seznámen s postavou starostlivé matky, která synovi radí, jak si získat pastýřské děvče. V tomto případě se sociální rozdíl nestává překážkou pro uzavření manželství.

Avšak ve většině balad vyjadřujících opětovanou lásku mezi obyčejným děvčetem a pánem se sňatek neuskuteční, protože city mezi mladými lidmi z rozdílných sociálních skupin nejsou jejich okolím akceptovány. Tragický nebo nešťastný konec pak z toho logicky vyplývá.

Můžeme se setkat také ale s obrazem matky, která je na rozdíl od předchozí balady znázorněna jako zlomyslná žena, ba dokonce se stává vražedkyní. Osud obyčejné dívky, který matka feudála změní, můžeme pozorovat v moravské baladě o Hercokovi a Kateřince:

1. *Byla jedna chudá vdova
svojich osem synů měla.*

2. *Měla ona osem synů
a devátú Katerinu.*

3. *A tu dala do majíra
do heršekova dvora.*

4. *Paní mámo moja milá,
nedávaj mja do majíra.*

5. *Šak se mně tam neco
stane,
co mja velce hanba bude.*

6. *Neminula malá chvíla,
Katerina samadruhá.*

7. *Na koho mám žalovati,
na koho mám povídati?*

8. *Na heršeka, na
mladého,
či na služebníka jeho?*

9. *Nepovídej na jiného,
na heršeka na mladého.*

10. *Už páni do vojny
jedú,
svojich paní si nevezú.*

11. *Heršek mladý taky jede,
Katerinky si nevezé.*

12. *Hned izbetky
zametala,
slzmami jich polévala.*

13. *Ach, čeho sem tu
dočkala,
svůj věněček jsem ztratila!*

14. *Při věněčku živobiti!
Dali mja sem moja máti.*

15. *Už ti páni z vojny jedú,
svojim paňám dary vezú.*

23 HORÁK, J.: c. d., s. 62–63.

16. *Hešek mladý taky jede, Kateřince dary veze.* 23. *Není tu tvá Katerina, šak o ní ví paní máma.* 29. *Není tu tvá Katerina, šak o ní ví paní máma.*
17. *Veze on jí postelenku, v postelence kolébenku.* 24. *Paní mámo moja milá, kde je moja Katerina?* 30. *Paní mámo moja milá, kde je moja Katerina?*
18. *Jak ho máti uviděla, hned mu vrata otvírala.* 25. *Poslala sem ju prat šaty, nemožu sa jí dočkáti.* 31. *Dala jsem ju katom sťáti, měla na ťa nsváďati.*
19. *Paní mámo moja milá, kde je moja Katerinka?* 26. *Heršek mladý koňa bodel* 32. *A měl on dva nože čisté,*
20. *A v kravární krávy dojí druhá dívka u ní stojí.* *a hned rychle k Dunaju jel.* *na oba dva boky ostré.*
21. *Heršek mladý s koňa skočil a hned do kravárně vkročil.* 27. *Postřetel ho tam starý pán: Heršek mladý, kam jedeš, kam?* 33. *Jedným sobě hrob vykopal, tym druhým si hlavěнку sťal.*
22. *Kde je moja Katerina, moja věrná služebkyňa?* 28. *A já jedu ku Dunaju, a já tam mám Katerinu, svoju věrnú služebkyňu!* 34. *Zostávaj tu tělo s tělem a dušičky s Panem Bohem.²⁴*

V této baladě dívka k mladému pánovi city neprojeví, spíš na začátku hned vy-cítí, že zapletení se s mladým pánem, který je připraven si dívku vzít za manželku, jí nepřinese nic dobrého. Matka má potřebu se dívky zbavit, aby nedošlo sňatkem k mesalianci. Výmluvami se snaží svůj skutek synovi zamlčet, posílá však na „druhý břeh“ nejenom dívku, ale i vlastního syna.

Rovněž v následující slovenské baladě je matka podaná ve špatném světle. Zasáhne do manželského spojení jejího syna. Opět se setkáváme s obrazem matky-vražedkyně, která chce za každou cenu tomuto sociálně nerovnému sňatku zabránit. Na rozdíl od předcházející balady matka tady zachází tak daleko, že posílá na smrt vlastního syna a tím také dívku:

1. *Po nedeli, v tom pondelí češe Herman tristo koní,* 2. *tristo koní počesanie, tristo ľudí pripravenie.* 3. *„A ty Herman, zostan doma, na svadbu si stolík chystaj!”*

24 SIROVÁTKA, O.: c. d., s. 70; srov. také slovenskou variantu, kde matka nabízí Katerince volbu smrti; ZILYNSKYJ, O.: c. d., s. 175–176.

4. *Idú, idú, ak už idú,
až po tú limbu vysokú.*
5. *Všetky kone ticho idú,
Hermanove vyskakujú.*
6. *Idú, idú, ak už idú,
až po tú líuku širokú.*
7. *Herman najvyš vyskočil,
naraz si gerčok vykručil.*
8. *Idú, idú, ak už idú,
až pred nevestine vráta.*
9. *„Spytujem vas, svatko
milá,
de jest Herman, de je muj
pan,
že on neprišiel pre mne
sam?“*
10. *„Herman, Herman
zostal doma,
na svadbu si stolík chystá.“*
11. *Idú, idú, ak už idú,
až po tú líuku zelenú.*
12. *„Spytujem sa, svatko
milá,
z čoho je tá krev nevinná?“*
13. *„Zabili tu holubičku
na Hermanovu svadbičku.“*
14. *Idú, idú, ak už idú,
až po tú limbu vysokú.*
15. *„Spytujem sa svatko
milá,
komu to tak pekne zvonä?“*
16. *„Umrelo tam
nemluvniatko,
šesnact ročku dievčatko.“*
17. *Idú, idú, ak už idú,
až pred Hermanovo
vráta.*
18. *„Spytujem sa, svatko
milá,
de jest Herman, de je muj
pan,
že on neide pre mne sam?“*
19. *„Išol Herman do
pivnici,
točí vinko do sklenici.“*
20. *Ona tomu nemeškala,
priam do pivnice bežala.*
21. *„Spytujem sa, svatko
moja,
de jest Herman, de je muj
pan?“*
22. *„Tam je, tam je v tej
komore,
biely leží jak lelie.“*
23. *Ona tomu nemeškala,
prám do komory bežala.*
24. *Z edným mečem hrob
otvára,
druhým mečem do serca
pchá.*
25. *„Nech tu leží telo
s telem
a dva duše s Kristem
pánem.“²⁵*

Tady se setkáváme s častým motivem v baladách o smrti ženicha nebo nevěsty, kdy matka používá lži v situaci, kdy se dívka vyptává na svého ženicha. Jak v baladě o Hercokovi, tak i v baladě o Hermanovi nám motiv mrtvého, vedle sebe ležícího zamilovaného páru, připomíná motiv z Romea a Julie.

Za zvláštní kategorii balad můžeme pokládat balady, kde se nesetkáváme s obrazem dívky, nýbrž s obrazem feudální paní, manželky (III.).

Dosud jsme se setkali se ženou v souvislosti s feudálním pánem jako se ženou z vyššího sociálního prostředí, například jako s dcerou panovníka, jež je zaprodaná Turkovi, anebo s matkou feudála, která odmítá synem vybranou dívku, což patří k obecným motivům.

25 BURLASOVÁ, S.: c. d., s. 73.

Do zvláštní kategorie můžeme zařadit balady, kde do popředí vystupuje manželka feudála, a stává se tak hlavní hrdinkou děje. Tento obraz nám podává například následující slovenská balada, kde je feudální paní za své lamentování manželem potrestána:

1. <i>Naša pani kňahne po palote tiahne, [: piesenku si spieva, slzami zalieva.:]</i>	8. <i>„Naša pani kňahne po palote tiahne, piesenku si spieva, slzami zalieva.</i>	15. <i>„Mojou kňahňou budeš, keď druhý raz prejdeš.“ Druhý raz plovnuľa, na brehu stanula.</i>
2. <i>„Bože môj, bože môj, čo som urobila, za teba, suchý býľ, ružu som pustila.</i>	9. <i>Bože môj, bože môj, čo som urobila, za teba, suchý býľ, ružu som pustila.</i>	16. <i>„Pane môj, pane môj, či som tvojou kňahňou?“ „Mojou kňahňou budeš, keď tretí raz prejdeš.“</i>
3. <i>Keby bola išľa za Dunaj za kráľa, za Dunaj za kráľa, za Nemca cisára,</i>	10. <i>Keby bola išľa za Dunaj za kráľa, za Dunaj za kráľa, za Nemca cisára,</i>	17. <i>Tretí raz plovnuľa, na sredu tonuľa: „Pane môj, pane môj, nie som tvojou kňahňou!“</i>
4. <i>bola by videla, jak to more ihrá, jak to more ihrá jak ten Dunaj splývá!“</i>	11. <i>bola by videla, jak to more ihrá, jak to more ihrá, jak ten Dunaj splývá!“</i>	18. <i>„Rybári, rybári, lapajte mi rybu, lapajte mi rybu, môjmu srdcu líbu.“</i>
5. <i>Ej, nik to nepočuľ, len jedno pachole, len jedno pachole, čo kone varuje.</i>	12. <i>„Pani moja, pani, obliekaj si šaty, čo sa budú rovnať slnku i mesiaci.</i>	19. <i>Prvý raz potiahnul, veniec z nej vytiahnul: „Ach, i to z tej ryby môjmu srdcu líbu.“</i>
6. <i>„Pane môj, pane môj! dač by vám povedal, dač by vám povedal, keby som sa nebáľ!“</i>	13. <i>Pôjdeme sa dívať, jak to more ihrá, jak to more ihrá, jak ten Dunaj splývá.“</i>	20. <i>Druhý raz potiahnul, rúbok z nej vytiahnul: „Ach, i to z tej ryby môjmu srdcu líbu.“</i>
7. <i>„Neboj sa, pachole, vezmem ťa za svoje, zastanem za teba jako sám za seba.“</i>	14. <i>Prvý raz plovnuľa, na brehu stanula: „Pane môj, pane môj, či som tvojou kňahňou?“</i>	21. <i>Tretí raz potiahnul, celú ju vytiahnul: „Ach, to je tá ryba, môjmu srdcu líbu.“²⁶</i>

Zatímco v uvedené baladě o potrestané kněžně je žena mužem zachráněna, má kněžna v následující variantě jiný osud. Poté, co se ocitá v Dunaji, který má na mužův rozkaz za trest třikrát proplavat, doplácí na manželův trest životem:

*„Rybari, rybari,
zastavajte siete,
moja pani kiahne
dolu vodou tiahne.“*

*Prvy raz zatiahli,
sukničku vytiahli,
druhy raz zatiahli,
celu ju vytiahli.*

*Ta ju pochovali
do dvora ku studni,
ku nej vybijany
chodnik dukatami.²⁷*

V baladách o potrestané kněžně se žena pohybuje výlučně v panském prostředí, v následující baladě se však setkáváme s ženou pohybující se jak v panském, tak i ve venkovském prostředí. Jedná se o baladu ze Slovácka o zemance Ance, ve které dívka zjevně opouští zemanský dům a přivádá se do hospodářství Jury. Její povinností jako ženy je přizpůsobit se muži a osvojit si selský život. Tak jako v baladách o potrestané kněžně je také Anka zemanka mužem potrestána. Za neuposlechnutí manžela jí přináleží smrt:

1. *Oženil sa Jura,
Jura za horama.*

5. *mosíš doma býti,
koníčky krmiti.*

9. *Jak dojel pod hory,
pod javor zelený,*

2. *Ej, vzal si on Anku,
ze dvoru zemanku.*

6. *Já doma nebudu,
já s tebou pojedu.*

10. *Aničce hlavu s'ál,
pod javor zakopal.*

3. *Keď bylo po roce,
pravil Jura Ance:*

7. *Jura koně sedlá,
Anka obrus hledá.*

11. *Jak dojel k otcovi,
všeci ho vítali:*

4. *Pojedu za hory,
k otcovi, k materi;*

8. *Už Juriček jede,
Anka za ním ide.*

12. *Vítaj k nám, Juričku,
kdes nechal Aničku?*

---

²⁷ Tamtéž, s. 80.

13. *Nechal sem ju doma,
mosí krmit koňa.*
14. *Sem ti jí nedala,
aby doma byla,*
15. *než sem ti ju dala,
aby k nám chodiła.*
16. *Otec ti jí poslal
štyry koně vrané,
dva voze kované.*
17. *Máti jí poslala
štyry krávy stelné,
celé šaty pěkné.*
18. *Sestra jí poslala
štyry krávy dojné,
celé šaty nové.*
19. *A bratr jí poslal
štyry voły párné
dva pluhy kované.*
20. *Tu máš ty, Juričku,
pozdravuj Aničku.*
21. *Už Juriček jede,
velký statek žene.*
22. *Jak dojel pod hory,
pod javor zelený,*
23. *sobě tu zpomínal,
na Aničku volal:*
24. *Staň, Aničko, hore,
staň, srdečko moje,
ženu statky tvoje.*
25. *Ked' ženeš, užívaj,
mně smutnej pokoj daj.*
26. *Dívali sa páni
z tej hodonskej brány,*
27. *co dělá Juriček
pod šibenicami.*
28. *Co by dělal? Visí,
nebožátko mosí.*
29. *Zmokla mu košelka
od krvavej rosy.*
30. *Požčaj mně, má milá,
šátka hedvábného,*
31. *až sa já obetřu
z potu krvavého.*
32. *Požčaj mně, má milá,
bílého ručníčka,*
33. *až sa já obetřu
své červené líčka.²⁸*

Zajímavé je, že postava feudální ženy v pozici manželky je v baladách často znázornována ve špatném světle a z perspektivy jejího muže jí patří trest. Přesto, že má její muž v úmyslu jí potrestat a nikoli mstít se, doplácí žena na potrestání životem. V poslední ukázce se dokonce setkáváme s brutálním trestem, spáchaným zjevně v afektu, který muž nakonec dožene k silné lítosti a k sebevraždě.

Závěrem

Na základě rozboru vybraných českých a slovenských balad s milostnou tematikou, kde vystupuje mimo jiné také postava feudálního pána, můžeme pozorovat, že obraz ženy je od varianty k variantě velice různorodý. I z toho důvodu je třeba výše uvedené kategorie, vycházející z nejvíce frekventovaných lidových balad, brát jako orientační, což znamená, že tato stať nezachycuje méně zastoupené baladické typy. Pro další analýzu obrazu ženy v českých a slovenských lidových baladách jsou nám katalogy sestavené Martou Šrámkovou a Soní Burlasovou vynikající pomůckou.²⁹

28 SIROVÁTKA, O.: c. d., s. 63.

29 ŠRÁMKOVÁ, M.: *Katalog českých lidových balad IV. Rodinná tematika*. Praha 1970; BURLASOVÁ, S.: *Katalóg slovenských naratívnych piesní I – III*. Bratislava 1998.

Jak víme, je obraz ženy v českých a slovenských lidových baladách jako součástí lidové kultury inspirován historickou realitou, takže lze konstatovat, že ve většině českých a slovenských balad se odráží všeobecný historickospolečenský fenomén, a to nižší společenské postavení ženy v porovnání s mužem. V baladách zobrazujících bystrou a chytrou dívku (**I.a.**) se setkáváme s dívkou iniciativní, avšak konající pod nátlakem muže, což naznačuje její nižší postavení v rámci společnosti. Z dnešního hlediska bychom však mohli chápat baladu o dívce bojovnici, kdy se dívka převléká za vojáka a porazí tři sta Turků, také jako náznak přání pro rovnost ženy a muže ve společnosti.

Rozbor balad s tematikou ženy nám znovu ukazuje, že folklorní materiál může mít velký význam pro pochopení historické reality, anebo, jak ve svých výzkumech o lidové písni naznačil už před více než čtyřiceti lety např. Vladimír Karbusický, folklorní materiál může sloužit jako pomůcka k nahlédnutí do všedního dne našich předků a jejich smýšlení.

Na jedné straně balady jako žánr podávají konflikty jednotlivých lidí, v tomto případě žen, v dramatickém dějovém spádu, jež nemusí být vázané na určitou dobu, takže balada dostává jakýsi nadčasový charakter,³⁰ na druhé straně se setkáváme s baladami podávající obraz člověka a jeho života v historických kulisách, což jsou např. balady s tureckou tematikou. Ale jak poukazuje Oldřich Sirovátka, musíme mít při recipování historického folklorního materiálu před očima, že historický folklor nepředstavuje obraz samotných historických událostí, nýbrž tvoří subjektivní korelát k našim dějinám.³¹

---

30 ZILYNSKYJ, O.: c. d., s. 71.

31 SIROVÁTKA, O.: *Dějiny a lidové podání*. In: *Folkloristické studie*. Brno 2002, s. 91–104.

Abstract**Czech and Slovak Folk Ballads with the Theme of Woman and Feudal Lord**

Women/girls are most often portrayed in Czech and Slovak folk ballads in connection with love. In ballads expressing love between feudal lords and common women/girls we can observe different portrayals of women. In these ballads we find women/girls in the position of the feudal lord's victims as well as in the position of the feudal lord's wives to be. Especially in Slovak ballads we can also find women in the position of feudal ladies, which makes up a special category of ballads.

These ballads have been divided into three main groups based on the relationship of the woman/girl to the feudal lord: I. Ballads with one-sided love, (where the woman/girl doesn't return the feudal lord's love) II. Ballads with mutual love and III. Ballads portraying the feudal lady.

Generally, the majority of these ballads reflect a historical-social phenomenon: the lower social position of women.

Key words:

Ballads – Women/Girls – Feudal Lords

Etnografie ve studijních programech Slezské univerzity v Opavě

Jiřina Veselská

Vysokoškolská výuka muzeologie byla na Filozofické fakultě v Opavě, zpočátku součástí Masarykovy univerzity v Brně, zahájena 8. října 1990 a zajišťovala ji katedra literární vědy, muzeologie a fotografie. Muzeologie v rámci této katedry nebyla samostatným oddělením. V březnu 1992 vyjádřily senáty Slezské univerzity a Filozoficko-přírodovědecké fakulty souhlas se založením Ústavu historie a muzeologie (ÚHM), který zahájil faktickou činnost počátkem studijního roku 1992/1993.

Oddělení muzeologie vedl zpočátku Ing. Jiří Šťastný (1992–1995), od roku 1995 byl vedoucím PhDr. Petr Vojtal. V lednu 2008 byl ústav reorganizován a pracuje pod novým názvem Ústav historických věd, kde původní oddělení bylo začleněno do oddělení památkové péče. Reorganizace pracoviště se také odrazila ve studijním programu na akademický rok 2008/2009, kdy byl obsah původních etnografických přednášek a seminářů upraven a zařazen pod novým názvem *etnografie* (bakalářské studium) a *etnologie* (magisterské studium) do cyklu muzeologie v kombinaci s jiným oborem. Díky rozšiřování počtu studijních programů je možné muzeologii studovat nejen v kombinaci s kulturně historickými a historickými specializacemi, ale také s jazyky.

Ročně je na Slezskou univerzitu přijímáno kolem 100 uchazečů o studium historie, muzeologie a archeologie, ale počet zájemců (především o odborné studium) je několikanásobně vyšší. Studenti pocházejí nejen ze Slezska, severní a střední Moravy, ale i z jižní Moravy a východních Čech. Díky rozvoji regionálních univerzit se počet studentů ze severních, západních a jižních Čech postupně snižuje.

Ve studijním roce 1990/1991 byla zahájena jen výuka 1. ročníku bakalářského odborného studia historie-muzeologie. Muzeologická studia, jejichž součástí se staly od počátku také přednášky a semináře etnografické, realizované PhDr. Jaroslavem Štikou, CSc., tehdy ředitelem Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, byla nejdříve realizována jako tříleté odborné bakalářské studium. Od studijního roku 1994/1995 mohli úspěšní absolventi bakalářského studia historie-muzeologie dokončit odbornou přípravu v pětiletém magisterském studiu.

V letech 1995–2008 byla výuka etnografie a etnografického muzejnictví v garanci autorky zprávy. Od počátku roku 2007 se stala členkou ústavu PhDr. Věra Tomolová, zabývající se především teoretickými otázkami muzeologickými. Díky své původní profesi se stala od září 2008 také garantem etnografických témat.

Vzorem pro formování podoby výuky muzeologie v Opavě byla brněnská katedra existující jako součást Filozofické fakulty Masarykovy univerzity už několik

desetiletí. Skladba předmětů byla obdobně sestavena hlavně v oblasti teoretické. Muzeologická propedeutika měla být doplňována studiem dějin hmotné kultury a seznámením se s problematikou dějin umění. Od počátku však měla Opava navíc jedno novum, a to začlenění výuky muzejní konzervace ve speciálním programu a s vlastním laboratorním vybavením.

Stěžejní postavou podílející se od počátku na chodu muzeologického oddělení byl PhDr. Josef Beneš, CSc. Jeho zkušenosti z oblastí teoretického a etnografického muzejnictví, kontakty domácí i zahraniční, bezesporu zvyšovaly kredit celého pracoviště.

Základní program studia byl sice dán, ale postupně v něm docházelo k proměnám, které vycházely jednak ze specializací vyučujících, jednak reflektovaly potřeby běžné praxe a uplatnění absolventů. To představovalo jedno ze základních východisek nové koncepce muzeologické výuky, která se začala rýsovat v polovině devadesátých let. K počáteční fázi, charakterizované zaměřením na muzeum jako instituci a aktivity směřující k uchování a prezentaci kulturního dědictví, přistoupila teoretická muzeologie a specifický důraz na problematiku konzervace sbírek. Teoretická muzeologie, opírající se o studia dějin hmotné kultury, sběratelství a ochrany kulturního a přírodního dědictví, byla doplněna tématy z dějin výtvarných umění, etnografie a archeologie.

Výuka etnografie je zařazena do obou studijních cyklů – bakalářského i magisterského; studenti jsou povinni mimo jiné absolvovat etnografický proseminář, přednášku a seminář Základy etnografie. Druhý blok studia obsahuje mimo jiné tematicky profilované výběrové přednášky – etnografická je zaměřena na změny ve způsobu života venkovských obyvatel od konce 18. do poloviny 20. století. Celkem má posluchač absolvovat 1 etnografický proseminář, 2 semináře a přednášku Základy etnografie, popř. přednášku výběrovou. Výuka je zaměřena na vysvětlení terminologie, dějiny oboru, metody výzkumu a dokumentace jevů lidové kultury, správu etnografických sbírek, péči o ně a prezentaci. Výběrová přednáška, kterou navštěvují i studenti jiných než historických oborů, je zaměřena na změny v každodennosti vesnice. O problematiku dokumentace jevů lidové kultury a uchování hmotných artefaktů v muzeích je poměrně značný zájem, svědčí o tom i počty studentů, navštěvujících zejména volitelné tituly a také počet obhájených závěrečných prací.

Od roku 1997 byly předkládány bakalářské a později magisterské práce tematicky zaměřené na etnografické sbírky muzeí, osobnosti etnografického bádání a dokumentace, bibliografii a aktuální podobu jevů lidové kultury. Studenti také spolupracovali v rámci semináře a výběrové přednášky na popisu současné podoby rodinného zvykosloví (Vánoce a Velikonoce v naší rodině, v letech 2004 a 2005 zaznamenávali výpovědi žen, týkající se změn ve způsobu jejich života, svatební zvyklosti). Úroveň zpracování závěrečných prací a původnost jejich námětů zaujala redakce některých časopisů natolik, že vybrané části prací byly po nutné úpravě publikovány.

Znalosti konzervačních postupů při uchování předmětů dokumentujících hmotnou lidovou kulturu jsou stejně, jako práce s historickými prameny, velkou výhodou absolventů, zejména v muzejní praxi. Řada z nich také úspěšně působí v muzeích, v několika případech jako kurátoři etnografických sbírek. Výsledky jejich činnosti jsou v porovnání s absolventy jiných fakult velmi dobré. Chybí však znalosti z teorie etnografie, specifík bádání o lidové kultuře a tradici, současné podobě jevů lidové kultury a možnosti jejich zachycení. Výhodou je naopak znalost teorie a praxe správy sbírek, nakládání s historickými prameny, orientace v literatuře. Proto by do budoucna bylo možné uvažovat o distančním studiu etnologie, aby jejich kvalifikace pro práci v terénu a dokumentaci byla výrazně lepší a odstranil se jejich pocit nedostatečného vzdělání pro budování a doplňování etnografické sbírky a terénní výzkum.

Studenti mají při volbě námětů svých závěrečných prací zájem buď o ta, která mají vztah k regionu, z něhož pocházejí (proto se mezi tituly objevují i práce z českých oblastí), nebo hledají náměty v současné podobě lidové kultury. Mnozí projevíli dobré předpoklady pro práci s informátory. Při zpracování výsledného textu si má posluchač osvojit shromáždění a zpracování literatury a pramenů k tématu, formy citace, interpretaci etnografických sbírek a ikonografických pramenů. Vzhledem k historickému zaměření výuky využívají autoři běžně také materiál archívni a výsledky terénního výzkumu.

Dosud mělo o zadání práce s tematikou lidové kultury a její dokumentace zájem v jednom školním roce 5 až 6 studentů, práce bakalářské a magisterské jsou v rovnováze. V poslední době je zastoupena dokumentace tvorby neprofesionálních řezbářů, dokumentace lidového oděvu v muzeích, zpracování pozůstalostí, bibliografie, současný stav řemeslné výroby ve vybraných lokalitách, edice pramenů (školní kroniky). Nejobsáhlejší práce (nad 130 stran) jsou práce bibliografické a katalogy sbírek, řada absolventů se tématu věnuje i po absolutoriu, zejména pokud se stanou kurátory etnografických sbírek a mohou využít dovednosti, které získali při přípravě závěrečné práce. Podle hodnocení oponentů byl obsah prací velmi dobrý, v hodnocení převažovalo výborně a velmi dobře, prací dobrých bylo pouze 5 z celkového počtu.

Hodnotiteli prací byli vedle vyučujících kolegové z regionů a institucí, kteří měli k zadanému tématu blízko. Studentům se tak dostávalo možnosti konfrontovat výsledek své práce s názorem odborníka, který problematiku ovládá a může poskytnout mnohá doporučení. Pro ilustraci témat, jež byla v letech 1995–2008 zpracována, uvádím v příloze jejich seznam.

Seznam dosud obhájených prací věnovaných dokumentaci lidové kultury

Všechny práce jsou uloženy v knihovně Filozoficko-přírodovědecké fakulty SU v Opavě

B bakalářská nebo ročníková práce

M magisterská práce

ALTEROVÁ, Dagmar:

Vánoce na Těšínském Slezsku, historická a současná podoba slavení zvyku, návrh sbírkotvorného programu. 2003 **B**

BARABÁŠOVÁ, Renata:

Výroba hraček ve Valašské Bystřici. 1998 **B**

BĚRSKÁ, Pavlína:

Zprávy o lidové kultuře a tradici na stránkách školních kronik okresu Frýdek. 2008 **M**

BLAHOVÁ, Veronika:

Etnografická sbírka Slezského zemského muzea v letech 1959–1989. 2000 **B**

BOHADLOVÁ, Renata:

Ladislav Báča a jeho podíl na formování Muzea Těšínska (1950–1970). 2003 **B**

BRADÁČ, Petr:

Podíl PhDr. Jaroslava Štíky CSc. na dokumentaci a prezentaci lidové kultury. 2009 **M**

BRACHTLOVÁ, Michaela:

Sbírka malovaných obrázků na skle v muzeu Jeseník. 1999 **B**

ČEVELOVÁ, Eva:

Osobnost Jiřiny Králové a její přínos k dokumentaci lidové kultury na Těšínsku. 1999 **B**

DOLANSKÁ, Lucie:

Program sbírkové dokumentace díla Františka Horského. 2000 **M**

DOLANSKÝ, Tomáš:

Bibliografie časopisu Černá země. 2008 **B**

- DOLEŽALOVÁ, Lucie:
Kroje Valašského roku 1925 ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. 2004 **B**
- DVOŘÁK, Jaroslav:
Betlemářská tradice v Třebechovicích pod Orebem. 2001 **B**
- DVOŘÁK, Jaroslav:
Vývoj institucionální dokumentace betlemářství v severovýchodních Čechách. 2003 **M**
- FOHLEROVÁ, Milada:
Masopust na Moravském Valašsku – jeho muzejní dokumentace a prezentace. 2003 **B**
- FOHLEROVÁ, Milada:
Proměny způsobu života vesnických žen ve 2. polovině 20. století na příkladu Halenkova. 2006 **M**
- FOŠUNOVÁ, Markéta:
Kraslice v současné oslavě Velikonoc v etnografickém regionu Podluží a muzejní dokumentace jevu. 1999 **B**
- GAJDOŠÍKOVÁ, Pavla:
Dokumentace lidové stravy na uherskohradištském Dolňácku od poloviny 19. století do poloviny 20. století. 2002 **B**
- HAMRLÍK, Tomáš:
Dokumentace zvěrokleštičství ve sbírkách muzeí východní Moravy (katalog a názvosloví). 2007 **M**
- HAMRLÍK, Tomáš:
Zvěrokleštičství jako specifický způsob obživy v Komni a okolí. 2005 **B**
- HLAVIČKA, František:
Návrh katalogu a zpracování sbírek ženského kroje z Městského muzea ve Valašských Kloboukách. 2002 **B**
- HLÁVKOVÁ, Veronika:
Vánoce na Zlínsku: dokumentace proměn rodinného zvykosloví. 2005 **B**

- HORSKÁ, Radmila:
Oděv dětí ve sbírkách regionálních muzeí Českého Slezska. 2008 **B**
- KALÁB, Jiří:
Etnografické reálie na starých mapách Moravy a Slezska. 2001 **M**
- KALÁB, Jiří:
Nigriniho mapa jako jeden z pramenů k historii salašnictví. 1999 **B**
- KŇAZOVČÍK, Jiří:
Historie a současnost Městského muzea ve Frenštátě pod Radhoštěm. 2001 **B**
- KOLÁŘOVÁ, Zuzana:
Život a tvorba lidové vypravěčky Františky Pituchové. 2007 **B**
- KONEČNÁ, Ivana:
Morávka očima kronikáře Josefa Kanioka. 2006 **M**
- KONEČNÁ, Ivana:
Slezská muzejní společnost v Orlové a její sbírkotvorné aktivity. 2004 **B**
- KOREJTKOVÁ, Lenka:
Stolní společnost Kosů chrudimských ve 2. pol. 19. století. 2004 **B**
- KOREJTKOVÁ, Lenka:
Využití časopisu Věci a lidé v muzejní praxi. 2006 **M**
- KOŘISTKOVÁ, Lenka:
Podíl Heleny Salichové na dokumentaci a prezentaci lidové kultury. 2008 **M**
- KOŘISTKOVÁ, Lenka:
Přínos Václava Hauera k dokumentaci slezské lidové kultury. 2006 **B**
- KOUDELÁKOVÁ, Lucie:
Lidový řezbář Josef Heja z Halenkova. Život a dílo významného představitele neprofesionální tvorby na Válašsku. 2008 **M**
- KOUDELÁKOVÁ, Lucie:
Neprofesionální řezbáři na Hranicku. 2006 **B**

- KREJČÍŘÍKOVÁ, Aneta:
Hanácko-valašská krajinská výstava v Holešově v roce 1914. 2002 **B**
- KRZYŽANKOVÁ, Lenka:
Sbírkotvorný program dokumentace poválečného období souboru Slezan. 2003 **B**
- KYTLICA, Jaromír:
Vývoj etnografického sběratelství v přerovských muzeích. 2006 **B**
- LIĐÁK, Petr:
Orszácký kroj z Nového Hrozenkova. 2006 **B**
- LIĐÁK, Petr:
Tradiční řemesla v Novém Hrozenkově (návrh sbírkotvorného programu). 2008 **M**
- MALIŠ, Jiří:
Příbramské betlemářství. 2004 **M**
- MICHALIČKA, Václav:
Osobitá muzea lidové kultury. Muzea v přírodě. 2003 **B**
- MICHALIČKA, Václav:
Pilníkárské řemeslo. 2004 **M**
- MIKULICA, Pavel:
Dokumentace vinohradnictví a vinařství v jihomoravských muzeích. 2001 **B**
- MOTĚŠICKÝ, Jiří:
Lidová kultura ve společenskovedních časopisech vydávaných v Opavě (1878–1970). Anotovaná bibliografie. 2007 **M**
- MOTĚŠICKÝ, Jiří:
Přínos PhDr. Karla Černohorského pro Slezské zemské muzeum v Opavě. 2001 **B**
- NAJMAN, Robert:
Litovelsko a národopisný ruch v 90. letech 19. století. 2003 **B**
- NAVRÁTILOVÁ, Marie:
Cyril Hykel (28. 11. 1896–19. 3. 1976). 2004 **B**

- PETRÁŇ, Kamil:
Opavská pobočka Československého zemědělského musea. 2003 **B**
- PODZIMKOVÁ, Kateřina:
Dílo Josefa Korejze-Blatinského ve sbírkách Muzea v Rychnově nad Kněžnou. 2007 **M**
- PODZIMKOVÁ, Kateřina:
Josef Korejz-Blatinský. 2005 **B**
- POSPĚCHOVÁ, Šárka:
Dřevěné roubené kostely ve Velkých Karlovicích a Velké Lhotě – vztah obyvatel k významné sakrální památce. 2005 **B**
- RAČKOVÁ, Barbora:
Dokumentace lidové kultury v činnosti Polského kulturně osvětového svazu. 2008 **M**
- ROČEK, Michal:
Historický vývoj vybavení lidových domácností dřevěným inventářem s přihlédnutím ke sledované oblasti. 2005 **M**
- ROČEK, Michal:
Odras lidové kultury v díle Terézy Novákové. 2003 **B**
- RYŠICOVÁ, Lenka:
Dobudování Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1965–2000. 2002 **M**
- RYŠICOVÁ, Lenka:
Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1960–1990. 1999 **B**
- SMÉKALOVÁ, Eva:
Statě o lidové kultuře v Časopise Slezského muzea, řada vědy historické 1951–2001, tematická bibliografie. 2007 **B**
- SMÉKALOVÁ, Eva:
Evidence a katalogizace sbírek Židovského muzea v Praze v letech 1906–1945. 2008 **M**

- STAŇKOVÁ, Daniela:
Rymice. Monografie obce s významnými památkami lidové architektury. 2005 **B**
- ŠÁLEK, Ondřej:
Život v dělnických koloniích v Ostravě – Hrušově. 2004 **B**
- ŠMÍDOVÁ, Anna:
Výroba dřevěných hraček v Krouně na Českomoravské Vysočině. 2000 **B**
- TROMBIKOVÁ, Soňa:
Současní lidoví řezbáři na Jablunkovsku a Třinecku. 2009 **B**
- VOJKŮVKOVÁ, Kateřina:
Prezentace vybraných jevů lidové kultury v expozičních areálech Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm na příkladu Vánoce na Valašsku. 2008 **B**
- WOLFOVÁ, Martina:
Časopis Těšínsko 1957–2000. 2002 **B**
- WOLFOVÁ, Martina:
Podíl Josefa Vluky na dokumentaci slezské lidové kultury. 2004 **M**
- ZUBALÍKOVÁ, Pavla:
Barvířství na Valašsku. 1998 **B**

Abstract

Ethnography in Study Programs of Silesian University in Opava

The Independent Department of History and Museology of the Faculty of Arts and Science of Silesian University in Opava was launched in academic year 1992-1993. However, the study of museology had already been implemented in 1990 at the Department of Literary Studies, Museology and Photography. Theoretical museology was based upon historical studies of material culture and the collection and protection of cultural and natural heritage. It was supplemented with topics from art history, ethnography and archaeology. From the outset, ethnographical lectures and seminars became part of the syllabus; the first lecturer was PhDr. Jaroslav Štika, CSc. Mgr. Jiřina Veselská lectured between the years 1995-2008. She was replaced by PhDr. Věra Tomolová in 2008. Within the framework of their studies, students are requested to complete one ethnographical proseminar, two seminars and a compulsory course *Introduction to Ethnography*. They can also attend another optional course. Studies are focused on the clarification of terminology, history of discipline, methods of research, the documentation of traditional culture and the management, maintenance and presentation of ethnographical collections. The optional course, also attended by students enrolled on unrelated study programs, concentrates on the transformations of contemporary village life. High numbers of students that are attending particularly the optional courses show evidence of interest in the documentation of traditional culture and the preservation of material artefacts in museums. After passing ethnographical courses, many students have chosen ethnographical topics as subjects for their bachelor's and master's theses (e.g. documentation of the production of non-professional woodcarvers, traditional clothing deposited in museums, bibliographies, contemporary handicrafts, editions of sources, catalogues of collections). The list of these works concludes this essay.

Key words:

Ethnography – Museology – Study Program – Silesian University in Opava – Bachelor's and Master's Theses

František Pešík a jeho spolupráce s Národopisnou společností

Miroslav Válka

Spolupráce s dopisovateli má v České národopisné společnosti dlouhou tradici, spojenou přímo s jejími počátky v devadesátých letech 19. století. Vedle řádných členů se v tehdejší Národopisné společnosti československé konstituoval kolektiv členů dopisujících, tj. terénních pracovníků, jejichž posláním bylo pomáhat při sběru materiálu a budovat pramennou základnu nově formované vědecké disciplíny – národopisu. Další výrazný podíl na rozvoji spolupráce s dopisovateli má doc. Drahomíra Stránská, která s pomocí dopisovatelské sítě shromažďovala materiál pro plánovaný etnografický atlas. Úzký kontakt s dopisovateli udržoval i její nástupce PhDr. Josef Vařeka. Organizoval v jednotlivých krajích pravidelná setkání s dopisovateli a jejich materiálově cenné práce se objevovaly v tiskovinách, které společnost vydávala (*Věstník NSČ, Národopisný věstník čsl.*). Po roce 1989, s omezením finančních prostředků na činnost vědeckých společností a s transformací Československé akademie věd, došlo ke zrušení sekretariátu Národopisné společnosti a k omezení přímých kontaktů s dopisovateli. V důsledku stárnutí a úmrtí se dopisovatelská základna Společnosti tenčila, protože nové terénní spolupracovníky se získávat nedařilo. Přesto, nehledě na vysoký věk, řada dopisovatelů s Národopisnou společností dále ochotně spolupracuje, jak ukázala poslední dotazníková akce Mgr. Jiřiny Veselské na téma každodenního života vesnických žen v druhé polovině minulého století.

Mezi aktivní dopisovatele České národopisné společnosti náleží stále i přes svá pozeňnaná léta (narozen 1916) také František Pešík z Brda, malé vesnice nedaleko západočeského Manětína. V archivu Společnosti se nachází řada jeho rukopisů,¹ z nichž některé byly již publikovány, naposledy v prvním čísle *Národopisného věstníku 2008*² nebo ve sborníku *Agrární kultura*.³ Rovněž v tomto čísle *Národopisného věstníku* uveřejňujeme další z prací F. Pešíka, která přináší cenné informace o dnes již zaniklých církevních průvodech a procesích v jeho rodném kraji. Publikování uvedeného rukopisu je pro nás příležitostí uvést také některá životopisná data o tomto agilním spolupracovníkovi České národopisné společnosti a zároveň mu, sice poněkud opožděně, poblahopřát k jeho významnému životnímu jubileu, které před dvěma lety v plné duševní síle oslavil.

František Pešík se narodil 4. října 1916 ve Stvolnech, česko-německé vesnici nedaleko Rabštejna nad Střelou (soudní okres Manětín). Rodiče vlastnili selskou usedlost, a tak

1 Viz TOMANDL, M.: *Soupis příspěvků národopisců a dopisovatelů Národopisné společnosti*. Národopisný věstník 10 (52), 1993, s. 109–115.

2 PEŠÍK, F.: *Hrábě*. Národopisný věstník 25 (67), 2008, č. 1, s. 59–62.

3 PEŠÍK, F.: *O volském potahu*. In: *Agrární kultura. O tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici*. Brno 2007, s. 143–148.

od mládí poznával jako nejstarší ze sedmi sourozenců rolnickou práci. Po absolvování Měšťanské školy v Manětíně a dvouleté Obchodní školy v Plzni se mu podařilo získat bezplatnou praxi v oddělení pozemkové knihy u Okresního soudu v Manětíně. Jak uvádí ve svých vzpomínkách, „... ovšem v *naléhavých zemědělských pracech jsem pomáhal doma v hospodářství.*“⁴ Zajištěnou životní existenci mu přineslo přijetí do státních služeb – kancelářským pomocníkem u Okresního soudu ve Žluticích byl jmenován 26. října 1936 opět na úseku pozemkových knih. Zanedlouho, v příštím roce byl však přeložen do Polabí k Okresnímu soudu v Městci Králové. Velká vzdálenost od rodiště i nepříliš utěšené poměry na novém pracovišti vedly k rozhodnutí F. Pešíka vrátit se do rodného kraje, jak to jen půjde. Přesto v Městci Králové prožil historické okamžiky konce třicátých let 20. století – mobilizaci, podepsání mnichovské dohody, rozpad první Československé republiky, vznik protektorátu a počátek druhé světové války. Od dubna 1940 se mu podařilo docílit toho, že byl na základě své žádosti přeložen k Okresnímu soudu do rodného kraje, do Kralovic.

Zde pracoval do března 1943, kdy byl totálně nasazen na práci v Řiši, konkrétně v Norimberku ve strojmě MAN jako dělník na obráběcích strojích. To už byl ženatý, neboť v roce 1941 si vzal za ženu Marii Havlíkovou a jeho trvalým domovem se stalo Brdo. K práci státního úředníka se po válce již nevrátil, ale začal s manželkou soukromě hospodařit. Od roku 1957 se stal družstevníkem a pracoval na úseku živočišné i rostlinné výroby. Za důležitou událost ve svém životě považuje také to, že se v roce 1965 začal věnovat s velkým zájmem včelaření a při včelaření zažil mnoho radosti a osobního uspokojení. V době svého úřednického zaměstnání i později jako zemědělec se účastnil společenského a kulturního života. Intenzivně se zajímal o historii rodného kraje a byl členem Kruhu přátel Manětínska. Zastával dlouhou dobu veřejné funkce u dobrovolných hasičů, v Českém svazu včelařů,⁵ jako člen KDU-ČSL.

Od počátku 70. let minulého století se v archivu Národopisné společnosti objevují příspěvky F. Pešíka z různých oblastí regionální historie, tradiční lidové kultury a současného vesnického života. Jistě jeho nejhodnotnějším životním dílem jsou dvoudílné dějiny obce Brda nebo už citované *Vzpomínky na Městec Králové*. Z hlediska agrární etnografie přinášejí cenné údaje jeho rukopisné monografie o zaniklém volském záprahu⁶ nebo o senoseči.⁷

I když prožil dva totalitní režimy, posilovala ho v životě jeho křesťanská víra. „*Měl jsem štěstí na dobré lidi, jejichž pomoc mně pomohla dopsat některá díla,*“ uvádí na závěr svých vzpomínek na Městec Králové.⁸

Popřejme tedy Františku Pešíkovi jménem České národopisné společnosti hodně zdraví a další tvůrčí léta.

4 PEŠÍK, F.: *Vzpomínky na Městec Králové 1937–1940*. Brdo 2007, s. 5. Rkp. v archivu ČNS Praha.

5 PEŠÍK, F.: *60 let Českého svazu včelařů v Manětíně*. Brdo 1988. Rkp. v archivu ČNS Praha.

6 PEŠÍK, F.: *Vole, vole...* Brdo 2007. Rkp. v archivu ČNS Praha.

7 PEŠÍK, F.: *Seno a hrábě*. Brdo 2008. Rkp. v archivu ČNS Praha.

8 PEŠÍK, F.: *Vzpomínky na Městec Králové 1937–1940*. Brdo 2007, s. 78. Rkp. v archivu ČNS Praha.

Církevní průvody a procesí v Manětíně do roku 1953

František Pešík

Úvod

Před delším časem jsem si jako účastník napsal poznámky o průvodech a procesích v Manětíně. Odhodlal jsem se je sepsat a vydat, aby i dnešní generace s nimi byla seznámena. Ovšem leccos se z paměti vytratilo, pamětníků je také velmi málo, a proto prosím, aby čtenář omluvil případné nedostatky.

Pro stáří se nemohu po trasách tehdejších procesí projít, možná, že tyto cesty již neexistují, protože od roku 1950 se dělaly různé technické úpravy pozemků pro státní statek v Manětíně a některé cesty byly zrušeny. K upřesnění různých okolností kolem průvodů a procesí byly použity zápisy z Pamětní knihy manětínského děkanství a z Ohlašních knih.

Průvody opakující se v dřívější době každým rokem

1. Vzkříšení, večer na Bílou sobotu
2. Boží Tělo (dnes Tělo a krev Páně) ve čtvrtek po svátku Nejsvětější Trojice

Procesí

1. pravidelná procesí, za vyprošení Božího požehnání pro úrodu zemskou:
  - a) 25. dubna na svátek sv. Marka Evangelisty
  - b) o Křížových dnech, v pondělí, v úterý a ve středu před svátkem Nanebevstoupení Páně (čtvrtek)
2. příležitostná procesí:
  - a) do Plas
  - b) do Mariánských Skoků u Žlutic
  - c) na Svatou Horu u Příbrami
3. manětínské zvláštnosti:
  - a) procesí a pobožnost k soše sv. Jana Nepomuckého u manětínského železného mostu
  - b) chození s hvězdou na Štědrý večer se zpěvem a fanfárami
  - c) v sobotu večer k soše Nejsvětější Trojice přede dnem tohoto svátku

Vzkříšení

Na Bílou sobotu večer po obřadech v kostele se vydal průvod na náměstí. Okna všech domů, kudy se průvod ubíral, byla osvětlena svíčkami (i domy židovské).

Pravděpodobné řazení průvodu:

1. kříž a korouhve (nesli chlapi)

2. školní mládež
3. hudba (hrála píseň „*Hle, vstal již z mrtvých Kristus Pán.*“)
4. Sbor dobrovolných hasičů (v roce 1912 se poprvé hasiči slavnosti Vzkříšení a Božího těla nezúčastnili)
5. řeholní sestry z mateřské školky v zámku
6. Mariánská družina s korouhví
7. ředitel kůru se zpěvačkami a zpěváky
8. ministranti a kostelník
9. kněz s Nejsvětější svátostí oltářní v monstranci pod baldachýnem, který nesli Alois Bílek, Václav Bílek, Peregrin Liška a Karel Rubiš
10. rodina hraběte Lažanského, patrona děkanského chrámu sv. Jana Křtitele
11. ředitel panství, jako patronátní komisař, s úředníky zámeckého důchodu
12. lesníci a hajní
13. obyvatelstvo

Průvod doprovázel hlahol zvonů. Střelbu z hmoždíře obstarávali během let Robert Křížek, provazník Lorenc, Josef Eret a třeba i jiní.

Po návratu průvodu do kostela bylo uděleno přítomným požehnání Nejsvětější svátostí oltářní, kterou kněz vyňal z monstrance a uložil do svatostánku. Poděkoval nosičům baldachýnu.

Svátek Božího těla (dnes Těla a krve Páně)

Ve čtvrtek po svátku Nejsvětější Trojice po mši svaté v 10 hodin se vydal z kostela průvod na město ke čtyřem oltářům. (Stoly a rámy pro oltáře byly deponovány na děkanství.) Na čele průvodu byl nesen kříž a korouhve. Následovaly družičky v bílých šatech s košíčky, ze kterých sypaly na cestu květiny. O družičky se starala většinou paní Pávoová. Za nimi šla ostatní školní mládež. Pak následovala hudba. Další řazení podle bodu 4–13 (viz výše).

Po obou stranách oltářů byly zasazeny břízky. Účastníci si uřezávali větvičky, vili si z nich věnečky a doma si je zavěšovali na kříž v hlavní místnosti domácnosti.

I. oltář – První zastavení bylo u oltáře u školy. Kněz postavil monstranci na oltář, okouřil Nejsvětější svátost oltářní a přečetl evangelium podle Matouše, kap. 26, verš 26–29, políbil knihu, znovu poklekl před Nejsvětější svátostí oltářní a pronesl modlitbu. Zpívá střídavě se sborem:

V: „*Od blesku a bouře.*“

O: „*Ochraň nás, Pane Ježíši Kriste.*“

V: „*Od moru, hladu a války.*“

O: „*Ochraň nás, Pane Ježíši Kriste.*“

V: „*Od metly zemětřesení.*“

O: „*Ochraň nás, Pane Ježíši Kriste.*“

V: „*Staň se milosrdenství tvé, Pane nad námi.*“

O: „*Jakož doufáme v tebe.*“

V: „*Pane, vyslyš modlitbu mou.*“

O: „*A volání mé k tobě přijď.*“ Kněz vstane.

V: „*Pán s vámi.*“

O: „*I s duchem tvým.*“ Následovala další modlitba.

Kněz okouřil Nejsvětější svátost oltářní, oblékl velum,¹ vystoupil k oltáři a udělil Nejsvětější svátosti oltářní požehnání. Potom šel průvod k druhému oltáři. Sbor zpíval píseň k úctě Nejsvětější svátosti oltářní.

II. oltář – Kněz postavil monstranci na oltář, sestoupil a okouřil Nejsvětější svátost oltářní. Mezitím sbor zpíval moteto. Kněz předčítá druhé evangelium podle Marka 14, 22–25, políbil knihu, poklekl před Nejsvětější svátostí oltářní, zpíval stoje:

V: „*Chléb nebeský dal jim, aleluja.*“

O: „*Chleba nebeského bude požívati člověk, aleluja.*“

Následovala modlitba jako u prvního oltáře. (Druhý oltář býval u Panského domu čp. 95 s aliančním znakem kněžny Marie Gabriely Lažanské, roz. Černinové, abatyše.) Kněz okouřil Nejsvětější svátost oltářní, oblékl velum a udělil Nejsvětější svátosti oltářní požehnání. Za zpěvu a hudby odešel průvod k třetímu oltáři.

III. oltář – U domu hostinské Beránkové čp. 101. Kněz postavil monstranci na oltář, sestoupil a okouřil Nejsvětější svátost oltářní, potichu se pomodlil a přečetl evangelium podle Lukáše, 22, 14–20. Po evangeliu kněz políbil knihu a před Nejsvětější svátostí oltářní pokleknuv zpíval stoje:

V: „*Krmil je z tučnosti obilí, aleluja.*“

O: „*A medem ze skály sytil je, aleluja.*“

Kněz poklekl a zazpíval střídavě se sborem modlitbu jako u prvního oltáře, oblékl velum a udělil Nejsvětější svátost oltářní požehnání. Sbor zpívá, hudba hraje a odchází k poslednímu oltáři.

IV. oltář – Na bráně východní do zámku (pod škarpu). Po obvyklém rituálu a rčení „*Pán s vámi.*“ a odpovědi „*I s duchem tvým*“ přečetl kněz evangelium podle sv. Jana, 6, 56–59.

O: „*Chvála tobě, Kriste.*“

Kněz po evangeliu políbil knihu, znovu poklekl a pronesl modlitbu jako u prvního oltáře, okouřil Nejsvětější svátost oltářní a udělil požehnání. Potom se vrací

---

1 Velum – dlouhý obdélníkový pruh zdobené látky, jímž má kněz zahaleny ramena a ruce, drží-li monstranci.

průvod do kostela. Kněz postavil monstranci na oltář, okouří Nejsvětější svátost oltářní a zpíval: „*Tebe Boha chválíme. Dobrořečme Otci, i Synu, i Duchu svatému, aleluja.*“

O: „*Chvalme a vyvyšujme jej na věky, aleluja.*“

Po závěrečných modlitbách kněz oblékl velum, udělil Nejsvětější svátost oltářní požehnání, okouřil ji a uložil do svatostánku.

Zasahování státní moci do církevních obřadů

V roce 1940 vyšlo nařízení říšsko-německého ministra Fricka, že slavnost Božího těla musí být přeložena ze čtvrtka 23. května na neděli 26. května, aby nebyl zmařen pracovní den. Průvodu se zúčastnil tuto neděli též majitel manětínského velkostatku a patron našich chrámů mladý hrabě Jan Karel Seilern-Aspang. Přesto se slavnost Božího těla konala také ve čtvrtek 23. května 1940 v kostele.

V roce 1944 byly zakázány všechny průvody (kromě pohřebních) na veřejném prostranství, takže průvod o Vzkříšení a o Božím těle se konal v kostele. O rok později se konala oslava Božího těla opět venku u oltářů na obvyklých místech. V roce 1946 o Vzkříšení přišlo též z pohraničí hodně účastníků. V roce 1953 konána oslava Vzkříšení ještě obvyklým způsobem. Další průvody mimo kostel Okresní národní výbor v Plasech z bezpečnostních důvodů nepovolil.

Odstranění křížů ze školy

V německé škole v Manětíně byl odstraněn kříž v roce 1941. Na jeho místo byl zavěšen obraz německého vojáka s heslem: „*Der Sieg wird unser sein!*“ („*Vítězství bude naše!*“). Dne 13. září 1943 byly odstraněny kříže i z tříd českých. V roce 1950 byly opět odstraněny ze školních tříd kříže.

Česká řeč v rodině patrona

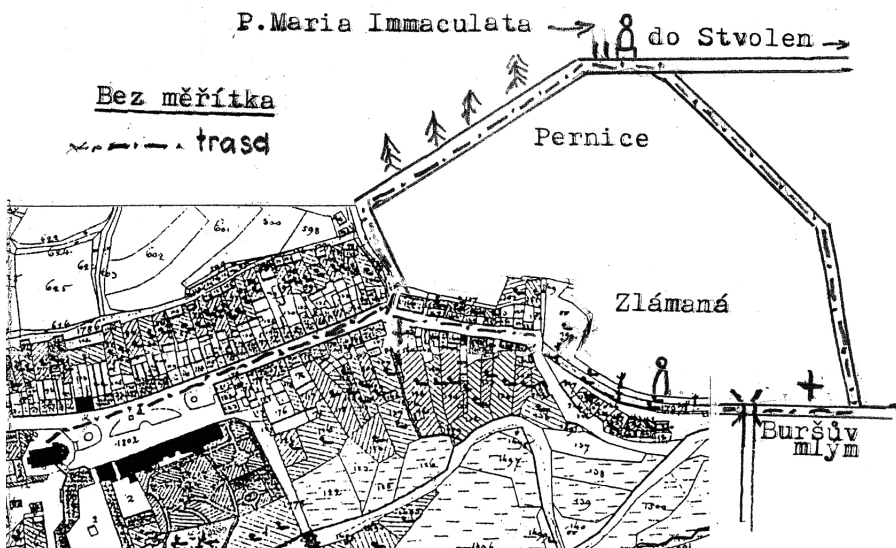
Doživotní uživatelka panství Terezie Seilern-Lazánská hovořila perfektně spisovnou češtinou. Její dcera Ilona si psala s Václavem Žalmanem česky. Dcera Ida, provdaná Windischgrätzová, česky neuměla, ale trochu rozuměla. Jana Karla Seilern-Aspanga začal učit česky P. František Wonka. Stal se nezvěstným od 22. července 1944 při ústupu německé armády v Haliči. Ani armádní archivy nemohly vydat svědectví o jeho osudu.

Prosebný průvod na svátek sv. Marka (25. dubna)

Za děkana P. Josefa Pomrhonce byla mše svatá ráno v sedm hodin. Pak se konal průvod do polí podle uvedeného plánu. Školní děti se mohly prosebných dnů účastnit, když to rodiče oznámili třídnímu učiteli.²

2 Zápís z 5. května 1929 v Ohlašni knize.

Za děkana P. Františka Wonky byla mše sv. již v šest hodin ráno, aby školní děti přišly do školy včas. Nešly už na požehnání do kostela. Kněz byl v rouchu barvy fialové a nesl v ruce křížek se svatými ostatky. Při procesi do polí se zpívaly litanie ke všem svatým. Bral se jistě ohled na příhodný terén.

I. zastavení – u sochy P. Marie Immaculaty (poslední dílo sochaře Josefa Herschera) nad silnicí do Stvolen.

V: „Pán s vámi.“

O: „I s duchem tvým.“

Slova sv. evangelia podle Matouše, 6, 24–33.

O: „Sláva tobě, Pane.“

„Za onoho času řekl Pán Ježíš: Nikdo nemůže dvěma pánům sloužiti; neboť buď bude jednoho nenáviděti a druhého milovati, aneb jednoho se přidrží a druhým pohrdne. Nemůžete Bohu sloužiti a mamonu. Proto pravím vám: Nepečujte úzkostlivě o život svůj, co byste jedli, ani o tělo své, čím byste je odívali. Což není život více nežli pokrm, a tělo více než oděv? Pohleďte na ptactvo nebeské, že neseje, ani nežne, ani neshromažďuje do stodol, a váš Otec nebeský je živí. Nejste vy dražší než ono? A kdo z vás samou starostí může přidati k délce svého věku jediný loket? A proč pečujete úzkostlivě o svůj oděv? Pozorujte lilie polní, kterak rostou, nepracují, aniž předou; pravím pak vám, že ani Šalamoun ve vsí své nádheře nebyl tak oděn jako jedna z nich. Jestliže tedy trávu polní, která dnes jest a zítra do peci vražena bývá, Bůh tak odívá, čím spíše vás, malověrní? Nepečujte tedy úzkostlivě, říkajíc: co bu-

deme jísti, aneb co budeme pít, aneb čím se budeme odívatí? Neboť po tom všem se pohané shánějí; ví zajisté Otec váš nebeský, že toho všeho potřebujete. Hleďte tedy nejprve království Božího a spravedlnosti jeho, a toto všecko bude vám přidáno.“

O: „*Chvála tobě, Kriste.*“

Následovala modlitba: „*Rač nás, všemohoucí Bože, na přímluvu blahoslavené Panny Marie, jakož i na přímluvy všech svatých andělů, patriarchů, proroků, apoštolů, mučedníků, vyznavačů, panen a vdov podporovati svou milostí, dáti nám příznivého počasí, chrániti nás před bleskem, krupobitím a záhubnou bouří a uděliti nám hojného požehnání, skrze Krista, Pána našeho.*“

O: „*Amen.*“ „*K tobě, nebeský Otče, k tobě, všemohoucí Bože, důvěrně se utíkáme a tebe pokorně vzýváme, rač nad námi se smilovati, nám na polích, lukách, v zahradách a vinicích žehnati, a neúrodu, drahotu, hlad, nakažlivé nemoci, záhubné mrazivé větry, krupobití a každou škodu od polí našich milostivě vzdáliti. Skrze Krista, Pána našeho.*“

O: „*Amen.*“

V: „*Budiž jméno Páně pochváleno.*“

O: „*Od tohoto času až na věky.*“

V: „*Pomoc naše ve jménu Páně.*“

O: „*Který stvořil nebe i zemi.*“

Kněz požehnal pravici: „*Požehnání všemohoucího Boha Otce, Syna i Ducha svatého sestup na nás a na úrodu zemskou a zůstaň vždycky s námi.*“

O: „*Amen.*“

II. zastavení – u křížku u silnice do Brda proti Buršovu mlýnu. Byl tam jiný křížek. Nynější křížek si vyžádal hrádecký rodák Václav Václavík (žil dlouho v Americe) od Albíny Grünové z Manětína a nechal jej na tomto místě postavit. Kříž je kovaný, stál na manětínském hřbitově. V křížení ramen je schránka s dvířky, uvnitř s nápisem *Zde odpočívá Ferdinand Grün. Stalo se v letech sedmdesátých minulého století.*

Kněz přečetl sv. evangelium podle Marka, 4, 26–32. Následovaly modlitby jako u zastavení prvního a knězovo požehnání.

III. zastavení – u sochy P. Marie Bolestné na Vysoké cestě. Kněz přečetl sv. evangelium podle Lukáše, 8, 5–15 o rozséváči. Následovaly modlitby a prosby za požehnání pro úrodu zemskou a odvrácení škod jako u zastavení druhého a požehnání knězem.

IV. zastavení – u kříže na opěrné zdi mezi Okresním domem čp. 150 a hostincem U Eretů čp. 151. Kněz přečetl počátek sv. evangelia podle Jana, 1, 1–14. Následovaly modlitby jako u zastavení předchozích, žehnání pravici, eventuelně kropení svčenou vodou. Žehnání doprovodil kněz slovy: „*Požehnání všemohoucího Boha Otce, Syna i Ducha svatého sestup na nás a na úrodu zemskou a zůstaň vždycky s námi.*“

O: „Amen.“

Školní děti odešly do školy. Poutníci se vrátili do kostela. Sbor zazpíval žalm 69. Následovala modlitba končící slovy: „*Smiluj se nad námi a žehnej nám ve všem, co se týká našeho časného i věčného blaha. Za to tě prosíme pro Ježíše Krista, Pána a Spasitele našeho.*“

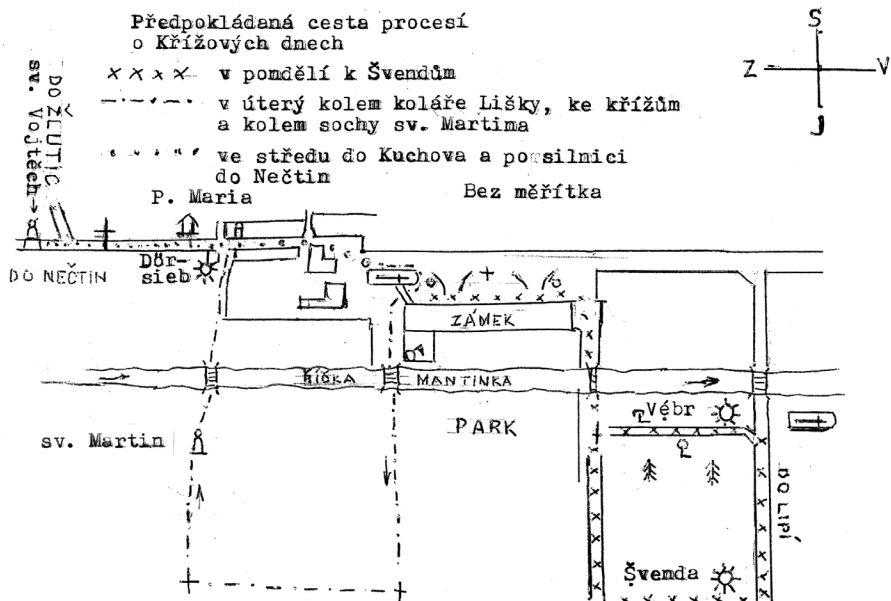
O: „Amen.“

Následovalo požehnání.

Procesí o Křížových (prosebných) dnech

V pondělí, úterý a ve středu před svátkem Nanebevstoupení Páně (čtvrtek). Za děkana P. J. Pomrhonece byla mše svatá v sedm hodin, za P. Frant. Wonky již v šest hodin. Po ní vyšel průvod kolem zahradníků, přes říčku a náhon.

I. zastavení bylo u kříže mezi kaštaný na rohu parku (obnovil F. Eret st. z čp. 151). Kněz přečetl sv. evangelium podle Matouše, 6, 24–33 (viz výše), následovaly modlitby a požehnání. Procesí se ubíralo dále alejí kanadských dubů kolem Věbrova mlýna na starou plzeňskou silnici, ke Švédům, kolem cihelen a cestou opět kolem vpředu zmíněného kříže. Účastníci se modlili při chůzi. Od kříže šly děti do školy, poutníci do kostela, kde jim bylo uděleno požehnání.

V úterý. Po mši sv. šlo procesí do Závodí cestou kolem koláře Lišky ke kříži na Vomastce, (naposledy obnoven Karlem Maškem a Janou Vrzavou z Manětína). Kněz přečetl sv. evangelium Marka, 4, 35–40.

O: „*Sláva tobě, Pane.*“

II. zastavení – u kříže 750 m jižně od města, doloženého již ve 2. polovině 18. století Svaté evangelium podle Lukáše, 11, 5–13. Následovaly dvě modlitby a knězovo požehnání.

III. zastavení – u sochy sv. Martina z roku 1769. Kněz přečetl sv. evangelium podle Lukáše, 11, 5–13. Následovaly modlitby a knězovo požehnání se slovy: „*Požehnání všemohoucího Boha Otce, Syna i Ducha svatého sestup na nás a na úrodu zemskou a zůstaň vždycky s námi.*“

O: „*Amen.*“

Školní dívky se odebraly do školy, dospělí do kostela, zpívali žalm a bylo uděleno požehnání:

V: „*Pán s vámi.*“

O: „*I s duchem tvým.*“

V: „*Vyslyš nás všemohoucí a milosrdný Hospodin.*“

O: „*Amen.*“

V: „*A duše všech věrných zemřelých ať pro milosrdenství Boží odpočívají v pokoji.*“

O. „*Amen.*“

Třetí den ve středu po mši svaté šlo procesí do Kuchova.

I. zastavení – u domu čp. 203 (Teichner, dnes Rubiš), kde stojí sloupek se soškou P. Marie Svatohorské s letopočtem 1698 (soška odcizena).

Kněz: „*Pán s vámi.*“

O: „*I s duchem tvým.*“

Slova sv. evangelia podle Matouše, 20, 1–16.

O: „*Sláva tobě, Pane.*“

„*Pán Ježíš řekl: S královstvím nebeským je to tak, jako když jeden hospodář hned ráno vyšel najmout dělníky na svou vinici. Když znovu vyšel o deváté hodině, viděl, jak jiní stojí nečinně na trhu, a řekl jim: „Jděte i vy na mou vinici, a já vám dám, co bude spravedlivé.“ Oni šli. Vyšel opět kolem poledne i kolem třetí hodiny odpoledne a učinil právě tak. Když vyšel kolem páté hodiny odpoledne, našel tam další, jak tam stojí, a řekl jim: „Co tu stojíte celý den nečinně?“ Odpovědi mu: „Nikdo nás nenajal.“ On jim řekne: „Jděte i vy na mou vinici.“ Když byl večer, řekl pán vinice svému správci: „Zavolej dělníky a vyplat' jim mzdu, a to od posledních k prvním!“ Tak přišli ti, kteří pracovali od pěti odpoledne, a každý dostal denár. Když přišli ti první, měli za to, že dostanou víc; ale i oni dostali po denáru. Vzali ho a reptali proti hospodáři: „Tihle poslední dělali jedinou hodinu, a tys jim dal stejně jako nám, kteří*

jsme nesli tíhu dne a vedro!“ On však odpověděl jednomu z nich: „Příteli, nekřivdím ti! Nesmluvil jsi se mnou denár za den? Vezmi si, co ti patří, a jdi. Já chci tomu poslednímu dát jako tobě; nemohu si se svým majetkem udělat, co chci? Nebo snad tvé oko závidí, že jsem dobrý? Tak budou poslední první a první poslední.“

O: „*Chvála tobě, Kriste.*“

Následovala modlitba. Kněz žehnal pravici (kropil svěcenou vodou) a řekl: „*Požehnání všemohoucího Boha Otce, Syna i Ducha svatého sestup na nás a na úrodu zemskou a zůstaň vždycky s námi.*“

O: „*Amen.*“

II. zastavení – u kaple P. Marie, původně z roku 1858 na paměť postavení silnice do Žlutic. Po její likvidaci 1974 obnovena Jaroslavem Liškou v roce 1990 a vysvěcena biskupem Msgr. P. Janem Lebedou dne 13. října 1990. Kněz přečetl sv. evangelium podle Marka, 4, 35–40, modlitby a při kropení svěcenou vodou požehnal pravici.

III. zastavení – u kříže z roku 1856 při levé straně silnice do Nečtin. Kněz přečetl sv. evangelium podle Lukáše, 12, 16–21.

„Za onoho času pověděl Pán Ježíš podobenství: Jednomu bohatému člověku se na polích hojně urodilo. Uvažoval o tom a říkal si: Co budu dělat, když nemám kam složit svou úrodu? Pak si řekl: Tohle udělám: Zbořím stodoly, postavím větší a tam shromáždím všechno své obilí i ostatní zásoby a řeknu si: Ted' máš velké zásoby na mnoho let; klidně si žij, jez, pij, buď veselé mysli. Ale Bůh mu řekl: Blázne! Ještě této noci si vyžádají tvou duši, a čím bude to, co jsi nashromáždil? Tak je to s tím, kdo si hromadí poklady a není bohatý před Bohem.“

Následují modlitby:

V: „*Budiž jméno Páně pochváleno.*“

O: „*Od tohoto času až na věky.*“

V: „*Pomoc naše ve jménu Páně,*“

O: „*... který stvořil nebe i zemi.*“

Kněz žehná pravici a kropí svěcenou vodou.

IV. zastavení – u sochy sv. Vojtěcha z roku 1767, dárce blahodárné vláhy.

V: „*Pán s vámi.*“

O: „*I s duchem tvým.*“

Slova sv. evangelia podle Jana, 15, 1–7.

O: „*Sláva tobě, Pane.*“

Následovaly dvě modlitby, požehnání knězem. Návrat do města. Dítka šly již do školy, obyvatelstvo do kostela, kde sbor zpívá žalm 69. Následuje modlitba za chléb vezdejší, za vzrůst a zdar polnímu osení a seslání v době příhodné občerstvující vláhu a sluneční jasno. V dalším se prosilo o žehnání hospodářství, obchodu a průmyslu a každé poctivé práci a podniku. Lid prosí o smilování a požehnání ve všem, co se týká časného a věčného blaha.

O: „*Amen.*“

V: „*Pán s vámi.*“

O: „*I s duchem tvým.*“

V: „*Vyslyš nás všemohoucí a milosrdný Hospodin.*“

O: „*Amen.*“

V: „*A duše všech věrných zemřelých at' pro milosrdenství Boží odpočívají v pokoji.*“

O: „*Amen.*“

Pokud nebyly povoleny průvody a procesí na veřejných místech, byly i prosby za Boží požehnání pro úrodu zemskou konány v kostele.

Pouť do Plas

V neděli 15. srpna 1920 bylo pořádáno z Manětína poutní procesí do Plas do tamního kostela Nanebevzetí P. Marie, kde byla toho dne konána poutní slavnost. Procesí vyšlo z děkanského chrámu Páně ráno v ½ 6 a šlo přes Pláně. Účastníci z obcí se mohli připojit na cestě.

Pouť do Skoků u Žlutic

Farníci z manětínské osady putovali také do Mariánských Skoků. To popsal Josef Vorel ve spisku *Manětínské povídky p. děkana Františka Wonky* (1991): „*Manětínský domkář Vojtěch Havel z čp. 21 byl chudým prostřáčkem Božím. Stal se zpěvákem. Měl mošnu přes rameno, v ní poutní knížku, později brýle a trochu živobytí. Tak kráčel na Boží hod svatodušní v jednu hodinu odpoledne jako pastýř se svým stádečkem na pouť „do Štuků“, kde ho už znali a rádi vycházeli naproti procesí v Domašíně nebo ve Zbraslavi. V těch vesničkách se cestou zastavili poutníci na návsi u kapličky a Havel se ujal svého poslání. Pomodlil se i německy a i náboženský výklad v německém nářečí vykonal.*“

Ve Skokách byla možná večer ještě pobožnost, přespali (někdy i na slámě), ráno se zúčastnili jedné mše sv. (možná i dvou) a dali se na zpáteční cestu. Při příchodu, kolem tří hodin odpoledne, bylo v Manětíně poutníkům uděleno sv. požehnání.

Toto procesí je v Ohlašni knize zapsáno ještě v roce 1933. Po roce 1945 se do Skoků jezdilo každým rokem na první neděli v červenci. Naposledy autobusem 1. července 2001. Pak již jen jednotlivci. Dne 1. července 2001 se zúčastnil biskup plzeňský Msgre P. František Radkovský, který v roce 2006 sloužil mši sv. ve stanu.

Na Svatou Horu

Od svých babiček jsme slyšeli o tom, že poutníci chodívali na Svatou Horu pěšky. První den došli až do Svaté Dobrotivé (Zaječov), kde přespali, asi v augustiniánském konventu, a druhým dnem dorazili na Svatou Horu. Cestou se poutníci modlili a zpívali nábožné písně. Cesta druhý den k domovu se asi podobala cestě prvního dne.

Manětínský rodák J. L. vyprávěl, že jeli na Svatou Horu na koňském žebříňáku. Jednu noc tam přespalí na slámě. Když byly postaveny železnice, jezdilo se na Sv. Horu přes Plzeň, Zdice a Příbram vlakem.

Pro Vojtěcha Havla byla cesta vlakem na Sv. Horu významnější než do Štuku. Pan děkan P. Frant. Wonka píše: „*Havel věděl, že v r. 1891 tam okradli jejich manětínskou matičku, tj. sošku P. Marie, a velice se staral, aby se něco podobného nepřihodilo za jeho vůdcovství. Měl tu sošku nesmírně rád a často plakal, když o ní mluvil, zdála se mu z nebeských královen, které ve Svaté Hoře viděl, ta nejkrásnější.*“

V třicátých letech minulého století měl zámečník a opravář Josef Václavík z Manětína dva menší autobusy a jezdil také na Svatou Horu. Tehdy šla silnice přes vojenské lesy a doba jejich průjezdu byla určena vojenskou správou. Kdo se opozdil, už nebyl vpuštěn a musel se vrátit a lesy objet, což se také Manětínským, k velké jejich nelibosti, jednou stalo.

Od šedesátých let minulého století pořádala místní organizace Československé strany lidové v Manětíně každým rokem zájezd na Sv. Horu. Za totality se návštěva Sv. Hory nemohla do programu uvést, proto se uváděl Orlík, Mirovice, Koněprusy, Beroun apod. Jezdilo se už v dubnu, protože prý stranické orgány měly za to, že na Sv. Hoře není ještě sezóna. V roce 2007 už se na Sv. Horu nejelo, protože zvýšení tarifů přepravních podniků a snížení počtu přihlášených to neumožnilo.

Když zpěvák Vojtěch Havel vodil poutě k sv. Janu Nepomuckému

P. František Wonka popsal nadšení Vojtěcha Havla, se kterým slavil svátek sv. Jana z Nep. Až do roku 1926, vždy *die cadente* 16. května a pak vždy na neděli následující. To už ráno před ranní v kostele se činil. Z věže snesl bílá nosítka pro družičky, ze zasklené skříňky na zpovědnici sv. Matičku, kterou pak na nosítka přišrouboval a její bohaté šaty vyzdobené starými mincemi, stříbrnými i zlatými a medajlonkami – mezi nimi i jednu svatojánskou a *svátostkou* pod skličkem vyobrazeným jazykem sv. Jana Nep., pečlivě a opravdu něžně upravoval. Pak k nim připjal bílé a modré dlouhé stuhy, které družičky budou nadnášet. Na konec přinesl několik bílých praporečků, jež měl po celý rok natočené na válečku a navlékl je na žerdičky pro ty nejmenší v průvodu.

O půl deváté za hlaholů zvonů vyšel průvod. Napřed chlapi s křížkem a červenými korouhvičkami, pak dvojstupy družiček od tříletých výše s praporečky, pak větší s trůnem, kněz s ministranty a opět korouhvičky. Pak Havel v brejlích a knížkou v ruce a za ním hlouček věřících.

„*Tisíckrát pozdravujeme tebe, ó matičko Krista Ježíše...*“ vyvolává silným hlasem a lid zpívá nejamilovanější poutní píseň. V kostele u sv. Barbory je svatojánské kázání a zpívána mše svatá, při níž na chóru hrají slavně figurální mši. Až do jubilejního roku 1929 se sloužila u Bentumova postranního oltáře, poté z technických důvodů vždy u hlavního.

Odpoledne ke čtvrté hodině pospíchá mnoho lidí na hřbitov. Havel pořádá opět procesí. Kněz má červený pluviál a průvod jde k soše sv. Jana u mostu. Socha je dnes vyzdobena péčí sousedů. Jindra Bulín již včera na ni vylezl a položil světki na svatozář věneček, druhý na jeho kříž, pak sem nastavěl plno květin, k sobě čerstvé panenské břízky a stůl čistě prostřený, na něj postavil křížek, svícny a květiny. Naproti přes ulici, u sochy sv. Ludmily, mají stůl hudebníci. Rozložili si na něm noty a zatížili je kameny. Teď si ladí nástroje. Kovářský mistr Novák housle, p. Liška, kolář ze Závodí, violu, pan Bulín basu a pan *cingrland* Široký si připravuje klarinet. Regenschori se sborem zpěváků již čeká. Na znamení se line něžná latinská figurální loretánská litanie. Hlasy do ní spadají a splývají s jástem májového odpoledne.

Za vodou zvedá se mohutná barokní stavba svatobarborského kostela a kolem ní se rozkládá tiché svaté pole, zahrada zelená, dole šumí manětínská říčka a hlučí blízký jez mlýnského náhonu, kde mezi břízkami dominuje krásná socha mlčenlivého světce, jehož andělíček hlásá, jak blahoslavený jest, kdo jazykem neklesl. Nad tím vším klene se sytě modré nebe rozpálené odpoledním májovým sluncem. „*Gade et laetare, Virgo Maria...*“ volá kněz po skončení litaní k májové královně, kterou svatý mučedník z Nepomuku tolik uctíval a po stručné modlitbě řadí se průvod, jenž se tu byl malebně rozložil.

„*Dobře se tu měj a na to nedbej, že se s tebou loučím,
v lásce Boží vždy přebývej, žádám a poručím...*“

Jako na vlnách rokoka nese se staroboleslavská píseň o svatém Janu, jak z mostu kráčí k residenci, kde čeká sentenci. Po vysoké cestě mezi tolika sochami svatých a kvetoucími jabloněmi a ještě bílými haluzemi trní a hlohu ubírá se procesí, pestré korouhve a praporečky dětí, bílá soška Matičky Svatohorské a kolem ní jako roj bělásků bílé družičky, ministranti a kněz a velký zástup lidí, jež sotva dostačí překřičet mohutný dosud hlas páně Havlův: „*Ó cesto má, ó role mé, smutné je srdce mé...*“

A v tom zabouří vstříc procesí hlahol zvonů děkanského kostela. Starý zvoník Peregrin Sopr pozval si několik chlapců na pomoc a zvony zvoní, dokud procesí nedojde do kostela. Zde je již rozsvíceno na hlavním oltáři a také v stříbrné votivní kapličce hoří světélko. V kostele je hned svátostné požehnání. Závěrem zahraje pan regenschori: „*Vroucně vítáme tě, Jene svatý, tys náš velectěný vlastenec...*“

Lidé se pak chodí rozloučit se svou svatohorskou soškou a odcházejí, políbivše ji, domů. Jen starý zpěvák Havel se tu ještě zdrží a ještě vroucněji než ráno teď sošku obsluhuje. Odepíná dlouhé pentle, balí šaty a dívá se na milostnou tvář. „*Jak jsi krásná,*“ šeptá, „*ze všech nejkrásnější...*“

A což pane Havle, až jednou uvidíte v nebi ne už sošku, ale opravdovou matičku? A panu Havlovi se mží v očích a tak se mu v pokorné prostotě zdá, že taková milost není pro takové lidičky, jako je on, spokojil by se posledním místečkem v nebi, jak byl vždy skromný zde na zemi.

Průvod k soše Nejsvětější Trojice na náměstí

Nebylo možno zjistit, od které doby se tato procesí konala, ale podle Ohlašnické knihy z roku 1912 zval děkan P. J. Pomerhonc věřící na shromáždění u této sochy na sobotu v 19,15 hodin před svátkem Nejsvětější Trojice, který se světí za týden po Svatodušních svátcích. Tento den končila doba velikonoční. Poslední průvod byl roku 1942.

Chození s hvězdou

Pan Vilém Moule, důchodce v Manětíně čp. 210, nazval svůj domek na polo-samotě na konci Manětína pod nečtinskou silnicí *Sachalinem*. To mu musel nechat na pomník na manětínském hřbitově i vyrýt Jaroslav Liška.

Vilém Moule na památku o chození „na hvězdu“ (snad by bylo lepší napsat „chození s hvězdou“) napsal zápis. Půlnoční mše sv. na Štědrý den se tehdy nesloužila pro výtržnosti účastníků, kteří se před „půlnoční“ posilovali v místních hostincích.

Účastníci se v noci před Božím hodem vánočním shromáždili u špitálu na odbočce silnice do Stvolen. Když odbila na kostelní věži dvanáctá hodina zatroubil pozounista kostelního kůru Alois Široký dvanáctkrát na pozoun a četný zástup se dal na pochod. V čele byla nesena ze skel smontovaná hvězda, v níž hořely svíce) a transparent s andělem, který namaloval František Kupka, soudní oficiál v Manětíně. Poutníci zpívali píseň „*Narodil se Kristus Pán*“. Po každé sloce troubil pozounista krásná tichá preludia. Ve zpěvu bylo pokračováno. Další píseň „*Nesem vám novinu*“ následovala. Průvod se ubíral městem až k domu čp. 50 rodu Kratochvílů, kde u sochy P. Marie z roku 1698 byla po modlitbách za zemřelé a za ty, kteří se pro nemoc nemohli průvodu zúčastnit, tato tradiční pobožnost ukončena. Účastníci si při loučení vzájemně popřáli požehnané svátky vánoční.

Průvod vedl zpěvák kostelního kůru měšťan Martin Křížek, kominický mistr z čp. 100, a po jeho smrti dcera Jana, též výborná zpěvačka kůru. Tuto roli převzal poslední léta Vojtěch Havel, domkář čp. 21. Procesí s hvězdou přestalo chodit po roce 1940. Hvězda byla předána Vlastivědnému muzeu v Manětíně. Dům čp. 100 byl zbourán, na jeho místě je dnes proluka zvaná *metro*.

Manětínští muzikanti byli šprýmaři. Před jednou půlnocí přišel pozounista Alois Široký ke špitálu brzy. Protože bylo nevlídné počasí, zaskočil si do blízkého hostince U Eretů na posilu. Pozoun postavil do kouta. Houslista Václav Novák mu nepozorovaně strčil do pozounu smrkovou šišku, jichž byl u kamen plný truhlík. Když potom Široký chtěl u špitálu odtroubit půlnoc, nevytloukl žádný tón. Když začal foukat jako kovářský měch, vyletěla z pozouna šiška. Pak teprve odtroubil dvanáctou. Široký se zlobil, uhodl hned viníka. Oba hudebníci byli dobrými kamarády, ale často přemýšleli, jak by jeden druhému nějakou taškařinu vyvedl.

Prameny a literatura

Pamětní knihy děkanství manětínského.

Ohlašní kniha téhož děkanství.

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích.

Archiv autora.

MALÝ, A.: *Církevní průvody a slavnosti vzkříšení Páně na sv. Marka a o Křížových dnech, o slavnosti Božího Těla a v den Dušiček*. Mělník 1937.

Za pomoc při zpracování děkuji P. Františku Liškovi, děkanu v Manětíně, a vnučce Martině. Bohu díky!

V Brdě, na svátek sv. Josefa Dělníka, 1. května 2007.

Abstract

Contributions by Correspondents of the Czech Ethnographical Society

A newly established section containing contributions by the correspondents of the Czech Ethnographical Society profiles one of the oldest, and nonetheless still active, correspondent František Pešík (born in 1916) from Brdo, a small village close to Manětín. Many of his manuscripts are placed in Society's archive. Some of them have already been published. The author of Pešík's profile titled *František Pešík and His Cooperation with the Ethnographical Society* M. Válka describes his life story as well as his areas of interest. From the beginning of the 1970s, Pešík continued towards the enrichment of Ethnographical Society's archive by his contributions from different areas of regional history, traditional folk culture and contemporary village life.

The actual text by František Pešík *Religious Processions in Manětín until the Year 1953* deals with religious processions which took place in Manětín in the first half of the twentieth century and earlier, as well as with their contemporary form. He gives detailed account of processions on the Resurrection Day, Easter Vigil (on Holy Saturday), Corpus Christi, feast of St. Mark, Rogation Days, feast of the Holy Trinity, the so called "walking with a star", etc. He takes notice of individual stations, actions of worship, prayers and priest's speeches. Another sphere of interest covers pilgrimages – to Plasy, Skoky u Žlutic and Svatá Hora u Příbrami. He pays close attention to interesting personality connected to this phenomenon – the singer Vojtěch Havel.

Vzpomínka na PhDr. Josefa Vařeku, DrSc.

Milý Josífku,

měla jsem to velké štěstí, že jsem Tě poznala již před léty, v době, když jsem jako mladé děvče vstoupila na pole zájmu o lidové stavitelství. Zaujal jsi mne především v mezinárodní karpatské komisi pro lidové stavitelství, kde na celé řadě zasedání probíhala debata k odborné terminologii. Byl jsi vždycky v popředí odborného týmu, připraven na odbornou diskuzi a svojí jednoduchou, ale velmi logickou argumentací jsi získával pro svoje názory přítomné odborníky. Tato setkávání se nejčastěji uskutečňovala v tehdejším Ústavu lidového umění ve Strážnici. Spolu s Václavem Frolcem jste předkládali přítomným badatelům o lidové architektuře Vaše názory a podklady k rozpravě a posouzení. Vystupovali jste jako dobře si rozumějící dvojice vědeckých pracovníků. Oba Moravané, Václav rodem z Moravského Slovácka a Josef z Valašska, jste uplatnili svoje široké znalosti terénu i nepřeborného množství odborné literatury zpracováním a publikováním encyklopedického díla *Lidová architektura*, vydaného v roce 1983. Ohlas této rozsáhlé a velmi podrobné encyklopedie, v níž najdou badatelé i zainteresovaní zájemci vysoce kvalifikované odpovědi na svoje otázky a problémy, Tě po dvaceti letech další práce a úsilí přiměl ke znovuvydání tohoto základního díla. V roce 2006 tak vyšla pro všechny, kdo se zabývají lidovou architekturou. Uplatnil jsi zde řadu nových poznatků, odkazů na další autory a knižní produkci z posledních desetiletí. Ke zdrojům jedinečných informací patří také Tvůj terminologický *Česko-německý a německo-český slovník vybraného názvosloví lidového domu a bydlení*. Konečně nemohu nezmínit jednu z Tvých posledních vědeckých aktivit, to jest spoluúčasť na zpracování a vydání národopisné encyklopedie *Lidová kultura* vydané v roce 2007, svědčící o velikosti Tvé vědecké erudice.

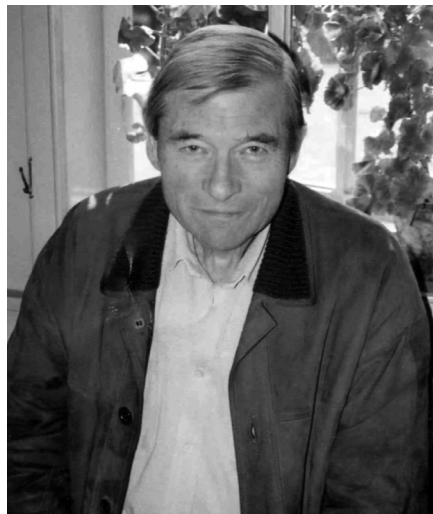
Tvůj rozsah studií a vědomostí nabytých sledováním a bádáním v archivních fondech a průzkumy v terénu je nedostižný. Okruh znalostí, jimiž jsi vládl, se týkal nejen stavitelství, ale také způsobu bydlení, a to nejen na teritoriu Čech, Moravy a Slovenska, nýbrž také ve středoevropském kontextu. Zajímal jsi se o dům roubený a jeho místní formy – zejména na severovýchodní Moravě, která Ti byla jako rodákovi z Valašského Meziříčí obzvláště blízká, i na severozápadním Slovensku. Tvoje články a studie z výzkumů, které jsi konal se svojí odbornou spolupracovnicí a životní partnerkou PhDr. Alenou Plessingerovou, CSc., na slovenské straně Javorníků a v okolí Morávky, mne vždy v minulosti – a mohu říci dosud stále – naplňují hlubokým obdivem. Obdivem nad vystiženou atmosférou tohoto území a tamních nízkých roubených chalup s otevřenými ohništi a pecemi v jizbě, s obyvateli tak těžce žijícími, skromnými a pokornými, mně dobře známými také z mé výzkumné práce v moravskoslovenské části Karpat. Interetnické vztahy, zejména pokud jde o karpatskou oblast, ale také zájem o jiné země než Slovensko byly podnětem pro rozsáhlou publikační činnost.

Další osou Tvých badatelských úspěchů byly větrné mlýny. Dnes se k nim stále vracíme zásluhou mladé generace etnografů i architektů, pracovníků muzeí, ale také dobrovolníků, usilujících o záchranu tohoto svěbytného technického dědictví. Ti všichni čerpají z Tvých publikací o větrných mlýnech a neopomenou navazovat Tvé na poznatky a závěry.

Jako dlouholetá pracovnice památkové péče jsem se s Tebou setkávala také na jednáních o záchraně památek lidového stavitelství. Zdůrazňoval jsi existenci těchto památek jako součásti českého a moravského venkova. Do jednání o zachování těchto relikvů stavební kultury, která nebyla vždy jednoznačně vedena ku prospěchu památky, jsi dokázal vnést zkušenost vědce i oddaného ctitele hmotného kulturního dědictví života minulých generací. Jako osobnost s neobyčejně velkým rozhledem jsi byl schopen neokázalou formou získat přítomné pro příznivé řešení osudu památky.

Tvoje a Langrova drobná knížka pro mládež *Naše lidové stavby* svědčí o tom, jak hluboce jste si oba uvědomovali skutečnost, že ke vztahu k historickým a kulturním hodnotám venkova je třeba vést děti a mládež již v počátku jejich vědomostního rozvoje.

Na závěr této vzpomínky neváhám připomenout Tvoje osobní charakterové vlastnosti, pro něž jsem Tě nejen já, ale také ostatní Tvoji přátelé nezměrně obdivovali. Měl jsi vždycky pro nás, mladší kolegy, vlídné slovo, projevoval jsi zájem o naši práci, a odborně jsi ji sledoval. Neopomenul jsi přispět konzultací ke sledovanému problému, nešetřil jsi dobrou radou, opírající se o tvůj úhel pohledu a Tvoje odborné poznatky. Zajímal ses o naše životy, o naši práci, zařazení do odborného nebo vědeckého týmu tak, abys nám mohl – nikoliv však autoritativně – přispět. Toto všechno vyvolávalo v nás, kteří jsme mohli prožívat radost ze setkání s Tebou, neobyčejný pocit důvěry v Tvoji velikost vědce i člověka.

Věra Kovářů

Zdena Lenderová (28. 5. 1956–2. 8. 2008)

Ve věku pouhých dvaapadesáti let zemřela aktivní členka České národopisné společnosti a profesionální etnografka PhDr. Zdena Lenderová. Téměř třicet let odborně působila v královéhradeckém muzeu (dnes Muzeum východních Čech v Hradci Králové) a zanechala trvalou stopu v muzejním výstavnictví, v metodách osvětové práce i v kulturním životě svého rodného Hradce Králové. K bohatým sbírkovým fondům muzea přistupovala Zdena Lenderová s nevšedním nadáním i kvantitě rozpoznat kvalitu a z předmětů denní potřeby vyčíst co nejvíce o historických proměnách každodenního života.

V letech 1986–1987 zpracovala katalogy fondů perníkářských forem a podmaleb na skle ve sbírkách královéhradeckého muzea a z této práce později těžila ve své publikační činnosti. Knižní a časopisecké publikace Zdeny Lenderové, stejně jako autorské katalogy výstav, odrážejí širokou škálu jejího odborného zájmu od klasicky národopisných témat, jako jsou masopustní tradice a historické betlémy, až k otázkám proměn městského životního stylu v 19. a 20. století. Trvalým vkladem Zdeny Lenderové do bádání o každodennosti zůstanou výstavy dokumentující vývoj dětských kočárků (*Houpy hou*, 1997), pokrývek hlavy (*Nechte na hlavě*, 2007) a sateb (*Když si náš dědeček babičku bral*, 2007).

Z důvěrného vztahu k rodnému městu a jeho minulosti vznikly výstavy o secesi, českém kubismu, Josefu Gočárovi a především výstava *Jan Kotěra 1871–1923, zakladatel moderní české architektury*, která v roce 2002 provázela zvozuotevření rekonstruované budovy královéhradeckého muzea a získala v témž roce významné ocenění v soutěži Gloria musealis. V kategorii muzejních publikací této celonárodní soutěže získalo tehdy nejvyšší ocenění *Fotoalbum města Hradec Králové 1918–1945*, kterou připravila Zdena Lenderová k vydání společně se svým manželem Jiřím Zikmundem. Z jejich spolupráce nad fotosbírkami vznikly ještě další dvě hodnotné publikace, vztahující se k proměnám podoby města. Z množství fotografií, které jí prošly rukou, vytěžila Zdena Lenderová rovněž metodu, jak určovat stáří těchto obrazových materiálů podle oděvu, především oděvu ženského. Mnozí z nás s povděkem její způsob užíváme.

Historická specifika Hradce Králové, působení významných osobností, společenská struktura i atmosféra tohoto města vedly Zdenou Lenderovou k tomu, že je vnímala jako „salon republiky“. Město Hradec Králové odměnilo její dlouholetou péči o lokální a regionální kulturní dědictví cenou *Primus inter pares*.

Publikační a výstavní aktivita posledních let napovídají, jak mnoho mohla ještě obohatit národopisná a historická studia. Těm z nás, kteří jsme ji znali, je neskonale líto, že své nápady a projekty už nikdy neuskuteční.

Lydia Petráňová

Výběrová bibliografie PhDr. Zdeny Lenderové

Samostatné publikace

Lidové podmalby.

Praha 1995. (s I. Kubečkovou)

Houpy hou. Kočárky a vozítka, pro panenky, pro dítko. [katalog výstavy]

Hradec Králové 1997.

Od masopustu do velikonoc. Lidové tradice, zvyky a obyčeje. [katalog výstavy]

Hradec Králové 1998.

Fotoalbum města Hradce Králové 1918–1945.

Hradec Králové 2002. (s J. Pospíšilovou, J. Zikmundem)

Kotěrovo muzeum v Hradci Králové na historické fotografii.

Hradec Králové 2002. (s J. Zikmundem) – též anglická mutace

Fotoalbum města Hradce Králové. Letecké pohledy 1921–2003.

Hradec Králové 2003. (s J. Zikmundem, F. Tomanem)

Historické betlémy z Čech, Moravy a Slezska. Katalog výstavy.

Hradec Králové 2004.

Nechte na hlavě. Muzeum klobouků a pokrývek hlavy v Novém Jičíně.

Nový Jičín 2007. (s R. Poláchem)

Články a studie

Datování fotografií podle oděvu zobrazených osob (od poloviny 19. století do roku 1918).

Historická fotografie 1, 2001, č. 1, s. 48–53.

Datování fotografií podle oděvu (v období let 1918–1945).

Historická fotografie 2, 2002, č. 1, s. 59–64.

Od „tragmantlu“ ke kočárku.

In: Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.–5. dubna 2002.

Pardubice 2003, s. 107–116.

Dětství na kolečkách. Historie dětských kočárků.
Dějiny a současnost 28, 2006, č. 1, s. 34–36.

Popularizační články a zprávy

Měla by babička radost?
Domov 32, 1992, č. 12, s. 30–31.

Červená vila.
Domov 33, 1993, č. 1, s. 12–15.

Zlaté a stříbrné čepce.
Starožitnosti a užité umění, 1995, č. 1, s. 9.

Perníkářské formy.
Starožitnosti a užité umění, 1995, č. 5, s. 2–3.

Právě dnes zahajuje muzeum Adventní trh. Veřejnost se rovněž může seznámit s nejvýznamnějšími exponáty.
Hradecké noviny 4, 1995, č. 275, s. 7.

Technická civilizace podle novorozence.
Technický magazín 40, 1997, č. 9, s. 54–55.

Poklady z půd. Kočárky.
Krkonoše 31, 1998, č. 2, s. 23. (s J. Zikmundem)

Poklady z půd. Zlaté a stříbrné čepce.
Krkonoše 31, 1998, č. 6, s. 23.

Poklady z půd. Perníkářské formy.
Krkonoše 31, 1998, č. 8, s. 23.

Poklady z půd. Lidové obrázky na skle.
Krkonoše 31, 1998, č. 9, s. 23.

Poklady z půd. Nábytek po babičce.
Krkonoše 31, 1998, č. 10, s. 23.

Perníkový kalendář.
Krkonoše 31, 1998, č. 11, s. 33.

Judita Hrdá

Malé ohlédnutí za odkazem Josefa Tomše

V srpnu 2008 si česká etnologická obec připomněla třicáté výročí úmrtí Josefa Tomše, významného etnografa, hudebníka, organizátora celé řady folklorních aktivit a hluboce lidského člověka, jak na něj vzpomínají jeho současníci. Následujícími řádky bych chtěla tomuto neobyčejně pilnému národopisci vzdát hold a připomenout význam jeho práce pro současnou etnologii.

Josef Tomeš, rodák z Hrubé Vrbky, vystudoval národopis na Masarykově univerzitě v Brně pod vedením profesora Antonína Václavíka. Svou vědeckou a výzkumnou kariéru zahájil počátkem šedesátých let, ovšem většina jeho významných prací pochází z let sedmdesátých. Plodná vědecká práce byla náhle nemilosrdně ukončena smrtí, která s sebou vzala výraznou osobnost vědce, ale také vyhlídky oboru na další přínosné práce tohoto autora. Ve svém vědecko-výzkumném zaměření se soustředil především na oblast duchovní a sociální kultury. Mezi nejvýznačnějšími statěmi připomeňme alespoň kapitolu *Společenský a rodinný život* v monografii *Horňácko* (Brno 1966) a práci *Tradiční lidová kultura a občanské obřady* (Brno 1976). Jako vědecký pracovník vycházel z terénního sběru realizovaného zejména v oblasti rodného Horňácka, dále pak Valašska, Těšínska a západního Slovenska. Ze studií obyčejů rodinného i výročního cyklu je rozpoznatelný vliv jeho učitele Antonína Václavíka, jehož škola klade důraz na komplexnost při studiu lidové kultury. Práce obsahují přesné etnografické analýzy stavu obyčejů v lokalitě v době jejich dokumentace, popisy zvyků a poznatky o jejich genezi. Vědecky jsou práce vystavěny na základě širšího historického kontextu, což dává autorovi prostor pro argumentaci závěrů. Terénní zkušenosti jsou nezřídka srovnávány se staršími prameny, ať už se jedná o terénní výzkumy pořízené jinými badateli, nebo ještě starší archívni záznamy. Tento přístup zhodnocuje terénní práci Josefa Tomše, z výzkumné činnosti vznikla v Ústavu lidové kultury ve Strážnici hodnotná dokumentace lidových obřadů a obyčejů v oblastech jihovýchodní a severovýchodní Moravy. Je škoda, že tento rozsáhlý materiál není pro další vědeckou činnost dostupný, protože fond dosud nebyl zpracován. Vzniká tak paradoxní situace, kdy pořízený materiál nemůže být dále srovnáván s novějšími poznatky, přestože by si to zasloužil (již jen z principu zachování přístupu). Většina prací reflektuje široké spektrum dostupných prací nejen v tehdejší Československu, potažmo východním bloku, všímá si také zahraniční literatury západní provenience, např. recenze Frazerovy Zlaté ratolesti.

Mnohé přístupy, které Josef Tomeš ve svých pracích použil, jsou pro období sedmdesátých let novodobé a srovnatelné s přístupy západních antropologických škol. Zajímavé je uplatnění mikrosociologického pohledu, autor si všímá fungování základních sociálních institucí, jako je rodina nebo sousedské sociální skupiny, sociálně-právní společnosti vesnice atd. Nejedná se o pouhý popis, ale o snahu nastínit sociální změny, které ve vesnickém společenství nastaly, potažmo vysvětlit změny

vzniklé v lidové kultuře a tradicích společnosti jako důsledek sociálních změn. Antropologický přístup k tělu a tělesnosti odráží zejména práce věnované přechodovým rituálům narození, smrti a svatby. Kapitoly dokumentují vztah kultury a těla v situacích, kdy je nutné respektovat obojí, kulturní modifikace tělesnosti i kulturní omezení daná fyzickou stránkou. Na základě zpracování velkého množství etnografického materiálu v sedmdesátých letech tak Josef Tomeš nastínil směr etnologického bádání, který je v současné době využíván i v antropologických výzkumech, které vycházejí z učení západních antropologických a sociologických škol.

Zásadním momentem Tomšových prací je chápání sociální a duchovní stránky kultury jako dvou rovnoprávných částí, nikoliv sociální jako součásti duchovní kultury. Vznikl tak prostor pro studium kultury mimo oblast zkoumání zvyků a tradice a možnost vysvětlit obyčejy ne skrze je samotné, ale za pomoci sociálních poznatků. Práce zaznamenávají rozdíly v sociálním zázemí obyvatel vesnice, majetkové poměry a sociálně-právní systém, který tyto vztahy upravoval. Detailně je zdokumentováno obyčejové právo, úkony právní povahy a jejich forma, sousedská vzájemná výpomoc, názory týkající se morálky aj. Velmi přínosné je využití demografických pramenů v kombinaci s terénním výzkumem, což ve výsledku autorova díla přináší kvalitní výsledky. Otázku genderu zohledňují práce týkající se výchovy dětí, chování mládeže, sňatkové politiky, v jejich případě nelze tvrdit, že se jedná o záměr, ale znaky současného genderového bádání jsou zřejmé.

Prezentace lidové kultury v terénu v původním sociálním prostředí byla jen jedním nikoliv jediným zájmem Josefa Tomše, značnou péči věnoval také folklorním festivalům a slavnostem, jejich dokumentaci, ale i aktivní tvorbě. Trvalý význam mají jeho práce o funkci tanců v lidových obyčejích stejně tak jako o funkci folklorních prvků ve scénické práci folklorních souborů. Důležitým a přínosným krokem bylo také první vědecké zhodnocení strážnických slavností a určení nové koncepce festivalu. Vedle podílu na formování strážnického festivalu Josef Tomeš zásadním způsobem ovlivnil činnost tehdejšího Ústavu lidového umění, jako příklad vzpomeňme alespoň vznik časopisu *Národopisné aktuality*, jehož redaktorem se stal. Další aktuální otázky vědecké práce byly projednávány při příležitosti strážnických symposií, která byla pořádána vědeckým kolektivem strážnického Ústavu lidového

umění. Josef Tomeš byl aktivní také v dalších odborných a kulturních institucích, jakými byly Národopisná společnost československá při ČSAV, subkomise pro lidové obyčeje Československé sekce Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně, ústřední sekce pro lidový tanec při Ústavu pro kulturně výchovnou činnost v Praze, byl členem programové rady Mezinárodního dudáckého festivalu ve Strakonících, Hornáckých slavností ve Velké nad Veličkou atd. Přínosnou v tomto směru byla práce Strážnické slavnosti a jejich místo v renesanci folkloru, přičemž práci lze jejím přístupem aplikovat i na další festivaly.

Vlastní uměleckou invenci Josef Tomeš vkládal do interpretace gajdošské muziky a lidových písní a tanců z regionu Hornácka. Aktivně se zapojoval do propagace lidové kultury prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků formou televizních vystoupení, rozhlasových pásem, článků v denním tisku až po přípravu gramofonových desek. Citlivé umělecké i vědecké zpracování se projevilo v pořadech strážnického festivalu, které Josef Tomeš připravoval, např. *Rok na vsi* (1966), *Živá voda* (1968), *Živá píseň* (1975) ad.

Vědecký přínos Josefa Tomše je rozsáhlý a lze jen stěží obsáhnout jej v celé šíři krátkým příspěvkem. Práce, o kterou se tento etnolog zasloužil, byla zásadní pro budoucí vývoj tehdejšího strážnického Ústavu lidového umění, stejně tak jako přínosná pro celou českou etnologickou obec. Přístupy, které ve svých pracích uplatňoval, jsou platné i v současné době, některé nástiny cest v etnologickém bádání lze označit za novodobé. Josef Tomeš za sebou zanechal v etnologické vědě nejednu stopu, škoda jen, že mu nepřízeň osudu nedovolila v práci a tvorbě nových vědeckých cest pokračovat.

Literatura

- FROLEC, V.: *K nedožitým padesátinám Josefa Tomše*. Národopisné aktuality 23, 1986, s. 260–262.
- FROLEC, V.: *Vzpomínka na PhDr. Josefa Tomše*. Národopisné aktuality 15, 1978, s. 253–260.
- GRONSKÁ, L.: *Josef Tomeš (1936–1978)*. Bibliografická příloha Národopisné revue č. 9. Strážnice 1996.
- JANČÁŘ, J.: *Nad nedožitými šedesátinami Josefa Tomše*. Národopisná revue 1996, s. 110–111.
- TOMEŠ, J.: *Duchovní a sociální kultura v národopisné monografii*. Slovenský národopis 16, 1968, s. 621–623.
- TOMEŠ, J.: *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*. Příloha Národopisných aktualit, Strážnice 1972.

- TOMEŠ, J.: *Společenský a rodinný život*. In: Horňácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat. Red. Václav Frolec, Dušan Holý, Richard Jeřábek. Brno 1966, s. 283–359.
- TOMEŠ, J.: *Strážnické slavnosti a jejich místo v renesanci folkloru*. In: Strážnice 1946–1965, Brno 1966, s. 15–77.
- TOMEŠ, J.: *Tradiční lidová kultura a občanské obřady*. Brno 1976.
- VLACH, D.: *Bibliografie prací PhDr. Josefa Tomše*. Národopisné aktuality 15, 1978, s. 261–270.

Klára Brožovičová

Jaromír Tausch – životní jubileum autora Batelovska

Jaromír Tausch se narodil 16. června 1928 v Jihlavě, na české straně města rozděleného zemskou hranicí. Vystudoval učitelský ústav a ve zralém věku dálkově národopis v Praze. Učitelskou dráhu začal v Hatích na Hlučínsku, později pracoval jako voják a nakonec jako muzejník – od roku 1972 v Muzeu Vysočiny v Jihlavě jako vedoucí společenskovoědního oddělení a od roku 1978 ve funkci ředitele Okresního muzea v Pelhřimově.

Učitelská profese ho přivedla k zájmu o vlastivědu jižní části Vysočiny, které se věnoval v době muzejního působení i po odchodu do důchodu. Mimo jiné zaznamenával v terénu mizející projevy rurální a urbánní kultury a publikoval příspěvky na téma milostné písně z okolí Studené, necování, život sklářů na Kamenicku, perletářů v Žirovnici, deputátníci na Pelhřimovsku, dělnické bydlení v Pelhřimově, pracovní oděv řemeslníků na Vysočině, pan učitel Čok z Mrákotína – autor pastorel, špitály a péče o chudé na Vysočině, haltýře a lochy v jižní části Českomoravské vrchoviny a další.

Nejvíce se věnoval místu, kde posledních čtyřicet let sám žil a odkud pocházel jeho rodina – Batelovu na jihozápadě Českomoravské vrchoviny, na moravské straně bývalé zemské hranice. Záznamy o místě a okolí začal shromažďovat roku 1969, původě s ideou batelovské vlastivědy.¹ Nakonec byla bezprostředním impulsem k napsání rozsáhlého díla *Batelovsko, kronika o lidové kultuře, tradicích a životě lidí* (Batelov 2006, 295 stran) objednávka obecního úřadu, který projevil zájem o prezentaci. Kniha obsahuje materiály a stati i dalších autorů a nejednou překračuje geografický rámeček západního Třeštska směrem na Telečsko, Jindřichohradecko, humpolecké Zálesí atd. Přináší mnoho původních i převzatých informací o tradiční kultuře, zejména v kapitolách Půda živitelka, Život v rodině a Společenský život, a kresby a fotografie. Zaplňuje tak pět minut po dvanácté jedno z mnoha bílých míst na česko-moravské mapě tradiční kultury. Za to náleží upřímný dík jubilantovi, kterému přejeme do dalších let hodně zdraví.

Helena Bočková

---

1 Tzv. Batelovsko vymezuje autor městysem a později střediskovou obcí Batelov a pěti blízkými obcemi; ovšem tento rámeček často překračuje.

Jubilující PhDr. Hana Dvořáková

Etnografka a muzejnice, dlouholetá členka redakční rady časopisů *Národopisná revue* a *Jižní Morava*, členka hlavního výboru Národopisné společnosti (1996–2008) a zejména neúnavná vedoucí Etnografického ústavu Moravského muzea v Brně (1992–dosud). Tak zní stručná charakteristika jedné z aktivních představelek současné moravské etnologie.

Rodačka z Ostravy (8. září 1948) zabydlená v Brně studovala na Filozofické fakultě UJEP nejprve archivnictví, posléze národopis a od roku 1973 sbírala cenné praktické zkušenosti v muzeu v Kloboukách u Brna. Nevelkou epizodou její profesní dráhy byla práce ve Středisku vědeckého filmu ČSAV pod vedením Petra Kňávy (1988–1991). Svoji dramaturgickou invenci k výstavní činnosti posléze naplno rozvinula v Paláci šlechtičen na Koblížné ulici v Brně, kde se její úsilí soustředilo nejen na organizaci týmu spolupracovníků a dlouhodobou koncepci výstav v ústavu, ale také na navrácení Paláce šlechtičen do kulturního povědomí Brňanů. Vedle vernisáží častých výstav jak z vlastních fondů, tak z depozitářů jiných muzeí a institucí či soukromých sbírek, je nyní Palác šlechtičen také místem setkávání muzikantů, zpěváků, tanečníků a milovníků lidové hudby. Zvykli jsme si, že se zde v komorním prostředí barokní kaple konají prezentace nových knih anebo veřejná autorská čtení či jiné malé slavnosti.

Hana Dvořáková věnuje svoji energii nejen péči o duchovní, sběratelskou, badatelskou a pedagogickou stránku muzejnictví, ale i o hmotnou, prozaickou stránku této činnosti, totiž o zajištění finančních prostředků. V 90. letech 20. století proběhla pod jejím dohledem velmi náročná rekonstrukce celé budovy. Stálá národopisná expozice *Lid v pěti generacích* z roku 1961 (Ludvíka Kunze a Bohuslava Fuchse) byla v této souvislosti zrušena a přes soustředěnou snahu o otevření nové stálé expozice se tento projekt zatím nepodařilo dovést do konce. Scénář stálé expozice *Obrazy ze života moravského venkova. Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času* čeká dosud na realizaci.

Mluví-li H. Dvořáková o výstavách, k nimž připravila koncepci i scénář, zmiňuje nejraději výstavu betlému *Hvězda betlémská*, která byla s úspěchem instalována jak u nás (Mikulov, Praha), tak v zahraničí (Finsko, Rakousko). Dále jsou to výstavy prezentující votivní dary *Me tibi dedico...* (Praha), dětské hračky (Brno, Čína, Dánsko) i prezentace originálního a křehkého tématu, jakým jsou voskové plastiky – *Svět pod sklem. Podoby vosku* (Brno). Výstavy *Me tibi dedico...* a *Svět pod sklem* byly roce 2000 a 2006 v rámci Ankety o nejvýznamnější počín roku oceněny Českou národopisnou společností.

V badatelské činnosti se jubilatka soustřeďuje především na oblast hmotné kultury, a to na výtvarnou kulturu, naivní (neprofesionální) umění a dětskou hračku. Jejím tématem je však i ne jeden okruh kultury duchovní, například lidová religiozi-

ta, kterou také externě přednášela v Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity, a zabývá se i problematikou ženy-tvůrkyně v lidové kultuře a roli žen v období emancipace české společnosti. Badatelský zájem a publikační úsilí věnovala též národopisné fotografii a filmu. Mimo to se H. Dvořáková ochotně ujímá recenzování knih.

Jejími zatím posledními výraznými počiny byla konference *František Pospíšil – neznámá osobnost české etnologie* (Brno 2008) a publikace *Hanák na Pacifiku. Zapomenutá osobnost Františka Pospíšila* (Brno 2008). Jedenáct příspěvků, které se editorky ve sborníku podařilo shromáždit, představuje osobnost Františka Pospíšila (1885–1958) z několika pohledů v české a anglické verzi. Jednotlivé texty jsou malými monografiemi o tomto zapomenutém a kontroverzi provázeném kustodovi Moravského zemského muzea, jenž se filmováním mečových tanců výrazně zapsal do dějin nejen českého národopisného dokumentu.

Závěrem tohoto stručného přehledu jubilantce přejeme, aby i nadále v dobré kondici uskutečňovala se zdarem všechny svoje představy a plány, k nimž patří především nová expozice mateřské instituce – Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně.

Jana Pospíšilová

Výběrová bibliografie PhDr. Hany Dvořákové

Lidová malířka Emilie Zárubová.

Umění a řemesla 1985, č. 3, s. 8–9.

Současná neprofesionální tvorba v okrese Břeclav.

In: Muzeum a současnost, 1986, č. 9, s. 237–240.

Hrníčky na nic?

Umění a řemesla 1987, č. 2, s. 10–12.

Diváky a lidová kultura.

In: Diváky. Z dějin Habrůvky bratří Mrštíků. Brno 1987, s. 175–192.

Unikátní šatka z Lanžhota.

Národopisné aktuality 26, 1989, č. 1, s. 35–36.

Kulturní tradice a nacionalismus. Úvod.

In: Kulturní tradice a nacionalismus. Sborník příspěvků ze stejnojmenného pracovního semináře, uspořádaného MZM a ICOM v Brně 27. 11. 1991. Brno 1992, s. 5–6.

Zapomenutý fotograf Josef Šíma.

Národopisná revue 2, 1992, č. 3, s. 117–124.

K počátkům naší národopisné fotografie.

Národopisná revue 3, 1993, č. 1–2, s. 29–31.

Horácká hračka ve světle produkce sousedních zemí.

Národopisná revue 4, 1994, č. 1–2, s. 17–22.

Nález mariánské plastiky v Dřevohosticích.

Folia ethnographica 28, 1994, s. 85–89.

Lidový nábytek vykládaný slámou.

Folia ethnographica 29, 1995, s. 37–46.

Der Fund einer Marienplastik in Dřevohostice.

Österreichische Zeitschrift für Volkskunde 99, 1996, č. 2, s. 221–226.

Cesty etnografického muzejnictví.

In: Dvořáková, H. (ed.): Cesty etnografického muzejnictví: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 1. a 2. listopadu 1995. Brno 1996, s. 7–16.

Proměny chápání české lidové hračky (Hračka jako odraz života společnosti).

In: Společenství dětí a kultura. Strážnice 1997, s. 105–109.

Fenomén české lidové hračky ve vztahu k okolním zemím.

In: Evropský kulturní prostor – jednota v rozmanitosti. Supplement Českého lidu 84/1997. Praha 1997, s. 160–164.

Matičce křtinské z vděčnosti...

Folia ethnographica 31, 1997, s. 37–46.

Dva aspekty projevu současné zbožnosti na příkladě poutí do Žarošic a na Turzovku.

Národopisná revue 8, 1998, č. 2, s. 91–98.

Na okraj současného stavu bádání o poutích.

Folia ethnographica 32, 1998, s. 135–143.

Osobnosti a lidová kultura na Kloboucku.

In: Klobouky u Brna. Město, dějiny, krajina a lidé. Klobouky u Brna 1998, s. 233–236.

Ist das böhmische Spielzeug tatsächlich tschechisch?

Acta Ethnographica Hungarica 44, 1999, č. 1–2, s. 225–236.

K problému votivních darů v okruhu lidové religiozity.

In: Kult a živly. Studie Slováckého muzea 4, 1999. Uherské Hradiště 1999, s. 57–66.

Volkstracht als Zeichen nationaler Identifikation und Abgrenzung.

In: Netzwerk Volkskunde. Ideen und Wege. Festgabe für Klaus Beitz zum siebzigsten Geburtstag. Wien 1999, s. 391–398.

Augusta Šebestová – osud jedné ženy.

Folia ethnographica, 33, 1999, s. 19–26.

Kult svatého Leonarda a Mušov.

In: Mušov 1276–2000. Pasohlávky 2000, s. 293–298.

Pout' v kontextu společenských procesů.

In: Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky. Strážnice 2001, s. 109–114.

Emilie Zárubová – neznámá malířka z Moravské Nové Vsi.

In: Hrdlička, M.: Moravská Nová Ves. Moravská Nová Ves 2001, s. 268–274.

Romské poutě jako jedna z podob účasti na oficiálním náboženském kultu.

Národopisná revue 12, 2002, č. 3, s. 141–147.

Augusta Šebestová.

In: Kobyly, dědina... Kobyly 2002, s. 399–411.

Několik poznámek k Čěňku Zibrtovi a studiu lidové religiozity.

Národopisný věstník 19, 2002, s. 46–52.

Tendenzen in der Gestaltung von Sammlungen traditioneller Kultur in Zentralinstitutionen – am Beispiel des Mährischen Landesmuseums Brünn.

In: Die Museumssammlungen – Sammlungsintention, Auswahlkriterien, Kontextualisierung. Kitteseer Schriften zur Volkskunde 15, 2003, s. 103–110.

Strom a jeho odraz v etnologii.

In: Lužní lesy v Dyjskosvratecké nivě. Břeclav 2004, s. 567–577.

František Pospíšil a počátky národopisného filmu – neznámé skutečnosti.

Národopisná revue 14, 2004, č. 1, s. 3–10.

Marginal Notes concerning the Study of Folk Religiosity in the Czech Lands.

In: Barna, G. (ed.): Ethnology of Religion. Chapters from the European History of a Discipline. Budapest 2004, s. 45–56.

Der Wallfahrtsort als Repräsentant der Nationaltradition.

In: Doležal, D. – Kühne, H. (eds.): Wallfahrten in der europäischen Kultur/Pilgrimage in European Culture. Frankfurt am Main–Berlin 2006, s. 687–694.

Hledání ráje / Umělé světy.

In: Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury. Sborník příspěvků z XXI. strážnického symposia. Strážnice 2006, s. 28–33.

Z korespondence Františka Pospíšila s Leošem Janáčkem a několik poznámek k jeho výzkumným metodám.

In: Pospíšilová, J. – Nosková J. (eds): Od lidové písně k evropské etnologii. 100 let Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Brno 2006, s. 62–68.

“Na památku“. Svatební atributy instalované pod skleněným poklopem.
Folia ethnographica 40, 2006, s. 41–45.

Ženy obávané i respektované – bohyně na Moravských Kopanicích.
In: Čadková, K. – Lenderová, M. – Stráňnková, J. (eds.): Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie. (Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.–28. dubna 2006). Pardubice 2006, s. 435–440.

Menšiny na Moravě ve vztahu ke sbírkám Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně.
In: Tezaurace a prezentace kulturního dědictví minorit ve sbírkových a výstavních programech muzeí a galerií. Židovské muzeum v Praze, Praha 2006, s. 217–130.

Etnograf a filmař – příklad Františka Pospíšila.
In: Fasora, J. – Hanuš, J. – Malíř, J. – Vykoupil, L. (eds.): Člověk na Moravě v první polovině 20. století Brno 2006, s. 404–418.

„Divišov“ – poezie všedního dne.
Národopisná revue 17, 2007, č. 3, s. 191–195.

Museumssammlungen in der Tschechischen Republik und die religiöse Volkskunde.
In: Museum Bulletin Muzeum. München–Chemnitz–Liberec 2007, s. 62–66.

Poutní prodej a voskové upomínky.
In: Dary a obdarovávání. Studie Slováckého muzea v Uherském Hradišti 12, 2007, s. 163–168.

Obrázky ze života moravského venkova. Nárys koncepce stálé expozice v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea.
Zborník Slovenského národného múzea v Martine, Etnografia 101, 2007, s. 61–64.

Zapomenutá osobnost Františka Pospíšila.
In: Dvořáková, H. (ed.): Hanák na Pacifiku. A man from Haná. The forgotten figure of František Pospíšil. Brno 2008. s. 7–35.

Ediční práce

Kulturní tradice a nacionalismus. Sborník příspěvků ze stejnojmenného pracovního semináře, uspořádaného MZM a ICOM v Brně 27. 11. 1991. Brno 1992, 41 s.

Cesty etnografického muzejnictví: sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané v Moravském zemském muzeu ve dnech 1. a 2. listopadu 1995. Brno 1996, 95 s.

Hanák na Pacifiku. Zapomenutá osobnost Františka Pospíšila. A man from Haná. The forgotten figure of František Pospíšil. Brno 2008, 218 s.

Katalogy

Katalog keramiky ze sbírky muzea v Kloboukách.

Moravské muzeum, Brno 1988, 112 s. (s V. Scheuflerem).

Život a kultura lidu na brněnském Kloboucku. Katalog expozice.

Mikulov 1983, 3 s.

Hvězda betlémská. Katalog výstavy.

Moravské zemské muzeum Brno 1994, 17 s.

The Star of Betlehem. Katalog výstavy.

Moravské zemské muzeum, Brno, 1998, 30 s.

Me tibi dedico... Katalog výstavy.

Moravské zemské muzeum, Brno 2000, 44 s.

De kerstraditii in Moravie. Katalog výstavy.

Moravské zemské muzeum, Brno 2000, 14 s.

Svět pod sklem. Podoby vosku.

Moravské zemské muzeum, Brno 2006, 47 s.

Scénáře expozic

Život a kultura na brněnském Kloboucku.

Městské muzeum v Kloboukách u Brna. Klobouky u Brna 1977.

Památník bratří Mrštíků v Divákách.

Regionální muzeum Mikulov 1987.

Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času.

Obrazy ze života moravského venkova. Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno 2008 (dosud nerealizováno).

Jana Pospíšilová

Abstract

Personalia

The “Personalia” chapter contains the profiles and bibliographies of works of Society members in connection with their important anniversaries or deaths. *Memory of PhDr. Josef Vařeka, Dr.Sc.* by Věra Kovářů commemorates the life and the professional story of an outstanding personality of Czech ethnology of the second half of the twentieth century – J. Vařeka, who was the secretary of the Ethnographical Society for many years’ standing. Mrs Kovářů reminds the readers primarily of his activities in the field of documentation and the research of traditional architecture, and his contribution in the compilation of the encyclopaedia *Lidová architektura (Traditional Architecture)* and the most recent encyclopaedic handbook *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie (Folk Culture: Ethnographical Encyclopaedia)*.

In 2008, the ethnographer of the Hradec Králové museum Zdena Lenderová left the Ethnographical Society forever in the age of only fifty two years. She dedicated her professional life to museum work – she created a number of excellent exhibitions and catalogues devoted to typically ethnographical topics (Shrovetide tradition, nativity scenes, reverse paintings on glass), including issues on the changes of urban lifestyles in the nineteenth and twentieth century. She also contributed to the development of methods of public education and popularization of Hradec Králové’s cultural legacy. L. Petráňová’s article about Z. Lenderová is supplemented by the *Selective Bibliography of PhDr. Zdena Lenderová* by Judita Hrdá.

K. Brožovičová reminds us of the thirtieth death anniversary of Josef Tomeš in her article *Looking Back at the Legacy of Josef Tomeš*. He aimed his research activities primarily on the fields of social and spiritual culture. As a research worker he built on the field research carried out particularly in his native region Hornácko, in Valašsko, Těšínsko and western Slovakia. He applied a micro-sociological perspective, paying particular attention to the functioning of basic social institutions such as family, neighbourhood, social and legal relations, etc. However, mere description was not the point. His aim was to delineate the social changes that took place in the village communities and to explain the changes in folk culture and the various traditions of society. Josef Tomeš devoted part of his professional life to folklore festivals, their documentation and creation.

Helena Bočková comments on the anniversary of an active collaborator and active member of the Czech Ethnographical Society in her contribution *PhDr. Jaromír Tausch – Anniversary of the Author of Batelovsko*. Working as a teacher aroused his interest in history and culture study in the southern part of Vysočina – a region which he dealt with in his museum work even in his retirement (Jihlava, Pelhřimov). In his essays he concerned himself with occupation of local people and selected manifestations of spiritual and social culture. He directed most of his energy to the history and cultural legacy of Batelovsko.

PhDr. Hana Dvořáková (born in 1948), the Head of the Institute of Ethnography of the Moravian Museum Brno, celebrated an important anniversary in 2008. While working in the museum of Kloubouky u Brna and later in Brno, she created several exhibitions shown in her home country as well as abroad. Some of them were awarded by the Czech Ethnographical Society (*Me Tibi Dedico* and *World under Glass*). In her research work, she concentrates on non-professional and folk art, toys and folk religiosity, ethnographical film and photograph.

Hana Dvořáková recently reminded the public of the controversial figure of Czech ethnographer František Pospíšil via a conference and a book. A permanent ethnographical exhibition *Pictures from Rural Life of Moravia (Moravian Traditional Culture in the Mirror of Time)* has not been implemented so far.

Lidová kultura

Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska

1. svazek *Biografická část*, 284 stran, 2 mapy

2. svazek *Věcná část A–N*, 634 stran, 2 mapy

3. svazek *Věcná část O–Ž*, 655 stran, 2 mapy

Hlavní redaktoři Stanislav Brouček a Richard Jeřábek

Praha, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., v Praze a Ústav evropské etnologie FF MU v Brně v nakladatelství Mladá fronta 2007

Na podzim loňského roku byla knihovna etnografické literatury obohacena o dlouho očekávaný titul – národopisnou encyklopedii. Třisvazkové dílo, připravované více jak 10 let, a na dlouho jistě jediné, jak napsali oba odpovědní redaktoři v předmluvě, je realizací programu oborových úkolů spojených už s osobnostmi a přípravou Národopisné výstavy československé.

Jak bylo připomenuto v úvodu svazku *Věcná část A–N*, už v prvním ročníku Národopisného sborníku se mohli čtenáři z řad odborné i laické veřejnosti seznámit s návrhem obsahu encyklopedie, v němž její autor Emanuel Kovář spatřoval jeden z hlavních cílů, stojících před Národopisnou společností. Stejně jako o několik let později založená Komise pro encyklopedii a zejména Lubor Niederle v následujícím období pojali výpověď o kultuře a tradici značně široce se zdůrazněním návaznosti. Vytvoření multioborového díla se odrazilo také ve změně názvu celého projektu – Česká vlastivěda. Krom etnografů a folkloristů měli spolupracovat i znalci z ostatních oblastí společenskovědních i přírodovědných.

Po celé 20. století bylo pak možné sledovat pokusy o publikování regionálních monografií a sumarizujících textů. Dodnes slouží historie národopisného bádání z pera Jiří Horáka, součást svazku *Člověk předválečné vlastivědy*. V mnoha knihovnách byl a je často využívaným dílem Československé vlastivědy svazek *Lidová kultura* z roku 1968. Bohužel od jeho vydání uplynulo již 40 let a dlouhodobé přisliby vydání moderního, na řadu otázek odpovídajícího díla byly stále ve stadiu příprav a překonávání překážek rázu technického, personálního i finančního.

Jak oba hlavní redaktoři v předmluvě uvedli, nejnovější návrh na encyklopedické dílo, prezentující současný stav bádání o lidové kultuře, je spojen s odborným úsilím pracovníků Etnologického ústavu AV ČR už od roku 1993. Spolu s postupnou realizací velkorysého záměru začal Richard Jeřábek připravovat biografický slovník českých národopisců, který byl posléze do projektu zařazen a také s oběma hesláři vydán.

Že se jedná o počín vskutku významný, dokládá nedávno udělená Cena Akademie věd za dosažené vynikající výsledky velkého vědeckého významu. Jak bylo zveřejněno, náleží „*autorskému týmu Etnologického ústavu AV ČR, v.v.i. ve složení: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc., doc. PhDr. Lydia*

*Petráňová, CSc., PhDr. Jiří Traxler a PhDr. Josef Vařeka, DrSc. za vědecký výsledek: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska I–III.*¹ Krátká zpráva obsahující řadu jmen uvádí však širokou veřejnost v omyl, neboť titulní list všech tří svazků a také předmluva uvádí, že projekt byl realizován ve spolupráci akademického pracoviště a Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně. Také chybí jméno jednoho z hlavních redaktorů prof. PhDr. Richarda Jeřábka, DrSc., a spolu-redaktorů, prof. PhDr. Dušana Holého, DrSc., a PhDr. Miroslava Války, Ph.D., bez jejichž úsilí by nebylo dílo připraveno. Toto opomenutí mrzí zejména u svazku prvního – Biografické části, která bude vždy spojována s prof. Jeřábkem jako autorem návrhu i jeho realizace.

Nikdo nepochybuje o tom, že tak významné dílo se dočká pozornosti recenzentů jak z řad odborníků, tak veřejných médií. Už hodnocení, publikovaná záhy po vydání v denním tisku např. Týdnu Jaromírem Slomkem² nebo v Lidových novinách Martinem Rychlíkem³ poukazovala na časově nezvykle dlouhou dobu přípravy i na rozsah a některá zajímavá hesla. Ale také na nutnost formulovat odpověď na otázku: „Co je národopis v 21. století?“⁴ Zda to, co encyklopedie sděluje, je dostačující pro poznání lidové kultury a nejen nostalgickým nahlédnutím do minulosti, jak si přečteme v závěru textu J. Slomka: „*Sem tedy budeme chodit za poučením i pobavením – a vždy s nostalgií popisovaná »lidová kultura« byla (a zčásti samozřejmě dosud je) živá, avšak převážně už uchřadla, stala se muzeálním exponátem.*“⁵

V květnovém čísle časopisu Dějiny a současnost se recenze všech tří svazků ujala Markéta Křížová. Také ona se zamýšlela nad významem encyklopedie, ale vznesla i řadu otázek, které bychom jistě vyslechli mezi těmi, kteří jsou a nebo budou jejími uživateli. Na rozdíl od novinových článků ale nastínila čtenářům okolnosti, za nichž titul vznikl a zasvěceně se zmínila o sporech o náplň etnografického výzkumu a dokumentace v současnosti, metod práce, odborné diskuse o vztahu k antropologii. Ve svých závěrech dala za pravdu těm, kteří již v předcházejícím desetiletí poukazovali na neudržitelnost přetrvávajícího národně obrozeneckého a historizujícího charakteru etnologie. Jako jeden z důkazů, že stav zahleděnosti do minula trvá, použila právě obsah některých hesel, jejich obrazový doprovod, absenci odkazů na literaturu k tématům vydanou v zahraničí, nedostatečný obsah zásadních hesel – lid, lidový, lidová kultura atd.⁶ Na otázku, proč se právě touto recenzí tak podrobně zabývám,

1 Tisková zpráva AV ČR.

2 SLOMEK, J.: *Přástky, šoupavá a svátky bláznů. Národopisná encyklopedie vykládá svět, který zmizel.* Týden 49/2007, s. 80.

3 RYCHLÍK, M.: *Věčné návraty do české vesnice.* LN 22. 12. 2007.

4 SLOMEK, J.: c.d.

5 SLOMEK, J.: c.d.

6 KŘÍŽOVÁ, M.: *Lubomír Tyllner a kol.: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Biografická část, A–N, O–Ž, Mladá fronta, Praha 2007, 288, 640 a 654 str., 349, 599 a 599 Kč. Dějiny a současnost 5/2008, s. 44.*

musím odpovědět, že popsala to, co cítí i mnozí další čtenáři a zejména uživatelé, kteří se, jak se obecně předpokládá, budou k obsahu vracet ve své praxi nejčastěji. Na rozdíl od dalších recenzentů z řad odborné veřejnosti jsem se nesoustředila na nedokonalosti v citaci literatury k jednotlivým položkám hesláře.

Záměrně se nezabývám obsahem recenzí obou slovenských kolegů, které přinesl Český lid ve svém prvním letošním čísle a z pera archeologa Zdeňka Měřinského v čísle třetím.⁷ Jak Mojmir Benža a Soňa Švecová, tak Zdeněk Měřinský poukázali nejen na klady, ale i nedostatky díla, zejména ve faktografii, pojmenování historických souvislostí a citované literatuře. Je dobře, že redakce časopisu vyzvala všechny, kteří mají k encyklopedii co říci, aby zaslali své příspěvky ke zveřejnění na stránkách Českého lidu.⁸

Moje vědomosti ani zkušenosti nedovolují, abych se fundovaně pustila do hodnocení obsahu jednotlivých hesel a výčtu pochybení, nedostatků v seznamech literatury k tématu. Ráda bych přičinila několik postřehů vztahujících se k využití encyklopedie v regionální dokumentaci historické i současné podoby jevů, které vnímáme jako trvalou nebo v současné době i novou součást lidové kultury a také muzejní praxi.

Jak ale odpovědět na otázku, nakolik užitečná bude encyklopedie pro „terén“ – řadu muzejních etnografů, studenty etnologie, zájemce o tradici, kronikáře, vlastivědné pracovníky, kteří budou ať ve svých, nebo veřejných knihovnách obsáhlé svazky vyhledávat? A také pátrat v jejich heslech po vysvětlení toho, s čím se setkali v literatuře, u pamětníků či písemnostech nebo se setkávají i dnes.

Kurátoři etnografických sbírek v muzeích – obsahujících hmotné doklady právě toho tolikrát popsaného zmizelého světa našich předků, budou zřejmě zklamáni. Vypovídací bohatství, počet, mnohotvarost a výjimečnost jimi vytvářených, odborně zpracovávaných a prezentovaných fondů dokládají povětšinou jen fotografie a kresby sbírkových předmětů téměř nahodile ilustrující výklad. Odkazy na sbírky muzeí se neuvádí. Ani heslo sběratelství, které by bylo příležitostí k charakteristice sbírek alespoň nejvýznamnějších regionálních institucí, tuto příležitost nevyužilo. Při tom před několika málo lety mapovala podstatná část obsahu Národopisné ročenky právě sbírky regionálních muzeí sumáři zpracovanými samotnými kurátory. I když přehled není úplný, poskytuje přece jen poměrně zasvěcenou informaci, co zajímavého jednotlivé fondy obsahují.⁹

Samostatné texty jsou věnovány sbírkám národním a zemským, jejich vývoj je popsán poměrně podrobně, včetně vyjmenování osobností, které se na jejich podobě

7 *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, úvodní poznámka Jiří Woitsch – Kateřina Sedlická. Recenze Mojmir BENŽA – Soňa ŠVECOVÁ. Český lid 95, 2008, s. 93–102 a MĚŘÍNSKÝ, Z.: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Český lid 95, 2008, s. 325–330.

8 *Lidová kultura: Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*, úvodní poznámka Jiří Woitsch – Kateřina Sedlická. Recenze Mojmir BENŽA – Soňa ŠVECOVÁ. Český lid 95, 2008, s. 93.

9 *Národopisná ročenka*. Národopisný věstník XVII (59), Praha 2000, s. 37–123

podílely, ale končí maximálně na počátku let devadesátých 20. století. Nechce se věřit, že hesla o Etnografickém ústavu MZM a nebo Národopisném odd. NM neobsahují alespoň zmínku o nové pražské expozici a návratu pracoviště do Letohrádku Kinských, heslo o brněnském pracovišti pak uvádí jako živou expozici Lid v pěti generací, která byla zrušena ještě před rekonstrukcí budovy Paláce šlechtičen. Poslední aktualizace a revize obsahu hesel nezahrnula ani heslo „Nositel tradice“ – ocenění udělované již po několik let ministrem kultury znalcům tradičních technologií zpracování přírodních materiálů. Zatímco tak říkajíc bezkonfliktní historii je věnována pozornost náležitá, aktuální dění v oboru stojí mimo zájem. Domnívám se, že to je i z hlediska prezentace oboru na veřejnosti a vyvolání zájmu o problémy, které etnografie řeší, velká škoda. Jak je to vnímáno např. médii, připomíná již citované hodnocení J. Slomka.

Podobně dopadla aktualizace hesla o Národopisné společnosti československé, které nezaznamenalo ani změnu názvu od roku 2002, Zpravodaj Národopisné společnosti, Anketu o nejvýznamnější počin, která trvá více jak 10 let. Podobně záznam Národopisný věstník neuvádí odkazy na statě M. Války a V. Smrčky věnované jeho historii, sepsané na základě studia archívních pramenů. Chybí také odkazy na Adresář národopisných pracovníků z roku 1995 a již zmiňovanou Ročenku, která přinesla aktualizované údaje nejen o členech Národopisné společnosti, ale také dalších osobnostech v oboru působících.

Zájmu o etnografické sbírky by odpovídal také odkaz na činnost Etnografické komise Asociace muzeí a galerií, která se systematicky odbornému zpracování sbírek věnuje díky početné členské základně, ale zpráva o její existenci nebyla do hesláře zařazena. Z hlediska současných živých forem a jevů, navazujících, či rozvíjejících regionální tradice, je v obsahu věcných svazků poměrně málo odpovědí. Došlo také k terminologickým nepřesnostem: např. zařazení hesel lidové stavitelství – lidový oděv a další v podobě přídavné jméno *lidový* a podstatné jméno označující část, naopak heslo věnované lidovému výtvarnému projevu je uvedeno pod *umění lidové a akademické* s odkazem více na zahraniční teoretické práce než na základní tituly domácí (Jeřábek, Václavík aj.). Aktualizaci spojenou s popisem současného stavu v této oblasti by přivítali všichni, kteří se s touto kategorií, využívající termín *lidový* zcela volně, v terénu setkávají.

Stejně jako ostatní recenzenti považují za zvlášť politování hodný problém nedostatek vzájemných odkazů na příbuzná hesla, když právě ony jsou pro moderní encyklopedie typické a často využívané. Vysvětlení bychom pravděpodobně našli v širokém autorském kolektivu, ale výtky je spíše směřována k redaktorům obou věcných svazků. Vždyť dobře propracovaná síť odkazů propojujících sdělení rozšiřuje povědomí uživatele o vzájemných souvislostech, které provází život každého člověka a společnosti ať v minulosti, nebo v současnosti. A to je pro dnešní etnografickou práci v regionech zvláště důležité.

Podrobnou diskusi by bylo vhodné otevřít nad obsahem *Biografického dílu* encyklopedie, student oboru bude marně hledat některé osobnosti zejména z oblasti umělecké tvorby, kolegové z regionů, kteří zasílali biogramy o místních dokumentaristech lidové kultury, mohou být naopak spokojeni. Je škoda, že v hodnocení přínosu některých osobností se odrazily osobní názory na jejich práci a objektivita šla někdy stranou.

Závěrečné poznámky se týkají formální stránky díla. Ať už odborného, nebo laického zájemce – potenciálního kupce, většinou zaujme vtipná a dobře promyšlená grafika obalu. Ten se v porovnání s dnešní grafickou produkcí jiných vydavatelství nepovedl. Podklad z koláže fotografií jako by symbolizoval jistý *pel mel* ze zmizelého světa národních buditelů, rolníků, muzikantů. Portrét Boženy Němcové v sousedství reprodukce dobové kresby veselých tanečnicků dává sice na vědomí, že obsah je velmi bohatý a různorodý, ale pro samotný titul není právě originální pozvánkou k četbě.

Ráda bych také upozornila na takovou drobnost, jakou je praktické užívání encyklopedie. V pevné vazbě provedené svazky mají formát pro encyklopedická díla obvyklý, ale přece jenom váha 5 kilogramů je pro časté praktické nahlížení do obsahu limitující. A při tom stačilo tak málo – vložit, tak jak dnes bývá zvykem i u méně významných titulů, CD nosič, který by plnil stejnou informační službu a byl snadno přenositelný. Měl by také druhou výhodu, že jeho aktualizace a doplňování obsahu o nové výsledky výzkumu, katalogy sbírek, chybějící odkazy na literaturu a nová hesla by bylo snadné a organizačně zvládnutelné v době podstatně kratší, než byla příprava recenzovaného díla. Tím by také alespoň formálně dala etnografie najevo, že není staromilskou disciplínou, která svým zájmem a výsledky současnosti mnoho neříká a zlatý věk předmětu jejího zájmu skončil již před stoletím.

Přes všechny kritické poznámky předpokládám, že encyklopedie bude dlouho sloužit, vždyť její obsah odráží úsilí tolika spolupracovníků, kteří spojili své síly a vědomosti do služeb oboru. Patří jim za to velký dík a uznání. To, že se jedná o dílo mimořádné, se také odrazilo v udělení ceny České národopisné společnosti za nejlepší publikaci oboru za uplynulý rok.

Bohužel otazníky, spojené s úvahou, komu je vlastně encyklopedie určena – zda odborníkům, studujícím, na odbornou práci se připravujícím adeptům oboru, nebo široké veřejnosti, které měly být vyjasněny již před zahájením práce na tak výjimečném díle, zůstaly obsahem bez odpovědi.

Jiřina Veselská

Středověké a novověké zdroje tradiční kultury. Sborník příspěvků ze semináře konaného 30. listopadu 2005 v Ústavu evropské etnologie

K vydání připravili Alena KRÍŽOVÁ a Miroslav VÁLKA

Brno, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2006, 268 stran (Etnologické studie 1)

Vlastní ediční řada zahrnující vědecké monografie, sborníky, ale například i mimořádně zdařilé doktorské či magisterské práce náleží dnes již k nezbytným standardům činnosti mnoha univerzitních pracovišť. Za všechny můžeme vzpomenout obsahově velmi pestrou sérii vídeňského Institutu für Europäische Ethnologie, která čítá již na tři desítky svazků, případně publikace krakovské katedry (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej). V roce 2006 otevřel podobnou ediční řadu i náš „domácí“ Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Navázal tak na dřívější spíše jednorázové vydavatelské počiny především ze 60. a 80. let 20. století.¹

Prvním svazkem *Etnologických studií* se stal sborník příspěvků z interdisciplinárního archeologicko-etnologického setkání s názvem *Středověké a novověké zdroje tradiční kultury*. Publikace je jedním z prvních výstupů společného několikaletého projektu brněnských univerzitních etnologů a archeologů, do něhož vstupuje Ústav evropské etnologie dílčím úkolem výzkumného záměru – *Komparativní výzkum sociálních struktur mrtvé a živé kultury*.

Šestnáct publikovaných studií přináší rozmanitá badatelská témata, komplexnější pojetí zkoumaného fenoménu střídají a příhodně doplňují hlubší sondy do dílčích problémů – a to za užití nejen tradičních, ale i méně běžných pramenných zdrojů či metodologických postupů. Společnou platformou ovšem zůstává snaha o užítko-

1 JEŘÁBEK, R. – FROLEC, V. – HOLÝ, D.: *Podluží*. Brno 1962. FROLEC, V. – HOLÝ, D. – JEŘÁBEK, R.: *Horňácko*. Brno 1966. JEŘÁBEK, R. s kolektivem: *Proměny jihomoravské vesnice. Národopisné studie z Brumovic*. Brno 1981.

vání mezioborové kooperace, která se jeví jako ideální východisko k formulování nových tezí, ale i na bázi „objevování“ četných oblastí, kulturních prvků i interpretačních rámců, s nimiž každý obor jistým způsobem pracuje po svém. Díky pohledu „zvenčí“ a zprostředkování náhledu z pozice jiné vědní disciplíny však mnohdy mohou vytanout zcela nové pohledy i způsoby interpretace pramenů.

Jednotlícím prvkem prvních tří statí je problematika každodenního života vesnice – středověké i novověké. Každý z této trojice příspěvků přináší díky uplatnění odlišných pramenných východisek i metodologického přístupu svůj svébytný pohled na materiální a nemateriální projevy venkovské kultury daného období. Archeoložka Zdeňka Měchurová na příkladu výzkumů zaniklé středověké vsi Konůvky opět potvrzuje, jak je přínosná spolupráce archeologů a etnologů při identifikaci jednotlivých položek materiální kultury středověké vesnice. Znovu se tak ukazuje, nakolik venkovská společenství a v jeho rámci zažitá technologické postupy dokázaly na několik století uchovat podobu a využití některých nástrojů, případně dalšího inventáře domácností a hospodářství téměř v neměnné podobě. Dobrá znalost etnografického materiálu, zvláště muzejních sbírek, se tak stává jedním z důležitých předpokladů pro hodnověrnou rekonstrukci každodenního života středověké vesnice. Důkladný ikonografický rozbor nástěnných maleb s motivy zemědělských prací v Porta Aquilla v jihotyrolském Tridentu přináší stat' Miroslava Války. Ve svém příspěvku navazuje na umělecko-historické analýzy. Dle některých autorů by totiž mohl soubor maleb vykazovat jistou příbuznost s českou malbou závěru 14. století. M. Válka si všímá nejen zobrazených činností (orba, žně, vinobraní), ale také nástrojů, oděvu pracujících i staveb, jimiž jsou jednotlivé scény zaplněny. Dochází nakonec k závěru, který zpochybňuje užší svázanost nástěnných maleb – alespoň z hlediska obsahového – s naším prostředím. Dokumentují spíše středověkou podobu alpského, potažmo středoevropského rolnictví. Hlubší sondu – tentokrát do život moravské vesnice – přináší příspěvek Romana Douška *Koncepce sociokulturního systému Sebranic první poloviny 18. století na základě archivních pramenů*. Již v úvodu připomíná odlišnost pohledů na vesnici, kdy právě etnografie více akcentuje její subjektivitu. Při naší snaze o důkladnější poznání reality minulého života vesnice se přitom mnohdy musíme potýkat s nedostatkem pramenných zdrojů, který lze řešit různými způsoby. V případě Sebranic se naskytá vedle důkladné analýzy matričních zápisů i dalšího dostupného archivního materiálu též jedinečný pramen *Kronika rychtáře Ondřeje Kanýza se zápisy pokračovatelů*. R. Doušek ve své stati formuluje mimo jiné i geografický rozměr v podobě blízkého okolí Sebranic i prostoru vzdáleného, včetně hledání faktorů a souvztázností, které formování a proměny tohoto geografického rámce ovlivňovaly.

Obsahově pestrý je i druhý tematický oddíl sborníku přinášející studie věnované jednotlivým sféram obživy – od mlynářství (L. Mlynka) přes perníkářství (M. Melzer) až po vinohradnictví (J. Matuszková). Každá z těchto činností vykazuje zaji-

mavé konotace s lidovým prostředím – ať již na bázi zlidovění perníkářské produkce přes uchování řady archaických prvků v mlynářství až po proměny, jimiž v průběhu 17. a 18. století prošlo moravské vinařství. Trojici doplňuje příspěvek K. Altmana o středověkých kořenech štamgastenství přibližující svěbytný složku provozu a života středověkých krčem. Jak dokládají četné příklady předložené K. Altmanem, řada z prvků popsaných v této svěbytné subkultuře například v 19. i 20. století nachází kořeny právě již v období středověkém.

Již ryze úzce vyměřený tematický rámec vykazují příspěvky I. Loskotové, J. Pajera, H. Chybové a A. Kalinové, které se na základě archeologických výzkumů i zpracování muzejních sbírek věnují problematice keramiky a kamnářské produkci.

Čtvrtý a poslední soubor statí je vzájemně propojen tematikou oděvu, výšivky a ornamentu. Uvádí jej stať A. Křížové *Archaické součástky v lidovém oděvu*. Shrnuje nejen dosavadní zájem o rekonstrukci lidového oděvu ve středověku, opírajícího se velmi často o srovnání nemnoha ikonografických dokladů a materiálu shromážděného národopisci, ale poukazuje také na některé oděvní součástky, které přežily v užívání až do 19. či 20. století, kdy se staly předmětem zájmu národopisného bádání (plachta, rubáš, nohavice). Na stále ještě v nedostatečné míře využívané archivní prameny při studiu podoby i užívání oděvních součástek venkovských a maloměstských obcí upozorňuje P. Mertová ve svém příspěvku *Lidový oděv východních Čech v archivních pramenech 18. až první poloviny 19. století*. Zvláště pozůstalostní inventáře či materiály z činnosti cechovních organizací nám mohou přinést řadu cenných informací, kterými můžeme obohatit naše poznání o tomto fenoménu z muzejních sbírek. Nejstarší výšivky ze sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea z odkazu spolku Vesna přibližuje v další studii L. Nováková. Jednotlivé položky prezentovaného souboru mají jak charakter kostelních textilií, tak například i koutních plachet z různých regionů Moravy. Obecněji s problematikou ornamentu jsou pak spjaty poslední dva – text O. Danglové o renesančních kořenech lidové ornamentální tradice na Slovensku a M. Rejska, který se věnoval původu a symbolice svastiky.

Ačkoli prostor konferenčního sborníku zůstává vždy do jisté míry svazujícím faktorem při širším rozvíjení některých badatelských témat, recenzovaná publikace dokládá, že svou pestrostí, ale i využitím širokého spektra pramenného materiálu (od archeologických výzkumů, přes ikonografické prameny, písemné archivní materiály až po muzejní sbírky, případně přežívající doklady v terénu), že se jedná o cenný příspěvek k dalšímu rozvíjení mezioborové spolupráce. Musíme uvítat, že toto vzájemné respektování dvou společensko-vědních disciplín se tak úspěšně rozvíjí na bázi archeologicko-etnologické. Prospěch z toho mají pochopitelně nejen oba obory, ale především naše poznávání dějů minulých, materiálních i nemateriálních projevů kultury předchozích generací. Že hledání styčných bodů i možností, jak se vzájemně obohatit, není v dnešní vědě vždy věcí samozřejmou naopak dokládají

výstupy jiných výzkumných projektů historického charakteru, které i na počátku 21. století s překvapivou lehkostí opomíjejí možný přínos etnologie pro poznání každodenního života na Moravě od 18. do 20. století, který se přece jen nerozvíjel jen na bázi městských a elitních vrstev. O to více zde platí teze Zdeňky Měchurové z úvodního příspěvku recenzovaného sborníku, že bez důkladného seznámení s etnografickým materiálem nelze všední život na vesnici středověku v úplnosti a věrohodně rekonstruovat – a platí to jistě i pro mladší časová údobí. Věřme tedy, že nově otevřená ediční řada *Etnologické studie* bude v dalších letech přinášet nejen co nejpestřejší obsahový, ale i metodologický základ pro další rozvíjení našeho oboru a že se stane tak potřebným pendantem obdobných edičních řad zahraničních univerzit.

Daniel Drápala

Jaroslav ŠTIKA: *Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*

Rožnov pod Radhoštěm, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2007, 237 stran, samostatná mapová dokumentace v rozsahu 14 map

Valachům a valašské kolonizaci byla věnována náležitá pozornost ve všech evropských zemích, jimiž karpatský oblouk prochází. Karpatská pohoří vytvářela analogické přírodní prostředí kulturním jevům, společně označovaným jako karpatský typ tradiční lidové kultury, jehož integrujícím prvkem byl vysokohorský chov ovcí, tzv. salašnictví. Proto také jedna ze subkomisí Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně byla zaměřena na studium valašské pastýřské kultury a jejím cílem bylo zpracovat syntézu tohoto kulturního fenoménu. Podobně jako v jiných oblastech (stavitelství, zbojnický folklor) se to však z různých důvodů nepodařilo uskutečnit, i když přípravné práce byly ve vysokém stupni rozpracovanosti. Někteří odborníci, zainteresovaní v uvedeném mezinárodním projektu, vydali dílčí syntézy na základě své vlastní badatelské práce.

Valašské kolonizaci a karpatskému salašnictví byla věnována pozornost už od 18. století také v moravské vlastivědné a topografické literatuře. V minulém století vznikly základní odborné práce historického a etnografického zaměření, opírající se o dostupné archivní materiály a terénní výzkumy u posledních nositelů těchto extenzivních forem chovu dobytka, hlavně ovcí. Kontroverzním tématem se v české odborné literatuře ukázal problém podílu rumunských pastevců při formování valašské kultury na východní Moravě, kde se Valaši se svými stády objevují na konci 15. století. Z etnografů se uvedenou problematikou zabíral soustavně a ve všech dílčích složkách Jaroslav Štika, a to již od studentských let jako žák prof. Antonína Václavíka na brněnské Masarykově univerzitě i později jako vědecký pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně nebo jako ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Završením jeho celoživotního badatelského zaměření je publikace *Valaši a Valašsko*, z jejíhož podtitulu se dovídáme o její syntetizující orientaci a také o tom, že se autor snaží problematiku moravského Valašska a moravských Valachů zasadit do širokých historických a teritoriálních souvislostí

Jaroslav Štika

VALAŠI A VALAŠSKO

O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších

směřujících až do antických dob a k otázce etnogeneze Valachů či Vlachů, jak je označováno romanizované obyvatelstvo Balkánského poloostrova.

Jaroslav Štika práci rozdělil do čtyř kapitol. Svůj výklad začíná historiografií bádání a výčtem názorů na původ moravských Valachů. Postupně se dostává na širší platformu etnických procesů na Balkáně a k etnogenezi Valachů, Vlachů a dnešního rumunského etnika. Ve způsobu hospodaření romanizovaných Valachů (Vlachů) hrála důležitou roli transhumance, přesun stád za pastvou, jednak za jarní pastvou do hor a naopak za zimní do nižších poloh s mírným klimatem.

Valašská kolonizace v Karpatech je název další kapitoly. Zde J. Štika sleduje její průběh od klíčového území, kterým bylo rumunské jihokarpatské teritorium. Přesun na Podkarpatskou Rus byl plynulý, protože probíhal v rámci jednoho státního útvaru – uherské koruny. Zde mělo označení Valach (Voloach) ještě etnický náboj a označovalo příslušníka rumunského etnika. Směrem na západ na Slovensku či v jihopolských regionech označovalo již horského pastýře ovcí a koz salašnickým způsobem. Navíc do valašské kultury pronikají prvky zemí, jimiž Valaši při své cestě do západních Karpat procházejí. (Ve 14. století ovšem ještě nemohli na Slovensku přijmout řeckokatolické náboženství, jehož vznik je mladšího data – s. 59). Jejich pouť končí na východní Moravě, kde se objevují na konci 15. století, ale hlavně v století šestnáctém.

Valašská problematika východní Moravy je náplní třetí kapitoly. Autor připomíná diference salašnického chovu ovcí a domácího (zemského) chovu, který se zde před příchodem Valachů praktikoval. Detailně probírá také další fenomén, který se salašnictvím na východní Moravě souvisí a jehož boom lze zaznamenat zejména v 17. a 18. století. Letní filiální hospodářství vytvářelo podmínky pro trvalé osídlování vyšších horských poloh a vedlo k tzv. pasekářské kolonizaci. J. Štika neopomenul také majetkoprávní stránku salašnictví jako bylo valašské právo a valašská daň. Původní liberální vztahy mezi Valachy a vrchností byly postupně přesně normovány a volný pohyb pastýřů a jejich stád byl omezován a přísně regulován v souvislosti s péčí věnovanou lesním kulturám.

Svou knihu autor uzavírá problematikou moravského Valašska z hlediska jeho vzniku jako svébytného regionu a rozdílného územního vymezení. Na základě historických zpráv dokládá proměnlivost názvu valach – Valach a ukazuje na odlišné ohraničení regionu jeho obyvateli a naopak sousedy či cizinou nebo měšťany, státní a vrchnostenskou správou. Významnou epizodou bylo vystoupení rebelujících Valachů ze třicetileté války, kdy vešli na Moravě v obecnou známost. Na základě různých literárních a archivních zpráv pocházejících z 18. a 19. století autor detailně dokumentuje zformování Valachů jako etnografické skupiny a Valašska jako etnografického regionu. Průběh vlastní hranice moravského Valašska (jádro regionu) doplňuje informaci o okrajových a přechodných oblastech. Svůj výklad uzavírá situací v minulém století, poznamenaném valašským folklorismem, aktivitami umělecké sféry a turistickým ruchem.

Situaci řady sledovaných jevů a problémů názorně dokumentuje mapová příloha, která počíná mapou jihovýchodní Evropy jako součástí říše římské a končí mapou rozšíření a intenzity karpatské salašnické kultury na Moravě. Patrně v důsledku tiskové chyby je na mapě *Valašská kolonizace – postup osídlování karpatských regionů* vyznačen slovenský Gemer jižně přímo pod Košicemi a Spiš na východ od Bardějova.

Orientaci v tak složité problematice, jakou karpatská salašnická kultura představuje, umožňuje svými výklady sám autor, ale také formou odkazů na domácí i zahraniční literární produkci předkládá k studiu další díla. Proto ke knize připojil i obsáhlou bibliografii (s. 204–220). Bohužel, jejímu sestavování a korekturám měla být věnována větší pozornost, aby byly odstraněny četné nedostatky jak v citacích, tak i ve zvoleném abecedním řazení autorů. Tyto formální prohřešky v žádném případě nemají vliv na celkovou kvalitu díla.

Publikace J. Štiky *Valaši a Valašsko* představuje fundovanou syntézu, věnovanou historii a kultuře jednoho z výrazných moravských regionů. Vzhledem k původu prvních pastýřů – valachů se autor nezaměřuje výhradně na sledovaný region, ale hledá genetické vazby s ostatními zeměmi karpatského oblouku a Balkánského poloostrova. Dílo zásadním způsobem obohatilo nejen naši odbornou produkci, ale má i dosah mezinárodní. Za její vydání náleží dík také editoru, kterým bylo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (za finančního přispění Ministerstva kultury ČR).

Miroslav Válka

**Petr JANEČEK: Černá sanitka a jiné děsivé příběhy.
Současné pověsti a fámy v České republice**

Praha, Nakladatelství Plot 2006, 367 stran

**Petr JANEČEK: Černá sanitka: Druhá žeň. Pérák,
ukradená ledvina a jiné pověsti.**

Praha, Nakladatelství Plot 2007, 335 stran

Vyprávění příběhů a s nimi nerozlučně spojená potřeba a touha těmto příběhům naslouchat jsou bezesporu staré jako lidstvo samo a je vlastní všem známým lidským kulturám a společenstvím. Lidské vyprávění také vždy mělo a má různé podoby, formu a charakter (mýtus, pohádka, pověst, humorka, anekdota atd.) lišící se podle toho, jaký význam a jaká funkce jsou jim ve společnosti přiřčeny. Zatímco některé (např. mýty) potřebují ke své existenci určité specifické prostředí, které již v moderní společnosti neexistuje a mytologické příběhy jsou tu, bez hlubšího ponoru a pochopení jejich smyslu, valnou měrou prezentovány pouze prostřednictvím filmu a literatury, jiné (např. pohádky) se postupem let staly svébytným literárním útvarem a předávány jsou spíše formou čtení než vypravování. Samostatnou formou vypravování je i pověst, u níž se až donedávna mohlo zdát, že také ji postihl osud mýtů a pohádek a místo živého útvaru kolujícího mezi lidmi se proměnila v literární artefakt. Bylo to dáno i podobou a znakem starších pověstí pojednávajících o vzniku měst, přírodních útvarů, počátečních rodů apod., ve kterých vystupovala řada nadpřirozených bytostí (vodníků, draků, bílých paní), což na naše současníky působí velmi archaicky, jako něco, co patří do dávných dob a co je sice velice zajímavá, ale z pohledu dnešní doby mrtvá záležitost.

Že tomu tak ani zdaleka není a pověst se dokázala udržet též v současném, technickou přeplněném světě, založeném, dle všeobecně rozšířeného mínění, na vědecké racionalitě, ukázaly i práce mladého pražského etnologa a folkloristy Petra Janečka. Janeček se tomuto fenoménu věnoval systematicky a výsledkem jeho bádání jsou dvě knihy sebraných urbánních pověstí a fám nazvaných *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy a fámy* a *Černá sanitka: Druhá žeň*, které vyšly v letech 2006–2007.

Janeček rozdělil pověsti podle tematických okruhů, a pokud se jednalo o látky mezinárodní a zkatalogizované, přesně je zařadil podle jejich typů. V knihách se uvedené pověsti týkají různých oblastí, počínaje sexem a erotikou, násilím, přízraky, démony, přes automobilismus, MHD, vlaky, faunu a flóru, celebrity, dětský a studentský folklor až po alkohol, drogy, jídlo, zákeřné cizince atd. Najdeme zde však i soubory pověstí o legendární postavě lidového vypravování z dob Protektorátu Pérákovi, stejně jako příběhy, jež se vyprávěly v časech komunismu. Zcela zásadní roli při šíření urbánních pověstí a fám a vůbec veškerých projevů novodobého folkloru hrají podle Janečka moderní média, a to především internet.

I když má studium pověstí u nás již dlouhodobou tradici, ztělesňovanou např. pracemi Oldřicha Sirovátky a Marty Šrámkové, a stranou zájmu zde nezůstávaly ani některé projevy folkloru soudobého (např. práce Jany Pospíšilové věnované dětskému prostředí), můžeme Janečkovy knihy v našem prostředí označit bez sebemenšího ostychu za práce průkopnické. Jestliže v západní Evropě a v Severní Americe věnují pozornost moderním formám folkloru již od padesátých a šedesátých let minulého století, u nás až přinejmenším do poloviny devadesátých let minulého století převažoval ve vztahu k projevům soudobého folkloru určitý konzervatismus a etnografie, nebo chcete-li etnologie, byla obecně vnímána spíše jako věda historická a muzeální. Soudobá „lidová“ kultura a folklor zůstávaly až na výjimky stranou zájmu, etnograficky a folkloristicky bylo zajímavé pouze to, co přetrvávalo z minulosti a bylo ve své „autentické“ podobě potvrzeno v dílech starých sběratelů minulého a předminulého století. Etnograf a folklorista tak byl do jisté míry vnímán a chápán jako jakýsi „údržbář tradice“, osoba, která měla za úkol kontrolovat a dohlížet, jaké zvyky a tradice, převážně z doby agrární, přežily, a dbát na to, aby byly „správným“ způsobem dodržovány a provozovány.

Janeček se vydal jinou cestou a ve svém výzkumu se zaměřil právě na výzkum současných projevů lidové tvořivosti. Ve svých knihách nám pověsti představuje jako životaschopný slovesný útvar, jako fenomén, jenž je schopen se udržet a rozvíjet, např. na rozdíl od lidové písně, i v dnešním moderním světě. Ukázal nám, že i přes život v přetechnizované době je v člověku přítomna velmi silná touha po tajemnu a že víra v nadpřirozeno nepatří do starých časů, ale je pravděpodobně konstantní součástí lidské podstaty. Nadpřirozené bytosti však v těchto příbězích byly vystřídány o nic více realističtějšími postavami vrahů zanechávajících za sebou písemné vzkazy, lupiči orgánů a malých dětí a zlovolnými příslušníky národnostních a sexuálních menšin. Působ obou knih tkví i v tom, že se ve většině případů jedná o známé příběhy. Jsem přesvědčen, že většina čtenářů záhy zjistí, že mnoho příběhů a fám uvedených v knihách už někde slyšela a možná se dokonce i sama nevědomky podílela na jejich dalším šíření.

Na velmi kvalitní úrovni je zpracován též vědecký aparát. Autor obě knihy opatřil odbornými studiemi, seznamem doporučené literatury, informátorů a uměleckých děl, u nichž jejich tvůrci použili některé motivy z novodobých pověstí. Za zmínku stojí i zajímavá grafická podoba knih a ilustrace. Obě práce považuji za vynikající příspěvky české etnologie a folkloristice.

Libor Svoboda

Václav ŠPLÍCHAL – Marie OTAVOVÁ a kolektiv: Zlaté ruce. Svazek 1. Poselství dřeva

Letohrad, GOLEMPRESS 2007, 702 stran

Autorská dvojice Václav Šplíchal a Marie Otavová spolu s kolektivem vydali v roce 2007 první svazek plánované třináctidílné edice *Zlaté ruce* nazvaný *Poselství dřeva*. Jak je v knize předesláno, edice má být určena širokému spektru čtenářů. Monumentálně pojatá publikace obsahuje rejstříky, seznam pramenů, literatury a také několik úvodních komentářů, předmluv a doslovů.

Dílo je pojato ve stylu velkolepé encyklopedie obsahující údaje shromážděné autory ve snaze po shrnutí veškerých dostupných poznatků o dřevě a jeho roli v prostoru celé dnešní České republiky. Jedná se tedy o pokus pojmut do jedné knihy mnoho různorodých faktorů spojených s fenoménem dřeva coby klíčového materiálu. Jakýmsi jednotícím prvkem mezi mnoha odlišnými odvětvími spjatými s touto surovinou měly být lidské ruce dávající přírodnímu materiálu nový obsah a poslání. Při studiu výsledku musíme bohužel konstatovat, že zvolený náročný úkol nebyli autoři schopni zpracovat na odpovídající odborné úrovni.

Podle cílů, vytyčených tvůrci knihy v úvodu, byla práce koncipována pro širokou veřejnost, zároveň ale vystavěná na vědeckých poznatcích. Nutno však konstatovat, že finální text naprosto postrádá kritickou práci s prameny a odbornou etnografickou a historickou literaturou. Podtitul knihy zní *Most mezi minulostí, přítomností a budoucností, historická paměť, svědectví, vize*. Ovšem proklamovaná historická paměť je pamětí značně pokřivenou a v mnoha případech i matoucí a zavádějící. Celý text se vyznačuje naprostou nekonceptností, nevyvážeností a v mnoha kapitolách se ztrácí smysl práce. V některých případech se dokonce jedná o velice vzdálenou a někdy až náhodnou spojitost se dřevem. Za neurčité a problematické lze považovat i velmi nejasné časové vymezení práce (někdy příliš úzké a jindy zase až příliš široké). Autoři jakoby těkali v čase a nemohli najít konkrétnější mantinely (založené např. na zažité periodizaci). A tak přes obrovský záběr se text vyznačuje velkou povrchností, zároveň se však autoři mnohdy noří do zcela zbytečných a nic neříkajících detailů a marginálií. Navíc není ani dodržen jednotný styl, chybí objektivita a potřebný nadhled.

Základ knihy tvoří stěžejních čtrnáct kapitol rozčleněných na obrovské množství podkapitol. Tyto podkapitoly jsou ovšem koncipovány nelogicky a jednotlivá podtémata nemají stejnou míru rozpracování. Autoři některým dopřávají až přehnanou pozornost (v rozsahu několika stran), jiným věnují pouze několik vět, případně pouze nadpis. Otázkou je, proč? Zda hrála roli dostupnost literatury a pramenů, nebo zájem či nezájem autorů? Za porušení pravidel seriózní odborné práce považují zařazení komerčních reklam na různé firmy mezi ostatní kapitoly.

V publikaci je mnoho zásadních chyb, omylů, diletantských názorů a nejasných formulací. Čtenáři nejsou ušetřeni ani mnoha sentimentálních vět prezentujících mi-

nulost v romantickém, víceméně nereálném světle – např.: „*Lidé měli k sobě blíž, žili v přírodě a v souladu s ní, věřili v Boha, znali jeho přikázání a většinou se jimi řídili.*“ (s. 257).

Ačkoliv autoři chtěli evidentně postihnout celé území České republiky, zaměřili se především na Čechy, úžeji zejména na oblast Orlických hor a Podorlicka a přes rozsáhlé ambice nedokázali výrazně přesáhnout tento region (patrně ho považují za významnější a výjimečnější než všechny ostatní). V takto pojaté knize lze jen těžko tolerovat naprosté ignorování mnoha dalších center s rozvinutou rukodělnou výrobou zpracovávající dřevo. Zcela opomíjeny zůstávají některé významné lokality v Čechách, území Moravy a Slezska nehraje v knize důležitější roli a zmiňováno je spíše okrajově (až na několik výjimek). Například prezentace výroby špejlí a šindelů je omezena pouze na území východních Čech, ačkoliv existuje ještě několik dalších důležitých center s aktivní produkcí zejména na východní Moravě. Kapitola *Přeprava dřeva po vodě* rovněž zcela mýjí skutečnost, že by tento způsob transferu mohl existovat i na řekách Moravě a Bečvě. Ostatně moravské a slezské oblasti jsou pro autory místa zcela neznámá a neprobádaná, což dosvědčují mnohé zmatečné a chybné interpretace jevů vztahujících se k těmto regionům.

Patrně nemá smysl probírat všechna možná pochybení a také to není v rámci recenze dost dobře možné. Na ukázkou, jak mnoho chyb je nashromážděno na úzkém prostoru, postačí několik konkrétních případů – například právě z oblasti Moravy. Zavádějícím způsobem jsou podávány třeba informace o valašské kolonizaci a „odvážné“ je i tvrzení, že „... *dřevěné domy ve Štramberku vystavěli valašští kolonisté – pastevcí, kteří utíkali ze svého původního území na východě, odkud je vyhnal neustále silící feudální útlak...*“ (s. 157). Staré Hamry (okres Frýdek-Místek) jsou zařazeny k vesnicím hukvaldského panství (s. 155), obec Veřovice (okres Nový Jičín) je zaměněna za Verměřovice (okres Ústí nad Orlicí) (s. 156), koliba z Černé hory instalovaná ve Valašském muzeu v přírodě se ocitla v kapitole *Dům Českomoravské vysočiny* (s. 154), Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm má pozměněn název na „Vlastivědné muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm“ (např. s. 675). A tak by se dalo pokračovat dále a dále (včetně opakujících se špatných popisů a lokalizací fotografií).

Skutečně zajímavá je kapitolka *Lavičníci*, která neobsahuje žádný text, pouze fotografii školních lavic z expozice triviální školy instalované ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, které však rozhodně nebyly dílem žádných lavičníků (s. 184).

Na závěr je třeba dodat, že práce s prameny a literaturou neodpovídá serióznímu odbornému přístupu (omezené množství pramenů pouze pro oblast východních Čech, neadekvátní literatura) a ani konečný soupis se neřídí bibliografickými pravidly. Ve výsledku celá kniha i přes bohaté fotografické přílohy vyznívá značně nešťastně a její přínos je minimální. V mnoha případech tak tato monografie vytváří

nepravdivý obraz prezentované skutečnosti a její vliv je spíš dezinformační a zavádějící. Lze jen těžko odhadovat, jaký materiál přinesou další plánované svazky edice, pokud však budou autoři pokračovat ve stejných intencích, můžeme se dočkat dalších dvanácti stejně tragicky vyznívajících knih.

Václav Michalička

Miroslav VÁLKA a kolektiv: *Agrární kultura. O tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici*

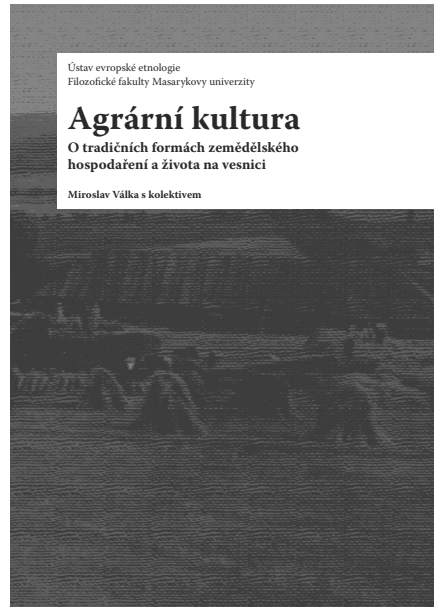
Brno, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2007, 218 stran (Etnologické studie 4)

V řadě *Etnologických studií* Ústavu evropské etnologie FF MU v Brně vychází sborník věnovaný zemědělskému hospodaření a životě na vesnici od středověku po minulé století jako její čtvrtý svazek, který je součástí řešení výzkumného záměru MSM 0021622427 a jeho dílčího úkolu *Komparace živé a mrtvé kultury*. Publikace vybavená kvalitní a bohatou obrazovou dokumentací v dobré grafické úpravě přináší v prvním oddílu studie čtyř autorů a v druhém oddílu šest statí pramenné povahy.

V úvodní studii *Tradiční agrární kultura Slovenska* sumarizuje její autor Peter Slavkovský teoretickou, metodologickou i historiografickou problematiku studia agrární kultury a klasifikuje rolnictví jako významnou součást evropské kultury, která: „... je podmienená rozmanitosťou, ale zároveň obsahuje všetko, čo potrebuje pre budovanie celkov.“

Tradiční agrární kultuře a jejímu výzkumu v české etnografii (etnologii) se v druhé studii sborníku věnuje jeho hlavní editor Miroslav Válka. Po úvodní části, v níž definuje pojmy agrární kultura, zemědělská výroba a agrární civilizace, se zabývá pramennou základnou agrární kultury a jejímu zpracování, odbornou literaturou řešící tuto tematiku, agrárním výzkumem v samostatném státě, v poválečné době i výsledky výzkumu agrární kultury po roce 1989. V redakčním úvodu sborníku pak je v souvislosti s prezentací této tematiky zdůrazněno, že: „Nivó současného poznání agrární tematiky v české etnologii demonstrují hesla v *Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska – Lidová kultura, která jsou zatím jejím posledním syntetizujícím shrnutím.*“

Príspevek Michala Mlynky *Ikonografické pramene k štúdiu slovenského poľnohospodárstva* je součástí jeho diplomové práce *Poľnohospodárstvo v stredoveku na Slovensku vo svetle archeologických prameňov*. Přináší také obsáhlou kolekci

ukázek vybraných ikonografických zdrojů. Spolu se zdůrazněním významu využívání ikonografického materiálu v etnologickém bádání prezentuje jeho aplikaci při bádání o zemědělském nářadí, zemědělských stavbách i chovu zemědělských zvířat.

Příliv hotových peněz z tržeb za produkci byl velmi významným činitelem, který se promítal do všech aspektů vývoje rolnického hospodaření. Z tohoto hlediska je velmi užitečným přínosem Drápalova studie *Specifika odbytu mléčných produktů v západních Karpatech*, který v ní nejen „na základě historických dat vyhodnotil tržní mechanismy a tradiční obchodní cesty na východní Moravě v 18. století se zaměřením na mléčné hospodářství,“ ale uvedl vedle vizí Jana Aloise Hankeho z Hankensteina o možnostech exportu moravského sýra do Vídně a Petrohradu i zajímavé podrobnosti o organizaci trhů v Rožnově včetně plánu o rozmístění prodejců jednotlivých komodit na náměstí v první třetině 19. století či grafů zobrazujících vývoj cen másla na týdenním trhu v Těšíně v letech 1859, 1862, 1885 a 1899.

Výsledky studia archivního fondu Sebranic, obce ležící nedaleko Boskovic a patřící po staletí ke kunštátskému panství, prezentuje Roman Doušek v úvodní stati pramenné části sborníku s názvem *Prameny ke studiu kultury Sebranic na konci 17. a v první polovině 18. století* řadu z časového hlediska vzácných a na cenné údaje bohatých, komentovaných dokumentů.

Společným dílem historičky prostějovského muzea Michaely Kokojanové a zlínské etnografky Aleny Prudké je prezentace hospodářských zápisků Josefa Prusinovského z Holešova z let 1776 až 1803, v nichž mimo jiné zaujmou podrobné údaje o průběhu pozoruhodné „ekonomické aktivity“, při níž holešovský švec dával souběžně s provozem své živnosti také své chované ovce do nájmu (*pachtu*) sedlákům v okolí města za účelem rozšíření svých finančních zdrojů.

Cenné údaje o zemědělské práci a postřehy ze života rolnických komunit najdeme v materiálech dvou rodinných kronik, které k publikaci připravil Miroslav Válka. První z nich je Rodinná kronika Jana Škorpíka – rolníka z obce Borač na západní Moravě. Začal ji psát o Vánocích roku 1937 a v textu doplněném dobovými fotografiemi zachytil období od poloviny devatenáctého století do třicátých let století dvacátého. Druhou kroniku psal akademický malíř Josef Umlášek ze Sokolnic ležících v úrodné krajině nedaleko Brna. Vybavil ji řadou kvalitních, podrobně komentovaných ilustrací a věnoval se v ní mimo jiné proměně krajiny a zániku starých polních komunikací.

V rozsahem nevelkém, leč svou věcností pozoruhodném příspěvku s názvem *O volském potahu* podává jeho autor František Pešík z obce Stvoly u Manětína vskutku autentické informace o využití volského potahu v tradiční zemědělské výrobě. V jeho informaci nechybí ani popis komunikace kočího se spřežením při jeho ovládnutí. V hlubší a širší interpretaci jsou všechny prezentované údaje cenným svědectvím o kvalitě vztahů rolníka k přírodnímu prostředí.

To, o čem vydává svědectví ve své hutné minimonografii *Jak se žilo a hospodařilo na Horňácku. O zemědělství neboli sedlačině zejména v Javorníku a v Nové*

Lhotě její autor Pavel Sřahel, prožil a zažil. Osobní prožitok výrazně ovlivnil výběr i interpretaci faktů a dal jim pozoruhodnou hodnotu. Pečlivost zpracování také dokumentuje koncepčně prezentovaná obrazová dokumentace.

Vedle obecné reflexe rozsahu a intenzity publikační a ediční činnosti Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a prezentace cenných odborných poznatků a informací plní sborník *Agrární kultura* důležitou roli inspirativní, připomínající soudobé etnologii stálou aktuálnost bádání o tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici.

Karel Pavlišřík

V múzeu vážne i prostopašne. (Zo spomienok pracovníkov).

Martin, Slovenské národné múzeum 2007, 128 s.

Spomienky na prežitú udalosť, na epochálne historické zvraty poznáme predovšetkým z pera významných politikov, vojvodcov, generálov, ktorí „tvorili dejiny“. Ich memoáre sa stávajú zdrojom poznania prelomových udalostí, dokumentom postoja kľúčových postáv ako ich súčasníkov a aktérov. Sú teda významným historickým prameňom. Populárne sú tiež memoárové diela známych osobností literárneho či umeleckého života, u nás napr. Jána Smreka, Andreja Plávku či moje obľúbené čítanie Mila Urbana *Zelená krv*. Približujú nám ľudský profil týchto individualít, detstvo a mladosť, ale hlavne rodinné a spoločenské pomery, ktoré ich formovali a okolnosti, v ktorých vyrastali.

Rozprávanie zo života či spomienkové rozprávanie ako osobitný žáner ľudovej prózy je predmetom výskumu etnológov, a teda aj etnológov v múzeách. Memoráty získavajú etnológovia predovšetkým pri špecializovanom výskume ľudovej prózy, ale aj v súvisi s inými oblasťami života človeka, zamestnaniami, obyčajami, keď sa do popredia dostanú príbehy a príhody, osobitne životné osudy výrazných „nositeľov tradície“. Obzvlášť cenné sú záznamy, ktoré spomenutí nositelia „zverili papieru“ sami v písomnej tradícii, akými sú napr. hospodárske zápisky roľníka Ondreja Kanýza, spomienky kováča Josefa Pšeničku, a viaceré ďalšie tzv. rodinné kroniky (viz napr. zborník *Agrárni kultura. O tradičných formách zemědělského hospodaření a života na vesnici*. Ed. M. Válka, vydal ÚEE FF MU Brno 2007).

V posledných rokoch sa však etnológovia stávajú nielen subjektom, ale aj objektom memorátov, ako to dokladá zborník spomienok „...v šest ráno od fakulty.“ *Sborník o našem cestování*, vydaný v Brne roku 2001.

Martinské Slovenské národné múzeum pripravilo v roku 1997 stretnutie štyroch generácií svojich pracovníkov. Pre veľký úspech stretnutie o 10 rokov zopakovali a pripravili k nemu aj zborník spomienok. Oslovili pamätníkov múzea, účastníkov stretnutia a z dodaných príspevkov vznikla akási kniha spomienok na pôsobenie v múzeu. Zborníček obsahuje príspevky 23 bývalých i súčasných pracovníkov Slovenského národného múzea (SNM) v Martine, zoradené podľa roku nástupu narátora do múzea, čo sa ukázalo ako metodicky optimálne riešenie. Rozprávania tým získali logickú, v tomto prípade chronologickú postupnosť.

Za rozprávania, ktoré tvoria jadro zborníčka na ploche vyše 100 strán, nasleduje abecedný zoznam pracovníkov SNM v Martine v období rokov 1948–2006, s rokom narodenia/úmrť, rokmi pracovného pomeru a odborným pracovným zaradením. Zoznam obsahuje mená 504 zamestnancov, čo je iste úctyhodné číslo. Žiadalo by sa však v úvode viac zdôrazniť a zdôvodniť voľbu roku 1948 ako počiatku sledovaného obdobia. Zainteresovaný si domyslí, že ide o rok, v ktorom bolo SNM

v Martine poštátnené, čím sa začala jedna úplne nová etapa jeho činnosti, menej informovaný sa bude domnievať, že ide o rok vzniku SNM. Ten však kladieme do rokov 1863, kedy vznikla Matica slovenská a začala budovať národné múzeum, resp. roku 1893 ako počiatku Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Veď prvá účelová budova Národného múzea v Martine bola postavená už v roku 1908.

Tretiu, najmenšiu časť publikácie nazvanú Spomienky v obrazoch, tvoria fotografie pracovníkov múzea. Škoda, že iba 10 kusov, a že pri niektorých nie sú identifikované aj postavy, ktoré sú na fotografii zobrazené (hneď prvá veľmi cenná z roku 1944 na strane 121).

Za prínos publikácie a hlavne zverejnených rozpomienok na roky, prežité v múzeu, pokladám najmä to, že umožňujú pohľad akoby „za fasádu“ múzea, do zákulisia jeho „veľkých činov“ v podobe výskumných, výstavných či edičných projektov celonárodnej múzejnej inštitúcie. Približujú poéziu všedných dní v múzeu, ľudskú veľkosť, ale aj jej protipól, obyčajné ľudské slabosti neraz aj významných osobností slovenského múzejníctva a kultúry (napr. Martin Benka, Štefan Krčméry, Ján Geryk, Ján Hyčko, a ďalší). Ako poznamenáva v úvode zostavovateľka zborníka Mária Halmová, tieto spomienky „zapĺňajú postavami i postavičkami takmer polstoročie dejín múzea“, čím históriu inštitúcie „zaľudňujú“, ale aj poludšťujú. V niektorých spomienkach prevláda spravodajská strohosť, väčšinou sú však písané „ľahkým perom“, ako drobnokresby aktérov múzea, prerozprávanie vážnych i humorných situácií, malé sondy do pomerov a vzťahov v múzejnom kolektíve. Samozrejme, že tak ako v „živom“ rozprávaní, aj vo zverejnených autentických výpovediach treba uvažovať s istou mierou štylizácie či retušovania minulosti a vlastných postojov, sem tam aj s náznakmi vybavovania si účtov. Z príspevkov zaznieva programovo pozitívny pohľad na prežité roky v atmosfére „spomienkového optimizmu“, bez nárokov na hlbokomyseľné hodnotiace analýzy (Irena Pišútová, s. 13). Nad epickou šírkou príbehu prevláda úsporná skratka, snaha po humornom pohľade a nadhľade nad vyhrotenou situáciou. Aj v týchto prístupoch by sme mohli rozlíšiť prosté opisy humorných situácií, ale aj príspevky s istou literárnou hodnotou, s výstavbou príbehu, konfliktu a jeho rozuzlenia v podobe pointy príbehu (I. Krištek, P. Slavkovský, M. Benža, E. Králiková, K. Strelec). Vytvárajú tak sklíčka mozaiky, ktorá je smerom do minulosti, pochopiteľne, pomerne menej kontúrovaná, a preto spomienky pamätníkov na najstaršie obdobie sú aj cennejšie, jedinečnejšie (Soňa Felcanová, s. 6–10). Na druhej strane nebrúsené sklíčka vrhajú rôzne svetlo a diferencovaný pohľad na tú istú osobnosť v múzeu – v závislosti od uhla pohľadu, napr. na Ondreja Polonca či Jána Hyčka – čo tiež posilňuje autenticitu a človečnosť výpovedí a príbehov, bez glorifikovania a zbytočného pátosu. K tomu určite prispieva aj rôznorodá „optika“ spomienok, tak z výšky riaditeľských či iných vedúcich postov, ako aj z pohľadu pešiakov v múzeu, odborných pracovníkov, radových zamestnancov v servisnom zaradení. Aj títo, napr. fotografi, údržbári, či šoféri – sú často hrdinami

jednotlivých príbehov. Najväčšiu „hrst“ spomienok“ roztvoril Igor Krištek, známy rozprávač a dokumentátor múzejných historiek, ktorému sa zrejme najviac podarilo „podať ľudské, človečie dimenzie práce múzejníka“ cez vlastné zážitky, najmä spomienkami na svoje priam spartánske začiatky v múzeu z druhej polovice 50. rokov, pochádzajúce akoby z iného sveta. Postrehy o ľuďoch, ktorí tvorili dejiny múzea, príhody, sprevádzajúce výskumné akcie (ako sme na Horehroní svinky predávali), na figliarstva, ktorých bol sám svedkom, teda rozprávania zo života (o tigrovi v múzeu, koledovaní, sliepkach, „ponorke“), ale aj tie, ktoré získal od pamätníkov ústnym podaním, čiže ako spomienkové rozprávanie, resp. „muzeálny folklór“ (J. Petrikovich, J. Geryk, O. Polonec, páleníčny kotlík v múzeu, cesty Jána Geryka „na okres“ – pozri s. 32–35).

Domnievam sa, že spomínanie sa vydarilo. Aj tie „prostopašné“ historiky patria k dejinám múzea, dotvárajú atmosféru doby neraz výstižnejšie a plastickejšie ako vedecké analýzy. Tak, ako sa píše v úvode, sú živým návratom do rokov minulých, no zároveň aktuálnym posolstvom pre súčasníkov a pre tých, čo ešte len prídu pracovať do múzea. Naplňajú zámer vyjadriť aj týmto spôsobom úctu a obdiv všetkým, ktorí v SNM našli miesto sebarealizácie a prácu v múzeu „povýšili z povinnosti na životnú záľubu.“ Očakávam, že idea martinských múzejníkov nájde svojich nasledovníkov.

Ladislav Mlynka

Dary a obdarování

Sestavila a redakčně upravila Ludmila TARCALOVÁ

Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2007, 248 stran

V rámci své činnosti pořádá ve dvouletých cyklech subkomise pro lidové obyčejy Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech (sekce pro lidové obyčejy České národopisné společnosti) konference na mezinárodní úrovni. Pro léta 2006 a 2007 bylo vytyčeno téma *Dary a obdarování*. Na pracovním zasedání v září 2006 přednesli účastníci pracovní teze, na mezinárodní konferenci konané 5.–6. června 2007 již dokončené referáty. Pracovní zasedání i konference se konaly v kongresovém sále Slovákckého muzea v Uherském Hradišti pod záštitou ředitele Slovákckého muzea PhDr. Ivo Frolce. Zúčastnilo se jich na čtyřicet odborníků z českých i slovenských muzeí, akademických pracovišť i vysokých škol. Přednesené referáty i práce dalších členů subkomise, kteří se konference nemohli zúčastnit, byly otištěny ve stejnojmenném sborníku, vydaném Slovákckým muzeem na konci roku 2007.

Téma darů a obdarování bylo nahlíženo z mnoha různých stran a při pracovním zasedání již bylo možno rozčlenit je do pěti základních okruhů. Metodologický a teoretický úvod patřil základnímu vymezení funkce darů ve stati Kornélie Jakubíkové. K teoretickým referátům uvádějícím do problematiky daru v jeho kulturně-sociálním ohledu a významu v životě jedince i společnosti patřily také práce Vladimíra Teřhala – *Původ lidových představ o daru*, Ludmily Tarcalové – *Dar jako životní fenomén* a Kláry Brožovičové – *Dar jako sociokulturní univerzálie*.

Největší skupina referátů se týkala daru v rodinných a výročních obyčejích. Příležitosti rodinného obřadního cyklu jsou s obdarováním spojeny velmi úzce v řadě forem. Instituci kmotrů a obdarování kmotřenců při příležitosti křtu formou tištěných přání či křestních medailí zpracovala Alena Křížová. Dary z lásky v tradiční lidové kultuře se zabývala Alexandra Navrátilová, která svůj výzkum dovedla do současnosti a nabídla tak zajímavý srovnávací materiál týkající se proměn darů i vzájemné komunikace mezi mladými lidmi. Svatebními dary v různých kontextech se zabíralo hned několik příspěvků. Tradičním darům při svatbě v okolí Levoče se věnovala Mária Felberová, současné trendy při svatebním obdarování sledovala na Slovensku Lucia Fialeková. Nad fenoménem obdarování mrtvých při výročích jejich narození, úmrtí nebo o svátcích výročního cyklu se ve svém výzkumu zabývala Viera Feglová. Tradičními formami obdarování v etnických minoritách při rodinných i výročních svátcích se zabývali Mikuláš Mušinka – *Dar v rodinných obyčejoch Rusínov-Ukrajincov Slovenska*, Jozef Varchol – *Dary a obdarovania v rodinných zvykoch a obradoch Ukrajincov-Rusínov na Slovensku* a Karol Janas – *Dary a obdarovania v romskej komunite na Slovensku*.

Motiv daru ve vztahu k vodnímu živlu, především související s výročními příležitostmi a obětováním studánkám, zpracovala Magdaléna Rychlíková. K tématu *Dům*

a dar přednesla své poznatky Věra Kovářů, přijetí cizince v domácnosti a pohoštění jako specifický způsob daru rozvinula ve svém příspěvku Silvia Letavajová.

V současné době jsou s obdarováním v nejmasovější podobě spojeny Vánoce, na kořeny a původní formy této tradice se zaměřila v referátu Eva Večerková, se vzájemným obdarováním u příležitosti Vánoc se na úzce vymezeném prostoru zaobírala Anna Hřčková, která ve své stati na základě terénních výzkumů zpracovala *Obdarování v současném Štramberku. Ze současného stavu obřadních obchůzek na Moravě a ve Slezsku vycházela ve svém zamyšlení o proměnách darů* Markéta Palowská.

Ve třetím okruhu zahrnujícím dary z trhů a poutí zazněly příspěvky Markéty Holubové, Kataríny Nádaské a Hany Dvořákové, které se věnovaly votivním darům a upomínkám z poutí, především vyrobeným z vosku. Dary, které přinášeli svým blízkým návštěvníci trhů a jarmarků, zpracoval Daniel Drápala.

Skupina příspěvků, která měla jako společného jmenovatele motiv daru v lidové slovesnosti, zahrnuje práce Jarmily Pechové – *Dar a obdarování v lidové písni a slovesnosti*, zaměřená především na slovesný materiál moravský, *Dary a obdarovania v ľudovej slovesnosti Ukrajincov-Rusínov Slovenska* zpracovala Naděžda Varcholová. Zvláštním formám lidové slovesnosti v podobě veršovaných textů, barevnosti a výtvarného motivu se věnovala Romana Harbartová na příkladu sbírky kraslic Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Poslední skupina referátů byla zahrnuta do oddílu *Dary dobročinnosti a charity*. Mezi nimi zazněly příspěvky na téma muzejních sbírek – *Dar jako sbírkový předmět*, ve kterém se nad druhou funkcí darovaného předmětu a jeho výpovědní hodnotou v muzejní praxi zabývala Marta Kondrová. Pohnutky pro dárcy četných předmětů do muzejních fondů a význam darů pro sbírkotvornou činnost vystihla Vanda Jiřikovská. Dary jako součást charity v městském prostředí v minulosti zpracovala na příkladu Banské Bystrice Jolana Darulová. Zajímavý pohled z hlediska vztahu pacienta a lékaře prezentovala ve svém příspěvku Tamara Tošnerová – *Dary jako rituál, dary jako úplatek?*

Pracovní zasedání i mezinárodní konference nastolily a rozpracovaly téma daru v tradiční lidové kultuře i moderní společnosti v řadě jeho specifických podob. Přínosné byly stati teoretické i materiállové, které poukázaly na šíři problému souvisejícího se zvoleným tématem. Jako velmi konstruktivní je účastníky těchto jednání vnímán způsob zvolené práce, kdy jeden rok jsou předneseny teze zvolených témat, které plodná diskuse umožňuje v dalším roce posunout a rozvinout zkoumanou problematiku na vědecké úrovni. Vysoká odborná úroveň zasedání karpatologické komise a výstupu v podobě sborníku byla v roce 2008 ohodnocena i odbornou veřejností. V každoroční anketě České národopisné společnosti o nejvýznamnější počín v oboru za uplynulý rok získala 1. cenu v kategorii Konference.

Marta Kondrová

Jiří SEVERIN: *Hráli jsme jak andělé*

Zlín – Uherské Hradiště, Krajská knihovna Františka Bartoše – Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2007, 151 stran

Kniha Jiřího Severina potěší a zaujme především ty čtenáře, kteří mají vztah k moravské lidové hudbě. Autorovi se v ní podařilo shromáždit obrovské množství materiálu, a to jak historické a vzpomínkové povahy, tak obrazové dokumentace. Kniha má spíše popularizační charakter a svůj název dostala podle citace z kroniky Václava Hořáka, která popisuje počínání moravských muzikantů v Americe v první polovině 20. století. J. Severin však nepoužil tento název poprvé, stejně nazval také jeden z pořadů Hornáckých slavností, na kterém se scenáristicky podílel.

Autor si položil za cíl seznámit čtenáře s vývojem lidových hudeb v regionu Moravského Slovácka na příkladu oblasti Uherskohradištska, ale také v sousedních oblastech východní Moravy, a to na Valašsku – konkrétně na Zlínsku, Vsacku

a Valašskokloboucku. Svůj zájem rozšířil také na střední Moravu – na Hanou a oblast Hostýnska. Jiří Severin rozdělil svou publikaci do jedenácti kapitol: 1. *Okolo Hradišťa* (má šestnáct podkapitol), 2. *Za humny* (Uherský Brod, Kopanice, Bojkovsko), 3. *Zlín a okolí*, 4. *My jsme Valaši, jedna rodina* (Vsetín, Valašské Klobouky), 5. *Na Hané*, 6. *Pod Hostýnem*, 7. *Tovární hudby*, 8. *Co hrávaly venkovské kapely*, 9. *Z Moravy až na konec světa*, 10. *Za hranice všedních dnů*, 11. *Přežije lidová píseň?*

Úvodní a závěrečné slovo autora, jímž rámuje celou knihu, působí poněkud nostalgicky a pochmurně. Jiří Severin se pozastavuje nad slovy F. Bartoše, který už na konci 19. století předpovídal zánik zájmu o lidovou píseň a ztrátu zpěvnosti. Autor se domnívá a mnohými příklady se to snaží dokázat, že Bartoš mluvil o současnosti, o počátku 21. století. Trochu posmutněle se J. Severin ohlíží do dob svého dětství a mládí a porovnává je se současnou zpěvnou situací. Tím odhaluje i důvod, proč se pustil do sepsání „vzpomínek“ na pominulou hudební stránku na Moravě. Autor funkčně pracuje s jazykem, ozvláštňuje historická fakta vzpomínkovým vyprávěním, čímž činí text čtenářsky více srozumitelný a atraktivní. Nenucenou formou tak předává čtenáři velké množství cenných informací.

Jiří Severin sám uvádí, že nejbližší mu je právě okolí Uherského Hradiště, kde k získání potřebných informací využil i spolupráce se Slováckým muzeem, což se projevilo právě na rozsahu kapitoly věnované této oblasti, která je velice podrobná a přehledná. Velkým přínosem je zpracování především historického hudebního materiálu. Autor sleduje vývoj slováckých hudeb přibližně od poloviny 19. století do současnosti, a to tak, že zdůrazňuje hlavní časové mezníky, které nějak hudební stránku obohatily. J. Severin nastiňuje problematiku různého složení kapel v průběhu vývoje – místy od hudeckých (nebo gajdošských), přes cimbálovou muziku, dále „šraml“ či štrajch, až po dechové kapely. Věnuje se také vzniku krúžků, hudebním zábavám či besedám u cimbálu a jejich proměnám, národopisné Výstavě Slovákca v roce 1937. Pochopitelně sleduje různé žánrové „módní vlny“, které zasáhly lidový hudební repertoár (módní vlnou bylo i tvoření tzv. nových lidových písní, které byly především v padesátých letech 20. století ovlivněny politicky). Svou pozornost věnoval i dílčím osobnostem – kapelníkům, primášům, sběratelům, učitelům aj., kteří se také výrazně podíleli na evoluci lidové hudby na Slovácku. Jak plyne z názvů dalších kapitol, zahrnul autor mezi vývojová stadia hudeb na Moravě i tovární a vojenské kapely a hudební tělesa specifického charakteru (např. Hudba Baťa Zlín, sokolští Tamburaši z Morkovic nebo Thonetova hudba hasičů z Bystřice pod Hostýnem). Neopomenul ani účinkování moravských muzikantů v zahraničí – převážně v Americe.

I když se hned z kraje knihy i v jejím samém závěru odvolává J. Severin na laickou čtenářskou přízeň, aby bylo zřejmé, že se nejedná o odbornou publikaci, je poměrně škoda, že u některých citací neuvádí podrobnější zdroj. Přitom ať laický, tak odborný čtenář jistě ocení alespoň přibližnou dataci vzpomínky, či místo, odkud autor citaci přejal. V případě čtenářského zájmu by to bylo vodítko pro další možné studium materiálů. Citované pasáže z kronik, z vyprávění i „dobového tisku“, jak jsou často označovány autorem citace z novinových článků, tvoří podstatnou část této knihy. Kdyby za obsahem publikace následoval alespoň orientační soupis pramenů, o to více by to podpořilo již zmíněný přínos této knihy v oblasti poznávání dějin moravské lidové hudby.

Jak již bylo výše řečeno, není sporu o přehledných a důsledně zpracovaných kapitolách věnovaných slováckým kapelám, ale v kratších kapitolách, například přiblížení hudební situace v okolí Vsetína (*Na Vsacanu*), je výklad spíše informativní. Podává čtenáři základní údaje o muzikantských osobnostech regionu, ale z jejich šíře je znát autorův větší informační a kontextuální odstup, ostatně, sám to ve svém dovětku ke knize přiznává. V tom případě nutně vyvstává otázka, zda neměl autor zůstat pouze u jednoho etnografického regionu, který velice dobře zná, vyhnul by se tak informační nevyváženosti mezi velkými národopisnými oblastmi, jako je Slovácko, Haná a Valašsko. U podkapitoly věnované Vsetínu a okolí se ještě na okamžik zastavím. Nad drobnými faktickými chybami, které v této podkapitole vznikly,

můžeme v souvislosti s celkovou prací autora na knize mávnout rukou, přesto uvedu několik postřehů. Cimbálové muziky Josefa Michálka (1943), z níž později vznikla muzika Vsacanu (1948) a Jasénka (1944), vznikly obě v dnes přilehlé obci k městu Vsetínu – Jasence, nikoli Jasenné (u Vizovic), jak je také v této kapitole uvedeno. (Dlouhá samohláska v názvu obce Jasenka podle spisovného pravopisu není, naopak v názvu souboru zůstala podle nářeční podoby.) Při pátrání po starých formách muzik mi zde chybí zmínka o tom, že Zdeněk Kašpar v Jasence zrekonstruoval podle notových zápisů, které získal sběrem u starých hudců z Lužné a Hovězí, hudecké trio, jež bylo ve své době ojedinělé a těšilo se uznání široké veřejnosti. Tím, že vycházel z rukopisných sběrů, jasně dokázal existenci hudecké muziky v této oblasti. Ale jak bylo výše několikrát uvedeno, je tato poznámka jen drobným kazem na celkové práci Jiřího Severina.

Jak se sám autor přiznal v jednom z rozhovorů o své knize, historická fakta jsou uvedena pravdivě, ale některé příběhy, které zde vypráví podle svých přátel a známých, mohou být drobně upraveny. Jiří Severin konkrétní situace zobecnil a dodal jim ráz všedního života. A tak má čtenář při čtení obsahu knihy pocit, že sedí někde ve starodávné jizbě vytopené kachlovými kamny a poslouchá plynulé a nenucené vyprávění z dávno uplynulých časů. Při poslední otázce, která zazní z vypravěčových úst: „*Přežije lidová píseň?*“, tiše přikývne a dodá: „Určitě!“

Klára Císaríková-Kašparová

Abstract

Books

The review section opens up with Jiřina Veselská's comprehensive review of the most recent encyclopaedic handbook: Stanislav Brouček – Richard Jeřábek (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie (Folk Culture: Ethnographical Encyclopaedia)*. She summarizes media critique and highlights the encyclopaedia's utility for museum workers and regional historians. Two other reviews focus on publications from a book series published by the Department of European Ethnology at Masaryk University, Brno: *Středověké a novověké zdroje tradiční kultury (Medieval and Modern Sources of Traditional Culture)* by Daniel Drápala; and *Agrární kultura. O tradičních formách zemědělského hospodaření a života na vesnici (Agrarian Culture: On Traditional Forms of Agriculture and Rural Life)* by Karel Pavlišťík. Miroslav Válka evaluates the monograph *Valaši a Valašsko (Wallachs and Wallachia)* by a distinguished expert on the issue of Wallachian colonization. Then there are two reviewers who deal with material culture and different kinds of subsistence. Václav Michalička highlights the questionable quality of the book by Václav Šplíchal, Marie Otavová, et al: *Zlaté ruce. Svazek I., Poselství dřeva (Hands of Gold: Volume I., Testimony of Wood)*. The following new books by Petr Janeček have been enthusiastically accepted by the public: *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice (Black Ambulance and Other Scary Stories: Contemporary Myths and Rumours in the Czech Republic)*; and *Černá sanitka: Druhá žeň. Pérák, ukradená ledvina a jiné pověsti (Black Ambulance: Aftermath. The Spring Man, Stolen Kidney and Other Stories)*. Conference proceedings *Dary a obdarování (Gifts and Gift Giving)*, containing contributions from an international conference of the same title held in 2007, is reviewed by Marta Kondrová. A special publication – recollections by the Slovak National Museum staff *V múzeu vážne i prostopašne (In the Museum Seriously and Dissipatedly: Recollections by Museum Staff)*, is reviewed by Ladislav Mlynka. The review section concludes with a commentary on a book about folk bands in the Zlín region by Jiří Severin *Hráli jsme jak andělé (We Played Like Angels)*.

Aj to sú maléri od boha samého Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

29. března 2007–24. června 2007

Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně

24. června 2008–6. září 2008

Námět a scénář: PhDr. Romana Habartová

V březnu 2007 byla ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti zpřístupněna ojedinělá a pro návštěvníky atraktivní výstava představující tvorbu lidových malířů, otce Františka a syna Josefa Hánových. O rok později se uskutečnila repríza v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně doprovázená reprezentativní publikací, jejíž autorkou – stejně jako výstavy – je PhDr. Romana Habartová. Ač je tvorba Hánů mimořádně rozsáhlá a na Moravském Slovensku hojně rozšířená, nebyla dosud odborně zpracována. Záslouhou dlouhodobé heuristické práce se Romaně Habartové s pomocí dalších muzejních pracovníků i soukromých osob, jichž bylo přes šedesát, podařilo shromáždit více než 200 nástěnných maleb a obrazů na plátně, díky nimž bylo možno určit, utřídit a zhodnotit dílo Františka a Josefa Hánových, kteří svůj život zasvětili malování výjevů s výhradně náboženskou tematikou. Jde o jeden z mála příkladů naivního malířství, které se stalo přirozenou součástí veřejného života spojeného s výzdobou poutních míst a církevních objektů a zároveň domácích interiérů.

František Hána (1804–1877) strávil mladá léta ve Starých Hutích, kde se využívala méně kvalitní produkce tabulového skla k malbě obrázků. Ve třicátých letech 19. století přesídlil do Blatnice. Zde působil jako malíř na skle, plátně, na dřevěném nábytku, na plechu a později se věnoval i nástěnné malbě. Vyspělost jeho tvorby ukazuje na jisté poučení, kromě toho se orientoval v církevní problematice a v atributech světců. Jako čtvrté dítě se Františku Hánovi narodil syn Josef (1842–1917), později vzpomínaný jako *pantáta malěř*. Navázal na svého otce, do velké míry jej napodoboval, ale zjevně byl obdařen menší invencí, takže podlehl větší schematicnosti v kompozici, ztvárnění figur a dekorativnosti. Obrazy si objednávali lidé u Hánů jako projev vděčnosti při uzdravení nebo odvrácení nějaké pohromy a pak je umísťovali do kapliček a božích muk. Konkrétní výjevy nebo svaté si pořizovali sedláci a řemeslníci, zástupci cechů s vyobrazením svého patrona. Plátna se také stávala svatebním darem, proto je zřejmě tak četný jejich výskyt u soukromých majitelů. Inspiraci nacházeli oba Hánové v malbách na známých poutních místech a v kostelech, v kancionálech, v drobné devoční grafice, zvláště svatých obrázcích z poutí. Proto se nejčastějším vyobrazením stala P. Marie v různých ikonografických

podobách, výjevy ze života Krista, Svatá rodina a svatí (sv. Antonín, Cyril a Metoděj, Otýlie a Lucie, Cecílie, Anežka, Dominik, Kateřina, Barbora).

Do druhé poloviny 20. století zůstala v povědomosti činnost Josefa Hány, na jeho otce se však pozapomnělo. Romana Habartová rozlišila autorství otce a syna díky velkému množství shromážděného materiálu na základě formální analýzy kompozice, pojetí perspektivy, krajiny a oblak, architektonických prvků, obličejových rysů, andílků, drapérie, vegetabilní dekorace i charakteristické barevnosti. Takto se poprvé vytvořily podmínky pro komparaci s dalšími díly, která se také na základě tohoto zveřejnění stále vynořují. Výstava a částečně i katalog jsou jistě též pod vlivem několika konzultantů z církevních kruhů koncipovány podle liturgického roku, počínaje uvedením v selské jizbě, kde obrazy Hánů tvořily výzdobu svatého koutu. Obrazy jsou pak námětově seřazeny od adventu, přes dobu vánoční a liturgické mezidobí k době postní a Velikonocům. Po druhém liturgickém mezidobí následuje oddíl věnovaný P. Marii a konci liturgického roku. Tento neobvyklý kurátorský přístup, uspořádal obrazy podle věcného hlediska, v němž však bylo potlačeno autorství Františka a Josefa.

I když výstavy skončily, shromážděný materiál zůstal zachován v objemné a především výpravné publikaci s více než dvěma sty stranami a množstvím barevných reprodukcí. V textové části je zpracována podrobná historie Blatnice s poutním kostelem, život a uctívání sv. Antonína Paduánského, kořeny rodu Hánů s doloženým rodokmenem, který uvádí na pravou míru některé nepřesnosti, jež se dříve objevovaly v tisku, životní osudy obou malířů a jejich rodin, legendy vyobrazených svatých a restaurátorské zásahy na plátnech. Větší část knihy je věnována kvalitním reprodukcím děl, která jsou řazena podle vlastníků, a to jak institucí, tak soukromníků. Hlavní kapitoly naplněné faktografií i osobními dojmy při výzkumu jsou doplněny četnými poznámkami na okrajích s rozšiřujícími informacemi a bohatým obrazovým doprovodem s mnoha dokumentárními fotografiemi i portréty osob, které mají vztah k rodu Hánů nebo přispěly ke zjištění důležitých údajů. Cílovou skupinou publikace není zjevně jen odborná, ale i laická veřejnost, která takto může získat širší poznatky o malířských aktivitách rodiny Hánů a zároveň o předmětu jejich zájmu, tj. zpracování náboženských témat určených pro církevní i soukromé interiéry.

Alena Křížová

Národopisná kresba

Slovenské národné múzeum v Martine

7. září 2007–7. leden 2008

Komisařka výstavy: Mgr. Anna Oláhová

Čo najvernejšie zdokumentovať, upozorniť na to podstatné, v prípade skúmania konkrétneho materiálu na to najdôležitejšie, nedokáže vždy čo ako dobrá fotografia. V múzejnej praxi sa to týka hlavne dokumentácie muzeálnych predmetov určenej nielen na publikačné účely, pri ktorej je potrebné zdôrazniť skôr jednotlivé konštrukčné prvky, podstatu samotného výtvarného prejavu, ako aj ich výnimočné detaily. Tieto požiadavky dokonale spĺňa jedna zo základných výtvarných techník, a to kresba, ktorá je pri každom zdokumentovanom predmete výnimočná, pretože okrem jeho realistického podania nesie i pečať autora. Pri uplatnení národopisnej kresby treba brať do úvahy i to, že pri jej samotnom reprodukovani sa dá dosiahnuť výborná kvalita, čo je podmienené najviac využívanou kresbou perom tušom, v niektorých prípadoch kolorovanou, ktorá pre tlač najlepšie spĺňa uvedené podmienky.

Od začiatku septembra 2007 bola pod týmto názvom sprístupnená v Slovenskom národnom múzeu v Martine výstava, ktorá bola realizovaná pri príležitosti životného jubilea PhDr. Štefana Mruškoviča, CSc. Pri otvorení výstavy bola zhodnotená jeho čínorodá práca v oblasti etnografie generálnym riaditeľom SNM PhDr. P. Marákym a predsedom Národopisného odboru Matice slovenskej PhDr. L. Mlynkom, ktorý mu zároveň slávnostne odovzdal Cenu Jána Mjartana.

Výstava bola venovaná PhDr. Štefanovi Mruškovičovi, pretože práve on bol ako riaditeľ hlavným iniciátorom kresbovej národopisnej dokumentácie v SNM v Martine. Priniesol si ju so sebou z odborného asistentského miesta na FF UK v Bratislave, kde dostal za úlohu uskutočniť výskum ľudovej kultúry v oblasti Záhoria a Myjavskej pahorkatiny. S týmto jeho terénnym výskumom sa stala aktuálna nielen fotografická, ale aj kresbová a technická dokumentácia tradičnej architektúry, interiérov, ako aj rôznych predmetov súvisiacich so životom obyvateľov. Národopisná kresba sa priam nenahraditeľnou stala v súvislosti s dokumentáciou a prípravou výstavby Múzea slovenskej dediny v Martine a najaktuálnejšou bola v súvislosti s vydávaním jednotlivých zväzkov edície *Fontes*. Ako grafik – absolvent Umelecko-priemyselnej školy videl v spojení etnologického terénneho a teoretického výskumu s tvorivou muzeálno-výtvarnou činnosťou naplnenie svojich ambícií. Mal záujem, aby terénne výskumy pracovníkov múzea, spojené s akvizíciou, boli zároveň spojené i s výtvarno-dokumentačnou činnosťou. V múzeu bolo vytvorené špecifické oddelenie kresbovej dokumentácie s výtvarnou dokumentátorkou, ktorá vytvorila najrozsiahljší fond kresbovej dokumentácie.

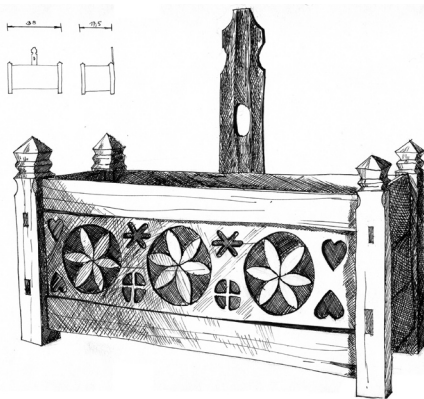
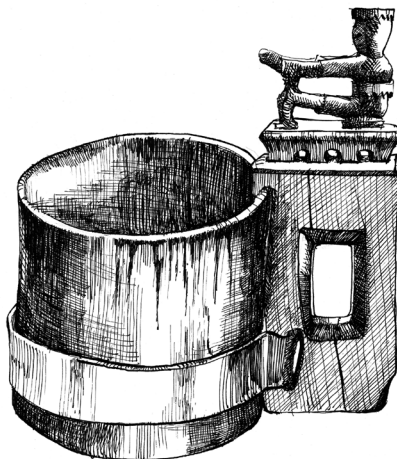
Kresbová dokumentácia sa v Slovenskom národnom múzeu v Martine naplno realizovala hlavne v rokoch 1965–1975. Podmienené to bolo intenzívnymi, ucele-

nými terénnymi výskumami jednotlivých lokalít na Slovensku a prípravou viacerých knižných titulov edície *Fon-tes*. Patria sem hlavne Hyčkové *Orné náradie* z roku 1967 a *Žatebné a mlatebné náradia* z roku 1973. Vo veľmi výraznej miere bola kresbová dokumentácia uplatnená v Mruškovičových *Obilných zásobniciach* z roku 1974 a Poloncových *Tvarovaných a zdobených paliciach* z roku 1977. Okrem pracovníkov múzea sa do tejto výtvarnej práce, v rámci tzv. terénnej praxe, zapájali aj študenti Strednej školy umeleckého priemyslu v Bratislave ako i poslucháči Vysoké školy výtvarných umení a Vysoké školy technickej v Bratislave.

Vystriedalo sa pri nej viac ako štyridsať nádejných výtvarníkov, ktorí svojim vlastným výtvarným podaním zdokumentovali veľký počet predmetov. Netýkalo sa to len predmetov zo zbierkového fondu SNM v Martine, ale i ostatných múzeí na Slovensku, ako i dokumentácie jednotlivých terénnych výskumov realizovaných predovšetkým pod vedením Štefana Mruškoviča, ktorý v tom čase organizoval dlhodobé monografické výskumy Myjavskej pahorkatiny a Bielych Karpát. Posledné kresby v tomto fonde sú evidované v roku 1981 a celkovo má archív kresbovej dokumentácie 5197 evidenčných čísel. Môžeme ho považovať za skutočne jedinečný a nenahraditeľný dokumentačný fond.

Výstavu tvoril mimoriadny výber z tejto rozsiahlej kresbovej dokumentácie a z národopisnej kresby prezentoval takmer všetky oblasti v nej zastúpené. 205 kresieb od 35 autorov predstavil predovšetkým zbierkové predmety rôzneho charakteru zo zbierkového fondu SNM v Martine a iných múzeí, z výskumov ľudového staviteľstva a bývania z rôznych oblastí Slovenska, s prihliadnutím na ich výtvarné spracovanie.

Na výstave bola samostatná kolekcia 42 národopisných kresieb od jubilaranta Štefana Mruškoviča. Ako absolvent bývalej UMPRUM-ky, so zvláštnym vzťahom ku kráse tradičného ľudového prejavu, pre dokumentáciu svojich vlast-

ných výskumov, spracovanie obrazových častí publikovaných materiálov, ako i pre vlastné vnútorné potešenie uplatnil dokumentárnu kresbu vo veľkom rozsahu. Je to kresbový materiál z výskumu ľudového staviteľstva a bývania v Heľpe (1997–1999) a z výskumu ľudového staviteľstva v Zátopovej oblasti Žilina (1999–2002). Patria k nim aj kresby k pripravovanej monografii *Ľudová ornamentika na Slovensku v európskom kontexte* (1973–1983), ktoré realizoval s dcérou Ľubicou a obrazový materiál pre pripravovanú publikáciu *Nomenklatúra poľnohospodárskych nástrojov a náradia*.

Výstava bola prvou ukázkou bohatstva národopisnej kresbovej dokumentácie v SNM v Martine a nebolo by zlé, keby sa v sprístupňovaní tohto fondu pokračovalo v určitých výberových celkoch. Dôležité však je, aby sa využívala hlavne pre publikačné účely, pri ktorých sa znova ukazuje ako nenahraditeľná.

Anna Oláhová

Od kolébky po rakev aneb rodinné obyčeje a obřady v běhu lidského života

Muzeum regionu Valašsko, pobočka Valašské Meziříčí – Zámek Kinských

2. června 2008–31. srpna 2008

Námět a scénář: Mgr. Milada Fohlerová

Posledním dnem prázdnin roku 2008 skončila v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, sídle Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně, zajímavá výstava s názvem *Od kolébky po rakev aneb rodinné obyčeje a obřady v běhu lidského života*. Autorka scénáře, pracovnice muzea Mgr. Milada Fohlerová, kvalitními exponáty naplnila všechny tři výstavní místnosti, právě jejich počet je shodný s životními mezníky, jichž se výstava dotýkala.

V té první se návštěvníci seznámili s atributy užívanými v minulosti při zrození člověka – malinkými ručně zhotovenými kabátky, čepičkami, bryndáčky, které byly většinou háčkované či pletené z neuvěřitelně jemných přízí. Dominantním exponátem byla kolébka a lože šestinedělky s náznakem využití *kútní plachty* k oddělení matky s dítětem od ostatní části místnosti. Představu starodávného *kúta* návštěv-

Oděv ženicha a nevěsty (z instalace výstavy ve Vsetíně). Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

níkům dotvářely vystavené dary pro šestinedělku, které v minulosti přinášeli příbuzní, a především pěkný *kůtňák*, hliněný hrnc s uchem přes vrch, určený na *kuří* polévku. Expozici této místnosti vhodně doplnily zajímavé texty vázící se k tomuto tématu s důrazem na už zaniklé zvyky, obřady i pověry. Zřejmě málo známá je ta, že jméno dítěte sdělila matka ostatním až třetí den po křtu, aby nebylo prostofeké. Z pověrečných důvodů bývaly děti v rodině křtěny všechny v jedné košilce, ne nadarmo taková mívala stejně jako kabátek název *křtící*. Přímo monumentálně zde působily vyšívané plachty – *kůtnice*, úvodnice, které právem patří k pokladům valašských ženských krojů. Plachta úvodnice má své jméno od použití při úvodu pokřtěného dítěte v kostele, stejnou plachtou bývala zahalena nevěsta při svatebním úvodu a podle počtu dalších plachet ve svatebním průvodu se usuzovalo, jak bohatá byla svatba. Ony vystavené plachty byly ze sbírek valašskomeziříčského muzea.

Další místnost uváděla prostřednictvím fotografií s venkovskými svatbami do různých oblastí Valašska 1. poloviny 20. století. Upoutal stůl připravený ke svatební hostině, jen ten svatební *koláč* byl trochu rozpačitý. Bývalo to tradičně pečivo kruhového tvaru s otvorem uprostřed, do nějž se vybíralo *na novosedlí*, ale rozhodně ne ve tvaru miniaturní bábovky! To by byl spíše posloužil jako forma velký kastrol s vloženým prvkem pro středový otvor. Podobně jako tvar koláče byly sporné i jeho ozdoby – vlastně připomínající drobný vánoční stromek. Z minulosti je známo pečivo a různá cingrlátka, ale v žádném případě ne papírové hvězdičky, které vskutku navozují spíš pocit Vánoc. Zajímavý a bez vysvětlení byl na zemi ležící *sodovják*, láhev na prodávanou sodovku, známá ještě v poslední třetině 20. století.

V protějším rohu na figurínách byl instalován oděv svatebního páru, zdá se, že z Nového Hrozenkova, ustrojení nevěsty docela popudilo svou „nepořádností“. (Někteří z návštěvníků se domnívali, že kroj snad nemůže být ani valašský!) Pod krátkou kordulku starobylého typu, zv. kabátek, jenž časově předcházela kordulku, byly rukávce o něco delší než onen kabátek a nevkusně z pod něj čněly. Nezakryla to ani široká pentle, která snad měla nahradit hrozenkovskou pintu. Nevěsta i v dobách

Kolébač na uložení dítěte při práci na poli (z instalace výstavy ve Vsetíně). Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

Ukázka úpravy hlavy nevěsty, družičky a vdaných žen (z instalace výstavy ve Vsetíně). Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

minulých měla být ve svůj den nejkrásnější ve všech ohledech! Za tímto svatebním párem se skromně skrývala mimořádná dvoubarevně vyšíváná úvodní plachta z 18. století, při pohledu na ni se až tajil dech.

Závěr výstavy seznámil s posledními věcmi člověka, jednalo se většinou o fotografické záběry na postavy ve smutečném, pohřební průvodu a hřbitovy. Dominantou však byla současná rakev s fiktivním nebožtíkem překrytá výše zmíněnou úvodní plachtou. Tak bylo názorně uvedeno využití této plachty vlastně při všech zásadních životních situacích: při zrození jako plachta úvodní či *kútní*, jako *oděvadlo* při svatbě a nakonec si ji mnohé ženy přály i na cestu poslední, a tak mnohé krásně vyšíváné plachty skončily v nenávratnu.

Velkým přínosem výstavy bylo zpestření pro dětské návštěvníky, pro něž byly připraveny vystříhané krojové obrázky s možností jejich složení ve formě puzzle, a též plátěné pytlíky s neznámými předměty, které měli identifikovat pouhým pohmatem. Na děti bylo pamatováno i při rozloučení s touto výstavou, čekala je tematická kontrolní křížovka a možnost vybarvení krojových kreslených obrázků.

Výstava byla zahájena 2. června 2008 vernisáží s úvodním slovem autorky a vystoupením cimbálové muziky Jiřího Nechanického, pro návštěvníky byly připraveny

svatební koláčky a víno, byla hřejivá atmosféra. Příjemný zážitek dotvářel pohled na svatební pár ve slavnostním kroji, z něžž jako nevěsta se vyloupila právě autorka uváděné výstavy. V kroji krásném, starobylém – ale bohužel s velmi rušivými doplňky moderní doby: piersing a dlouhé visící náušnice, to mělo zůstat pro onu slavnostní chvíli doma v šuplíčku. A snad by se v meziříčském muzeu našel ochotný i schopný mládenec, který by v kroji předvedl ženicha, a nebylo nutné do nohavic a širáně obléci kolegyni!

Vanda Vrlová

Biedermeier – Umění a kultura v českých zemích 1814–1848

Jízdárna Pražského hradu

28. května 2008–28. září 2008

Autor koncepce: PhDr. Radim Vondráček

V neděli 28. září 2008 skončila výstava, ke které byl vydán malý průvodce a velký katalog (519 stran) sestavený kolektivem autorů, tištěný na křídovém papíru se stejným názvem jako výstava pod vedením Radima Vondráčka. Vzhledem k omezenému trvání výstavy budu proto v textu o jednotlivých národopisných motivech odkazovat přímo na stranu katalogu s vyobrazením.

Vystavena byla četná díla výtvarného umění, průmyslové výroby: skla (Bor, Kamenický Šenov, Jiříkovo Údolí /červený a černý hyalith, broušený a zlacený agathi/, Nový Svět v Krkonoších, Stříbrný Vrch, Jablonec nad Nisou, Harrachov, Březová, Adolfov na Šumavě), výroby měkké kameniny – Scheuflerovy bělniny (Týnec nad Sázavou), porcelánu (Slavkov, Vranov nad Dyjí, Klášterec nad Ohří, Březová), černé litiny (ve slévárnách v Hořovicích-Komárově, Novém Jáchymově), textilek, vyrábějících a vydávajících vzorníky tkaných i tištěných látek včetně potahových (Zákupy, Kosmonosy, Česká Lípa, Mimoň), oděvních doplňků, šperků, nábytku, hudebních nástrojů, vyšívěe atd. Na uměleckých dílech (obrazech, kresbách i grafice) se občas setkáváme s výjevy, na kterých se měšťané na svých vycházkách do přírody setkávají s vesničany.

Z národopisného hlediska si zaslouží zmínku výbor čtyř barevně tištěných měsíců z cyklu *Dvanácti měsíců roku 1830* z dílny Václava Hoffmana, působícího v Praze v letech 1830–1887. Měsíce *Duben* s rolníkem orajícím pole, *Květen* se ženou stloukající máslo v máselnici bednářsky zhotovené (s. 38) a *Říjen* s vinobraním. Všem činnostem vesnického lidu přihlížejí měšťané. Nejzajímavější je vyobrazení k měsíci *Prosinec*. Vánoční stromček je usazen do vázovitého květináče, je ozdoben rozřatými svíčkami a ozdobami víceméně na větvíčkách jen položených. Od téhož malíře byl vystaven obraz *Stupně lidského života*, na němž bylo tradiční, od renesance zobrazované *Kolo života* (na Balkáně běžné ještě v 19. století) nahrazeno schody nejprve od zrození stoupajícími k dosažení vrcholu společenské kariéry a pak klesající k zániku osobnosti.

Připomenu několik obrazů Antonína Mánesa (1784–1843); kresbu tužkou, akvarel, *Interiér pokoje Mánesových* z roku 1830 (s. 239), olejomalbu *Světla nad Sázavou*, kde vedle zděných staveb krytých došky a vzácně i taškami zachytil roubená přízemní stavení se sedlovými střechami s polovalbičkami i s mansardovými střechami krytými došky a s pozemky ohrazenými na ochranu před dobyt看em kůly zaraženými do země, spojenými vodorovnými břevny či tradiční bělení plátna na břehu Sázavy. Na oleji malovaném na dřevě s názvem *Krajina s košatým stromem* z roku

1817 zobrazil v sousedství stromu roubené stavby se sedlovými střechami krytými došky s oplocením tvořeným kůly, někdy i rozsochou, s kůly, zaraženými do země a spojenými s vodorovnými břevny. Na obraze *Dům u řeky* z roku 1824 nalézáme stavení se zděným přízemím a svisle bedněným patrem i štítem s dvojicí větracích otvorů, *Studie stromu* z roku 1831 přináší pohled na altán pod lípou (s. 198). Od Antonínova bratra Václava Mánesa (1793–1858) byla vystavena kresba tužkou a bílou křídou s názvem *Podobizna hodináře* z roku 1842 (s. 421).

Antonínův syn Josef Mánes (1820–1871) na kresbách z roku 1838 (s. 336) a 1842 vytvořil portréty výše zmíněného strýce, malíře *Václava Mánesa*. Neopomenout připomenout studie – perokresby, akvarely ženských *jablunkovských krojů* z roku 1848 a mužského a dvou ženských krojů s názvem *Jackové* z roku 1846 (oba s. 442). V cyklu *V cizině* zachytil na IV. listu z roku 1842 nazvaném *Městský život v Drážďanech* okno obchodu bez vchodových dveří, k němuž nalezneme analogie i v našich městech, např. ve Vysokém Mýtě v sousedství kostela sv. Vavřince. V roce 1843 zobrazil Josef Mánes na kartonu v kresbě tuší, akvarelu *Interiér Staronové synagogy* v Praze (s. 377), která je po zboření synagogy ve Wormsu nacisty nejstarší židovskou svatyní ve střední Evropě. Na akvarelu z let 1849–1850 s názvem *Marina* zobrazil dívku v kroji (s. 177). Přízemní roubená obydlí i hospodářské stavby pobité šindelem namaloval Josef Mánes při cestě porostlé pažitem v letech 1846–1847 a dílo nazval *Pohorská vesnice* (s. 442).

Carl Robert Croll (1800–1863) nakreslil olej v roce 1842 *Kamýk nad Vltavou* s jeho dominantou – barokním kostelem Panny Marie a domy zděné, jak jinak, když se zde lámal kámen, se sedlovými střechami, nad nimiž ční komíny. Jedna z usedlostí je hákového typu. Na pramice, přiražené ke břehu, se nakládá nalámaný kámen, zatímco na protilehlém břehu zachytil autor kameníka při práci (s. 437). Rovněž z roku 1843 je obraz Rudolfa Alta (1812–1905) *Pohled na Karlův most a Hradčany*. Na něm přibližuje rušný život na Vltavě; plovoucí pramice, plavení koní i pár koní s lejtou, kterou vozka vědrem plní vltavskou vodou, snad jen na splachování nečistot z pražských ulic, nikoli na pití (s. 376).

Bedřich Havránek (1821–1899) na obraze *Silnice nad Sázavou* namaloval v roce 1843 při silnici na příkrém břehu řeky Sázavy dva zděné domy s obytnými patry a jeden, téhož typu, ale se svisle bedněným štítem (s. 439). Na obraze *Staroměstské mlýny po požáru v roce 1848* asi z roku 1852 zobrazil žalostný stav patrových zděných budov zničených požárem. Ve štítu jedné stavby je otvor pro dveře do podstřeší, na druhém kruhový a na třetím dva oválné pokosem a pošikem k sobě nakloněné větrací otvory (s. 480 a 482).

František Xaver Sandman (1805–1856) na obraze *Stavba železničního mostu zachytil* na přemostovaném údolí s řekou přízemní zděnou usedlost hákového typu, sestávající ze zděného obydlí se sedlovou střechou s polovalbičkou, krytou došky s dvojicí obdélníkových větracích otvorů ve štítu. Na obydlí navazuje o málo vyšší

zděná sýpka se sedlovou střechou krytou došky a k ní se v pravém úhlu přimyká otevřená kůlna na hospodářské nářadí. Dále je tu bouda stavebních dělníků, roubené přízemní stavení se svisle bedněným štítem s dvojicí větracích otvorů a výše dvě zděná přízemní stavení.

Josef Šembera (1794–1866), bratr Aloise Vojtěcha Šembery, profesora české řeči a literatury na univerzitách v Olomouci a ve Vídni, nám v díle s názvem *Železárna v Novém Jáchymově* uchoval nejen tehdejší podobu areálu železářny, ale v jejím popředí i široký sortiment výrobků, především různých typů litinových kamen a kol, včetně ozubeného.

Připomenutí si zaslouží portréty významných osobností českého národního dění, mezi díly velkými, drobnými i miniaturními a medailonovými, kreslenými i v litografii provedenými, zmíním alespoň oleje na plátně mladého *Františka Palackého* z roku 1821 od Františka Tkadlíka (1786–1840) a *Boženy Němcové* z roku 1845 od Josefa Vojtěcha Hellicha (1807–1880) a litografie *Jana Evangelisty Purkyně* z roku 1837 (s. 385) od Františka Šíra (1804–1864) a *Františka Ladislava Čelakovského* z roku 1841 (s. 385) a *Josefa Kajetána Tyla* (s. 386) z roku 1844, oba od Josefa Bekela (1808–1865).

Alespoň tolik o neobyčejně poutavé a poučné výstavě.

Ludvík Skružný

Abstract

Exhibitions

An exhibition by the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště *Aj to sú maléri od boha samého. Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem (Oh, What Painters, Sent by God Himself: Folk Painters of Hána Family from Blatnice pod Svatým Antonínkem)*, documenting the production of folk painters, father and son, František and Josef Hána, was acknowledged in the year 2008 by Ethnographical Society members as the exhibition of the year. The exhibition, which was also exposed in Brno in 2008, was supplemented with a colour publication of the same title. Alena Křížová reviewed the exhibition as well as the catalogue.

As part of her contribution, Anna Oláhová introduced an exhibition entitled *Národopisnou kresbou (Ethnographical Drawing)* which took place in 2007 at the Slovak National Museum, Martin. The exhibition took place on the occasion of PhDr. Štefan Mruškovič, CSc anniversary. It had opened an interesting perspective on the possibility of using documentary drawing in the field of ethnographical documentation. Further accounts include the review of *Od kolébky po rakev aneb rodinné obyčeje a obřady v běhu lidského života (From the Cradle to the Coffin – Family Customs and Rituals in the Flow of Human Life)* by Vanda Vrlová, an exhibition displayed in Valašské Meziříčí in the division of the Museum of Region of Wallachia; and *Biedermeier – umění a kutura v českých zemích 1814-1848 (Biedermeier – Art and Culture in Czech Lands 1814-1848)*.

Valné shromáždění a konference Národopisné společnosti Slovenska

V roce 2008 si slovenští etnologové připomněli 50 let od založení své vrcholné oborové organizace a zároveň na letošní rok připadlo také valné shromáždění Národopisné společnosti Slovenska (NSS) spojené s volbou předsedy a hlavního výboru. Vzhledem k uvedenému jubileu bylo valné shromáždění svoláno přímo do Bratislavy, a to na 28. května 2008. Mělo obvyklý bilanční a prognostický charakter. Jednání zahájila dosavadní předsedkyně NSS doc. Zuzana Beňušková. V úvodu svého vystoupení konstatovala základní statistická data (205 individuálních členů, z toho 24 čestných členů a 15 členů kolektivních) a zhodnotila práci výboru. Činnost Společnosti se vedle akcí celonárodního dosahu realizovala také prostřednictvím čtyř regionálních poboček, jejichž předsedkyně/předsedové byli členy výboru. Svého zástupce ve výboru měla také mladá generace. Na základě usnesení z posledního valného shromáždění v Těrchové (2005) byla ustavena pedagogická sekce, jejíž předsedkyní se stala doc. Marta Botíková (Univerzita Komenského Bratislava). V rámci spolupráce se zahraničními partnery byly udržovány úzké kontakty s Českou republikou. Společnost se spolupodílela na organizaci vědeckých konferencí a seminářů (*Slovensko-ukrajinské vzťahy*, *Etnograf a múzeum v Galantě*, *Na slnečnej strane Karpát v Opolí*) a prostřednictvím grantů na vydání několika sborníků (*Malé dejiny veľkých udalostí*, *Bulhari na Slovensku*) nebo participovala při veřejné prezentaci publikací (*Etnická história Slovenska*, *Káva v arabskej kultúre*). Po celé tři roky se NSS podílela finančně i editorsky na vydávání *Etnologických rozprav*. Jako nesplněný bod usnesení valného shromáždění v Těrchové se ukázal požadavek metodické spolupráce při tvorbě regionálních a lokálních monografií. Na toto téma se rozvinula bohatá diskuse. Z. Beňušková seznámila členskou základnu také s čerpáním finančních prostředků za roky 2005–2007 a PhDr. Mojmír Benža přednesl zprávu revizní komise. Jednání pozdravili hosté ze zahraničí – PhDr. Miroslav Válka za Českou národopisnou společnost a A. Gulyášová za maďarské kolegy.

Výročí bylo příležitostí k rekapitulaci historie Slovenské národopisné společnosti (původní název z roku 1958), kterou přednesla Z. Beňušková a po které následovalo udělení čestného členství bývalým předsedkyním a předsedům – PhDr. Olze Danglové, prof. Milanu Leščákovi a doc. Magdě Paríkové. Profesorovi Jánovi Michálkovi bylo předáno zástupcem národopisného odboru Matice slovenské vyznamenání – *Cena Jána Mjartana* – za celoživotní dílo v oboru etnografie a folkloristiky. Další ocenění převzali členové NSS během společenského večera v oblasti publikačních, výstavních a organizačních aktivit za uplynulé tři roky i mimořádná ocenění u příležitosti 50. výročí Společnosti.

V tajné volbě byl zvolen nový hlavní výbor a novou předsedkyní Národopisné společnosti Slovenska se stala PhDr. Hana Hlôšková, CSc., folkloristka, odborná

asistentka Katedry etnologie a kulturní antropologie Univerzity Komenského a redaktorka Slovenského národopisu. Schválením usnesení bylo 17. jubilejní valné shromáždění Národopisné spoločnosti Slovenska ukončeno. Vedle přijetí předložených zpráv pověřilo hlavní výbor, aby ustanovil novou sekci pro orální historii (návrh přednesla H. Hlôšková) a souhlasilo se zvýšením členského příspěvku na 150 SK (5 Euro). Odstupujícímu hlavnímu výboru udělilo absolutorium.

Již tradičně provázejí valná shromáždění vědeckých společností odborné konference. Nejinak tomu bylo při valném shromáždění NSS v Bratislavě. V návaznosti na valné shromáždění se ve dnech 29.–30. května 2008 uskutečnila konference *Výbrané problémy z dejín etnológie*, jejíž téma souviselo s padesátiletým výročím založení Společnosti. Problematika byla rozdělena do tří bloků, které zahrnují vývoj oboru na Slovensku od 17. století až do současnosti. Odborný garant prvního konferenčního bloku *Dějiny etnologie na Slovensku v 17. až první polovině 20. století* byla doc. Marta Botíková. Informovala o grantovém projektu, který na uvedené téma řeší Katedra etnologie a kulturní antropologie UK Bratislava (další členové kolektivu PhDr. H. Hlôšková a PhDr. I. Zmeták). Projekt vychází z komplexního výzkum literárních pramenů od 16. století spojených s územím Slovenska. K jednomu konkrétnímu knižnímu pramenu lexikální povahy ze 16. století se vrátil v referátu I. Zmeták. Další referenti obrátili svou pozornost k 19. století – PhDr. Mária Halmová k Slovenské muzeální společnosti a zakladatelské osobnosti A. Kmeťa, prof. Ján Botík k prvním autorům zabývajícím se o kulturu a dějiny dolnozemských Slováků, PhDr. Ľubica Chorváthová k formování vědeckého výzkumu lidové slovesnosti v 19. století (dílo S. B. Hroboně), na příkladu sběratelské práce Samuela Cambela PhDr. Katarína Žeňuchová a se zřetelem k folkloristickému dílu Jiřího Polívky PhDr. Hana Hlôšková.

Dějiny etnologie na Slovensku ve 20. století (institute, osobnosti, projekty, výsledky) – odborný garant druhého bloku byla doc. Zuzana Beňušková. V rámci tohoto panelu odezněly tři referáty zaměřené na dějiny Slovenské národopisné spoločnosti. O okolnostech jejího vzniku v roce 1958 pohovořil jeden z jejích zakladatelů prof. Ján Podolák, na kontakty Společnosti se zahraničím se zaměřila doc. Magdalena Paríková a na spolupráci s bratislavskou Katedrou etnografie a folkloristiky (dnes etnologie a kulturní antropologie) PhDr. Zita Škovierová. Další příspěvky se orientovaly různými směry. PhDr. Miroslav Válka se zaměřil na etnografickou a muzeologickou činnost Antonína Václavíka na Slovensku v meziválečné době, vývoj odborného zájmu o pohřební obyčeje ve slovenské etnologii analyzovala PhDr. Margita Jágerová a zástupkyně dolnozemských Slováků Mgr. Rozálka Kustárová informovala o činnosti Výzkumného ústavu Slováků v Maďarsku (Békešská Čaba – Békéscsaba).

Poslední panel – *Etnologie na Slovensku v druhé polovině 20. století (dějiny vědeckého myšlení)* – odborně garantovala PhDr. Gabriela Kiliánová. V rámci řešení

uvedeného projektu předpokládají jeho nositelé rozhovory s žijícími dobovými aktéry a analýzu autentických textů. Vedle vystoupení vedoucí panelu, která interpretovala současný diskurz evropské etnologie, referovaly kolegyně z brněnského Etnologického ústavu PhDr. Jana Pospíšilová a Mgr. Andrea Zobačová na téma Oldřich Sirovátka a slovenský národopis v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století.

Naše informace o jednotlivých referátech, přednesených na konferenci „*Vybrané problémy z dějin etnologie*“, jsou jen stručné, protože budou – podle slov organizátorů – v dohledné době publikovány v konferenčním sborníku.

Součástí konference byly rovněž dvě odborné exkurze. Jedna směřovala do mauzolea Chatama Sofera, významného bratislavského rabína 19. století. Zsvěcený výklad podal PhDr. Peter Salner. Delší cesta vedla do Děvínské Nové Vsi, kde bylo jejím cílem nově zpřístupněné Muzeum kultury Chorvatů na Slovensku. Pod Děvinem na břehu Dunaje si účastníci exkurze ještě prohlédli památník obětí tragických přechodů hranice na západ.

Přejeme novému výboru a předsedkyni Národopisné společnosti Slovenska hodně úspěchů v práci a doufáme, že se kontakty s Českou národopisnou společností budou dále úspěšně rozvíjet.

Miroslav Válka

Conference

This year, Slovak ethnologists commemorated the fiftieth anniversary of the establishment of their most important organization. The plenary session of the Ethnographical Society of Slovakia and the election of the new chairman and the main committee took place this year as well. Miroslav Válka comments on both meetings which happened from 28th to 30th May 2008 in Bratislava in his article *Plenary Session and Conference of the Ethnographical Society of Slovakia*. He briefly summarises activities of the Slovak Ethnographical Society. PhDr. Hana Hlôšková, CSc., a folklorist and a lecturer at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Comenius University, Bratislava, and the editor of *Slovak Ethnography*, became the new chairperson. Further to the plenary session, a conference named *Selected Issues from Slovak Ethnology* took place. The points of issue were divided into three blocks which covered the development of the discipline in Slovakia from the seventeenth century right up to the present time.

Zpráva o činnosti České národopisné společnosti za období 2005–2008

V roce 2005 se uskutečnilo v Jihlavě Valné shromáždění České národopisné společnosti (ČNS), spojené s vědeckou konferencí *Přínos regionálních pracovníků a literatury pro národopisné bádání*. Na Valném shromáždění byl zvolen nový Hlavní výbor, který následně pracoval v nezměněném složení po celé tříleté volební období: předseda Miroslav Válka, místopředsdkyně Jiřina Veselská, vědecký tajemník Daniel Drápala, pokladní Ludmila Landová, členové výboru Hana Dvořáková, Vladimíra Jakoubčová, Alena Prudká, Martin Šimša a Ilona Vojancová. Ekonomické záležitosti Společnosti dále zpracovávala ekonomka Eva Nováková-Ponikelská. Výbor se vyjma jedné členky rekrutoval z mimopražských členů Společnosti, běžná praxe ale ukázala jako dostačující pravidelné čtvrtletní schůze Hlavního výboru, protože ostatní agenda byla projednávána prostřednictvím emailové pošty. Nový Hlavní výbor Společnosti ve své práci navázal na starší zavedené aktivity, ale snažil se i o inovace a další posun v činnosti, jako bylo např. zřízení internetové stránky ČNS. Ve své práci pokračovaly také dvě odborné komise, které v rámci Společnosti přetrvaly. Jejich předsedové podávají zprávy o činnosti v průběhu našeho jednání. Nyní k jednotlivým oblastem činnosti v uplynulém volebním období.

Členská základna a dopisovatelská síť

K datu konání Valného shromáždění (24. 9. 2008) měla ČNS 230 řádných členů a tři členy mimořádné. Mezi čestnými členy figuruje 9 předních odborníků – národopisců (etnologů). Bohužel v květnu 2006 se ČNS a celá odborná veřejnost rozloučily s PhDr. Helenou Johnovou, CSc., dlouholetou předsdkyní a čestnou členkou Společnosti. V červnu letošního roku opustil naše řady její blízký spolupracovník, rovněž čestný člen Společnosti PhDr. Josef Vařeka, DrSc., emeritní vědecký pracovník Etnologického ústavu Akademie věd v Praze. V srpnu to byla PhDr. Zdena Lenderová, etnografka Muzea východní Čech v Hradci Králové a počátkem roku PhDr. Jana Scheybalová z Jablonce nad Nisou. Loni jsme se rozloučili s PhDr. Janem Šťovíčkem, archivářem a osvědčeným zapisovatelem na našich Valných shromážděních.

Vedle individuálního členství má Česká národopisná společnost také 14 kolektivních členů, centrálních nebo regionálních muzejních institucí a akademických ústavů. Od roku 2005 se novými kolektivními členy staly Ústav evropské etnologie FF MU Brno, Etnologický ústav AV ČR Praha, Národopisná sekce PZKO Český Těšín, Muzeum Komenského Přerov a jako poslední Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Hlavní výbor Společnosti se snažil průběžně členskou základnu dále rozšiřovat jak o odborníky z řad etnografických (etnologických) institucí, tak také z řad studentů etnologie brněnské a pražské univerzity. I když zájem studentů nebyl nikterak

enormní, podařilo se motivovat 6 studentů; z řad odborníků byla odezva větší, neboť o členství ve Společnosti se ucházelo 20 kolegů. Své členství zrušili 4 členové. U některých členů jsou nedoplatky členských příspěvků tak veliké, že jim bude muset být členství ve Společnosti podle stanov zrušeno.

Valné shromáždění může podle stanov rovněž schválit nové čestné členy, a tak ocenit jejich podíl na rozvoji oboru. Proto Hlavní výbor navrhuje udělit čestné členství ve Společnosti dalším osobnostem, které zastupují různé sféry odborné práce, a to jak muzejní (etnografickou), tak také oblast památkové péče, bývalého ÚLUVu a akademickou (etnologickou). Konkrétně jde o PhDr. Janu Hrabětovou, etnografku Polabského muzea v Poděbradech, Mgr. Jiřinu Veselskou, emeritní pracovníci Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, PhDr. Věru Kovářů, dlouholetou pracovníci Národního památkového ústavu Brno, pana Lud'ka Štěpána, zakladatele a emeritního ředitele Souboru lidových staveb Vysočina, PhDr. Jiřího Langra, CSc., dlouholetého pracovníka Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Helenu Šenfeldovou, prom. hist. odbornou pracovníci ÚLUVu a PhDr. Dagmar Klímovou, CSc., vědeckou pracovníci Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV Praha. Širší informace přinesou laudatia, která budou součástí schvalovacího řízení.

Poněkud méně radostná a stagnující je situace dopisovatelské sítě. Dopisovatelé opouštějí spolupráci se Společností nejčastěji z důvodu vysokého věku a nové zájemce o spolupráci nezískáváme. V současnosti je dopisovatelská síť Společnosti tvořena 118 dopisovateli. Naposledy ji využila Mgr. J. Veselská při řešení grantového úkolu ČNS, kdy návratnost byla jen 12%, tj. 20 dotazníků. Přesto u některých dopisovatelů jsou jejich píle a entuziasmus obdivuhodné, jako u 93letého pana Františka Pešíka z Brda u Manětína, který zaslal do archivu Společnosti texty o různých oblastech tradiční kultury natolik kvalitní, že se redakční rada Národopisného věstníku rozhodla je v letošním ročníku otisknout.

Vědeckovýzkumná a organizační práce

V letech 2004–2005 řešila Mgr. Jiřina Veselská na základě grantu Rady vědeckých společností Praha projekt *Dokumentace stereotypů v denním režimu žen ve 20. století s využitím dopisovatelské sítě*, materiálů v archivu Společnosti, studentských prací a dalších zdrojů. Informace o výzkumu uveřejnila v Národopisném věstníku 2006, analytickou studii pod názvem „*Neměla jsem lehký život, ale ničeho nelituji...*“ *Život vesnických žen ve vzpomínkách* v Národopisném věstníku 2007. Druhý grantový úkol, řešený stejnou badatelkou na půdě ČNS, ale financovaný ze zdrojů Ministerstva kultury ČR, směřuje k vypracování *Bibliografie Národopisného věstníku 1906–2005* u příležitosti sta let od vzniku časopisu. Výstup v podobě registrující bibliografie je plánován na skloněk letošního roku.

V roce 100. výročí úmrtí Františka Bartoše (1837–1906), zakladatelské osobnosti moravského národopisu, převzala ČNS záštitu nad konferencí *František Bartoš, dia-*

lektolog, pedagog a národopisec. Konference se uskutečnila ve dnech 25.–26. dubna 2006 a v jejím úvodu přítomně pozdravil také předseda Společnosti, který ve svém vystoupení zdůraznil důležitost historiografických konferencí a potřebu nové syntézy dějin oboru. Řada členů ČNS na konferenci přednesla referáty, jež byly publikovány v konferenčním sborníku.

Venkovské sídlo a krajina byl název odborného semináře, který v Muzeu lidových staveb v severočeských Zubrnících uspořádala ve dnech 12.–14. června 2006 Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení ČNS. Tři tematické okruhy: Vztah historického venkovského sídla a krajiny – Proměny sídelní krajiny ve 20. století – Současné snahy o záchranu historické krajiny – řešili spolu s etnografy také přírodovědci a památkáři. Součástí semináře byla exkurze do údolí Lučního potoka, bývalého mlýnského areálu, a k archeologizovanému Dolskému mlýnu v katastru obce Kamenická Stráň. Referáty vydala Společnost ve formě stejnojmenného sborníku.

Další seminář, na kterém se Komise pro lidové stavitelství podílela v kooperaci s Městským muzeem v Sedlčanech a Hornickým muzeem Příbram, se uskutečnil ve dnech 19.–20. června 2007 ve středočeských Sedlčanech. Jeho tématem byla *Současná výstavba a tradiční lidová architektura*, aktuální společenská problematika, řešená jak architekty, tak také pracovníky památkové péče a etnografy.

Také druhá aktivní komise ČNS, Komise pro lidové obyčeje zorganizovala několik odborných akcí. V roce 2005 to byla konference *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin* konaná ve slováckých Buchlovicích, v roce 2007 mezinárodní konference *Dary a obdarování*, uskutečněná v konferenčním sále Slováckého muzea v Uherském Hradišti a letos v květnu pracovní zasedání k tématu *Tělo jako kulturní fenomén*, svolané do Podhoráckého muzea v Předklášteří u Tišnova. Organizační záležitosti zajišťuje spolu s kolegy předsedkyně komise PhDr. Ludmila Tarcalová.

Poslední akcí, o které bych se chtěl zmínit v rámci vědeckovýzkumné a organizační práce, je záštita ČNS nad konferencí *Staré památnosti se zapisují...*, pořádanou ve Valašském muzeu v Rožnově pod Radhoštěm ve dnech 3.–4. října 2007 u příležitosti dvou výročí rožnovského kronikáře a sběratele lidové slovesnosti Josefa L. O. Kramoliše. Jejím cílem bylo zhodnotit dosavadní bádání o nejrůznějších typech zápisů soukromé i veřejné povahy. Mezi referenty byla řada členů Společnosti, vydání sborníku se chýlí ke konci.

Publikační aktivity

Hlavní výbor pokračoval v uplynulém tříletém období ve vydávání oborového periodika *Národopisného věstníku*, informačního *Zpravodaje ČNS* a některých dalších drobnějších tiskovin. Vzhledem k tomu, že o vydávání *Národopisného věstníku* bude hovořit jeho výkonný redaktor Daniel Drápala, omezím se jen na základní informaci. V roce 2006 si ČNS připomněla 100. výročí založení *Národopisného věstníku*. Vznikl sloučením dvou starších periodik a jeho redaktor prof. Jiří Polívka se

spolu se svými spolupracovníky zasloužil o vysokou vědeckou úroveň periodika, které v době, kdy přestal vycházet Český lid, bylo jediným celonárodním oborovým časopisem. O vývojových peripetiích věstníku informují úvodní články.

Následující ročník Národopisného věstníku (2007), připravený nově ustavenou redakční radou, má odlišnou grafickou úpravu a obsahuje cizojazyčné resumé, tj. náležitosti recenzovaného časopisu. Z hlediska obsahového jednotlivým tématem studií byla *Žena a tradice*. V letošním roce redakce plánuje vydat dvě čísla časopisu, aby mohla být lépe dodržena požadovaná periodicitu.

Snaha udržovat užší kontakt s členskou základnou vedla k pokračujícímu vydávání informačního bulletinu v periodicitě dvou čísel za rok. Prostřednictvím *Zpravodaje ČNS* byly předávány informace z jednání Hlavního výboru, organizována anketa o nejuspěšnější počín v oboru a sdělovány její výsledky, sledovány personálie, přinášeny informace o činnosti komisí, nové odborné literatuře, výstavních akcích a o konferencích. Mezi aktuální informace patřily např. zprávy o otevření nové expozice v pražském Národopisném muzeu, o oslavách 100. výročí Pracovního výboru pro českou národní píseň, předchůdce dnešního Etnologického ústavu AV ČR nebo o jubileu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici či Ústavu evropské etnologie FF MU Brno.

Jako příležitostné tiskoviny byly Společností vydány dva sborníky ze seminářů, pořádaných Komisí pro lidové stavitelství. První nese název *Osobnosti historické fotografické dokumentace lidové architektury* (Praha 2006) a věnuje se dílu Bohumila Vavrouška a dalších regionálních fotografů, v jejichž pozůstalosti se našly snímky vesnických sídel a lidového domu vysoké vypovídací hodnoty. Druhý sborník prezentuje výsledky rokování v Zubrnících na téma *Venkovské sídlo a krajina* (Praha 2007).

Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení připravuje každoročně pro členy a další zájemce vlastní *Zpravodaj*, který aktuálně informuje o akcích v tomto oboru tradiční lidové kultury. Zvláště oceňovanou bibliografii odborné literatury, která vyšla v uplynulém roce, připravuje předseda komise Roman Tykal.

Spolupráce se zahraničními oborovými společnostmi

Kontakty s Národopisnou společností Slovenska pokračovaly i v tomto volebním období. Docházelo k pravidelné výměně informací a publikací. Předseda České národopisné společnosti se zúčastnil 28. května 2008 valného shromáždění NSS, které se uskutečnilo v Bratislavě, protože si slovenští kolegové připomněli 50. výročí založení své celonárodní oborové organizace. Novou předsedkyní NSS byla zvolena PhDr. Hana Hlôšková, CSc., odborná asistentka katedry etnologie a kulturní antropologie UK v Bratislavě. Valné shromáždění bylo spojeno s vědeckou konferencí *Vybrané problémy z dějin etnologie*. Volba tématu souvisela se zmíněným jubileem, takže jednotliví referenti se věnovali starším dějinám oboru na Slovensku

(17.–19. století), slovenskému národopisu ve 20. století a poslední blok sledoval časový úsek po druhé světové válce (dějiny vědeckého myšlení). Valného shromáždění i konference se zúčastnil předseda ČNS.

V letošním roce se podařilo navázat spolupráci s Polskou národopisnou společností (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze) se sídlem ve Vratislavi. Valné shromáždění polských kolegů, spojené s konferencí, se koná ve stejném termínu jako ČNS, takže jsme se museli z účasti omluvit. Doufáme, že kontakty s polskými kolegy se budou dále rozvíjet.

Anketa České národopisné společnosti

Anketa o nejúspěšnější počín v oboru za uplynulý rok získala stabilní pozici v aktivitách Společnosti a v letošním roce si připomíná deset let svého trvání. Bilanci pro Národopisný věstník připravuje Mgr. Jiřina Veselská, duchovní matka ankety. Hlavní výbor anketu organizoval pravidelně na jaře ve třech základních kategoriích (publikace – výstava, expozice – konference, akce, projekt). V rámci udělování Čestné ceny, které je v kompetenci Hlavního výboru, byly zvažovány jen výrazné jednorázové počiny se širokým celospolečenským dosahem nebo dlouhodobý podíl na rozvoji oboru. Tradičně se ocenění předávalo zástupcem Hlavního výboru na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, aby se dosáhlo patřičné publicity také mezi širší veřejností. Výsledky ankety byly prezentovány v odborném tisku v *Národopisné revue* a také ve Zpravodaji ČNS. Zrekapituloval bych výsledky ankety v posledních třech letech:

Rok 2006

Publikace:

Jiří Langer: *Evropské muzea v přírodě*. Edice Atlas památek. Praha, Baset

Výstava, expozice:

Musaion. Živá expozice českého národopisu. Národopisné odd. Národního muzea Praha, otevřena 29. září 2006, autorka expozice PhDr. Jiřina Langhammerová

Konference:

Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin. Komise pro lidové obyčeje, Buchlovice 9.–10. listopadu, organizátorka PhDr. Ludmila Tarcalová

Čestnou cenu ČNS obdržel realizační tým návrhu slováckého verbuňku na seznam světového nehmotného kulturního dědictví

Rok 2007

Publikace:

Martin Šimša a kol.: *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy*. Průvodce. Strážnice, Národní ústav lidové kultury

Výstava:

Svět pod sklem. Podoby vosku. Etnografický ústav MZM Brno, autorka PhDr. Hana Dvořáková

Konference:

František Bartoš, dialektolog, pedagog a národopisec. Zlín 25. a 26. dubna, organizátoři Muzeum jihovýchodní Moravy a Krajská knihovna Františka Bartoše
Čestná cena udělena Ústavu evropské etnologie u příležitosti 60. výročí založení za podíl na formování oboru a výchově mladé generace

Rok 2008 Publikace:

Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Praha, Mladá fronta, 3 svazky. Obdržel Etnologický ústav AV ČR Praha a Ústav evropské etnologie FF MU Brno

Výstava:

Aj, to sú maléri od Boha samého. Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti od 29. března do 26 června, autorka PhDr. Romana Habartová

Konference:

Dary a obdarovávání, pořádala Komise pro lidové obyčeje ve Slovákckém muzeu 5.–6. června, organizace PhDr. L. Tarcalová

Čestná cena ČNS připadla Muzeu jihovýchodní Moravy a Krajské knihovně Františka Bartoše ve Zlíně za nové vydání národopisného díla Františka Bartoše.

Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu

Zapojení do zmíněného projektu ukládá usnesení posledního Valného shromáždění. V koncepci má Společnost spolu s dopisovatelskou sítí: „Zajišťovat upřesňování pracovních termínů, pojmů a kategorií projevů a reálií pro systém identifikace a dokumentace prvků tradiční lidové kultury postihnutelných etnografickými metodami. Tento přehled pracovních termínů a pojmů a kategorií jevů a reálií průběžně uveřejňovat pro potřeby odborné i širší veřejnosti na www stránkách.“ V rámci plnění tohoto úkolu lze uvést zpracování inventáře písemných materiálů dopisovatelů, jenž bude zveřejněn na webové stránce Společnosti. Dalším počinem je bibliografie *Národopisného věstníku 1906–2006*, kterou zpracovala na základě grantu ORNK Ministerstva kultury ČR Mgr. J. Veselská a bude publikována do konce letošního roku.

Archiv České národopisné společnosti

Jak jsme vás informovali, v minulém volebním období proběhly revize a zpracování archivu České národopisné společnosti, kterých se ujala prom. hist. Helena Šenfeldová. Spolkový archiv má dvě složky. Jednou z nich jsou textové materiály zasílané dopisovateli a pak výsledky dotazníkových šetření ve formě tzv. velkých

a malých dotazníků. I když některé dotazníky chybí, představují cenný fond, stále využívaný badateli. Druhá část archivu zahrnuje agendu, spojenou s činností Národopisné společnosti. Protože starší část písemností do roku 1960 je archivována v Archivu Akademie věd v Praze na Národní tř. 3, rozhodl se Hlavní výbor, že sem předisponuje tuto část svého archivu, vyjma nejnovější, tj. aktuální agendy Společnosti. Předávací protokoly připravila H. Šenfildová a po jednání s Archivem Akademie věd nic nebrání transakci uskutečnit. Zpracovaný katalog archivních fondů Společnosti bude publikován na internetové stránce a také tiskem.

Finanční záležitosti

Finanční prostředky na činnost Společnosti byly získávány z členských příspěvků ve výši 200 Kč (studující polovinu), u kolektivních členů 600 Kč. Finanční dotace z Rady vědeckých společností byla přidělována grantovým systémem, stejně tak z Ministerstva kultury ČR. Na základě těchto finančních zdrojů bylo možno realizovat jak publikační aktivity, tak zajistit běžný chod Společnosti. O hospodaření s finančními prostředky je připravena samostatná zpráva. Snaha o snížení nákladů na stále se zvyšující poštovné nás vede k přechodu na elektronickou formu pošty prostřednictvím e-mailu, nicméně ne všichni členové mají e-mailové adresy.

Závěrem

Zprávu o činnosti České národopisné společnosti v uplynulém období bych chtěl zakončit poděkováním členům Hlavního výboru, kteří se podle svých možností podíleli na jeho práci. Mimo Hlavní výbor s námi věrně a permanentně spolupracovala PhDr. Helena Mevaldová z pražského Národopisného oddělení Národního muzea, za což jí patří neskonale díky. Uznání patří také PhDr. Danielu Drápalovi, vědeckému tajemníkovi Společnosti, za zajišťování agendy a za redakční práce na Národopisném věstníku. Jistě se sluší poděkovat také Radě vědeckých společností Praha za finanční prostředky na vydávání našeho periodika a za možnost adresy v jejich kanceláři na Národní třídě.

Tolik suma konání Hlavního výboru a Společnosti za uplynulé tři roky 2005–2008. Po dvou volebních obdobích ve funkci předsedy ČNS mi nezbývá než náš symbol – lodíku, kterou odlili z oliva členové Hlavního výboru na rožnovském vánočním jarmarku v roce 2002, předat svému nástupci, jehož v tajné volbě dnes vyberou členové Společnosti. Počítáme rovněž s výraznější obměnou Hlavního výboru a s tím, že v něm zasedne z větší části mladá generace, plná kreativity a velkých cílů. Přeji novému výboru, aby práci České národopisné společnosti dál úspěšně kormidloval ke spokojenosti všech členů a aby ČNS dál plnila cíle, jež si před více než sto lety předsevzala.

Miroslav Válka

předseda České národopisné společnosti

Zápis z jednání Valného shromáždění České národopisné společnosti, které se konalo ve středu 24. září 2008 v konferenčním sálu Muzea Jindřichohradecka v Jindřichově Hradci

Jednání bylo svoláno na 10.30 hod. V době začátku nebyl přítomen nadpoloviční počet řádných členů a jednání bylo podle čl. 19 Stanov ČNS odloženo o půl hodiny.

Valné shromáždění svolal předseda ČNS dne 1. července 2008 s tímto programem:

10.00 Registrace účastníků

10.30 Zahájení Valného shromáždění

- Zdravice zástupců Muzea Jindřichohradecka, Města Jindřichova Hradce a Jihočeského kraje
- Volba zapisovatele, mandátové, volební a návrhové komise
- Zpráva o činnosti České národopisné společnosti za období 2005–2008
- Zpráva o činnosti komisí a zpracování spolkového archivu
- Zpráva o publikační činnosti a zprovoznění webových stránek Společnosti
- Zpráva o finančním hospodaření v období 2005–2008
- Zpráva revizní komise
- Informace mandátové komise o podmínkách voleb
- Volba Hlavního výboru České národopisné společnosti
- Vystoupení zástupců Rady vědeckých společností ČR Praha a Národopisné společnosti Slovenska
- Přijetí nových čestných členů České národopisné společnosti
- Výsledky volby do Hlavního výboru a volba předsedy, volba revizní komise
- Diskuse (výše členského příspěvku, uložení archivu Společnosti ad.)
- Přednesení návrhu usnesení a jeho schválení

14.00 Závěr Valného shromáždění České národopisné společnosti

Jednání bylo zahájeno v 11.00 hodin dopoledne. Předseda ČNS PhDr. Miroslav Válka, Ph.D. uvítal všechny členy společnosti a hosty: prof. MUDr. Ivo Hánu, CSc., prezidenta Rady vědeckých společností AV ČR, který převzal záštitu nad vědeckou konferencí; PhDr. Jaroslava Pikala, ředitele Muzea Jindřichohradecka; Ing. Karla Matouška, starostu města a zástupce Jihočeského kraje Mgr. Filipa Lýska.

Účastníky pozdravil starosta Jindřichova Hradce Ing. Karel Matoušek a představil město jako unikátní architektonickou památku. PhDr. Jaroslav Pikal, ředitel muzea, přivítal přítomné na půdě muzea a popřál zdar jednání. Mgr. Filip Lýsek z Krajského úřadu v Českých Budějovicích se v zastoupení vedoucí odboru kultury zmínil o podpoře regionálnímu pracovišti pro tradiční lidovou kulturu.

Předseda ČNS seznámil přítomné s programem jednání, který byl schválen.

Minutou ticha byli vzpomenu ti členové, kteří opustili naše řady: PhDr. Helena Johnová, PhDr. Josef Vařeka, DrSc., PhDr. Zdena Lenderová.

Ve zprávě o činnosti za končící volební období shrnul PhDr. M. Válka, Ph.D. aktivity Hlavního výboru – mimo jiné vytvoření webových stránek, vydávání Národopisného věstníku, ustavení redakční rady Národopisného věstníku, činnost odborných komisí a uspořádání archivu. NSČ převzala také záštitu nad konferencí o F. Bartošovi a odborným setkáním „Staré památky se zapisují...“, připraveným v roce 2007 Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Rozšířila se také spolupráce se zahraničními společnostmi. Realizovaly se další ročníky Ankety o nejvýznamnější počín oboru, vycházel Zpravodaj. Jako problémovou označil situaci ve spolupráci s dopisovateli, kterých výrazně ubývá, ale nelze najít náhradu. Závěrem poděkoval členům odstupujícího Hlavního výboru za spolupráci a popřál výboru, který bude zvolen, svěží podněty pro práci.

Následovala volba zapisovatele a volba mandátové, volební a návrhové komise. Za zapisovatelku navrhl Hlavní výbor Mgr. Jiřinu Veselskou. Návrh byl schválen všemi hlasy, 1 se zdržel.

Za členky mandátové komise byli navrženi a jednomyslně zvoleni: Mgr. Marta Kondrová, Mgr. Markéta Palowská a Mgr. Iva Magulová.

Za členy volební komise byli navrženi a jednomyslně zvoleni: PhDr. Jana Pospíšilová, PhDr. Alena Voříšková a Roman Tykal.

Členkami návrhové komise byly zvoleny: doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D., PhDr. Hana Dvořáková a PhDr. Alena Prudká.

Dalším bodem jednání byly zprávy o činnostech komisí. Za *Komisi pro lidové stavitelství a bydlení* informoval Roman Tykal. Komise připravila dva semináře a do tisku sborník z jednání.

O práci několikrát oceněné *Karpatologické komise pro studium lidových obyčejů* referovala PhDr. Ludmila Tarcalová. Komise připravila od svého založení 10 tematických pracovních setkání, z nichž byly připraveny sborníky referátů. Posledním tématem byly dary a obdarování.

Zprávu o zpracování archivu ČNS připravila prom. hist. Helena Šenfildová. Navrhla, aby uspořádaný spisový archiv byl předán do archivu AV ČR. Zprávy dopisovatelů a dotazníkové materiály byly uspořádány, revidovány a katalogizovány. Katalog bude zveřejněn na webových stránkách ČNS.

Zprávu o publikační činnosti a obsahu webových stránek přednesl PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. Informoval o nové grafické podobě, vyrovnání termínu vydání, zařazení Věstníku mezi recenzované časopisy a také o změně v periodicitě vydávání – dvě čísla ročně. Nová rubrika bude věnována textům dopisovatelů. Dále poděkoval doc. PhDr. J. Štěpánovi za nezištně prováděné jazykové korektury.

Zprávu o hospodaření přednesl v zastoupení nemocné PhDr. Ludmily Kopalové předseda společnosti. Významný je přesun ze záporných čísel financí do čísel kladných.

O výsledku revize hospodaření i revizi provedené Radou vědeckých společností informovala PhDr. Helena Mevaldová. Konstatovala, že hospodaření bylo bez závad, vyrovnané.

Volba členů nového Hlavního výboru:

Mandátní komise konstatovala, že z 233 řádných členů NSČ je přítomno 47, kterým byly vydány hlasovací lístky. Přítomní byli seznámeni s navrženými 10 kandidáty, z nichž má být zvolen devítičlenný výbor. Návrhy z pléna na doplnění kandidátky nebyly a začala tajná volba. Volební komise převzala odevzdané volební lístky a započala sčítání.

Prof. MUDr. Ivo Hána, CSc., prezident Rady vědeckých společností, pozdravil přítomné a soustředil se na společné body přírodních a společenských věd.

Jménem Národopisnej spoločnosti Slovenska vystoupila její předsedkyně PhDr. Hana Hlôžková, CSc., která poukázala na možnosti další odborné spolupráce.

Následovalo přijetí nových čestných členů. Na základě přednesených návrhů byli jednomyslně přijati za čestné členy: PhDr. Jana Hrabětová, PhDr. Dagmar Klímová, CSc., PhDr. Věra Kovářů, PhDr. Jiří Langer, CSc., prom. hist. Helena Šenfildová, Luděk Štěpán a Mgr. Jiřina Veselská.

Po sečtení všech odevzdaných hlasovacích lístků seznámil Roman Tykal za volební komisi přítomné s výsledky voleb členů Hlavního výboru:

Bylo vydáno 47 volebních lístků, z toho 3 byly neplatné.

Výsledek volby:

PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.	43 hlasů
PhDr. Alena Prudká	43 hlasů
Mgr. Václav Michalička	42 hlasů
Mgr. Martin Šimša	41 hlasů
Mgr. Alexandra Zvonařová	41 hlasů
PhDr. Helena Beránková	40 hlasů
PhDr. Vladimíra Jakouběová	40 hlasů
PhDr. Markéta Holubová	35 hlasů
Mgr. Jana Nosková, Ph.D.	35 hlasů
PhDr. Ludmila Kopalová	29 hlasů

Následovala volba předsedy České národopisné společnosti s tímto výsledkem :

PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.	34 hlasů
Mgr. Martin Šimša	4 hlasy
PhDr. Vladimíra Jakoubčová	3 hlasy
PhDr. Helena Beránková	2 hlasy
PhDr. Alena Prudká	1 hlas
PhDr. Markéta Holubová	1 hlas

Revizní komise byla zvolena ve složení PhDr. Helena Mevaldová, prom. hist. Helena Šenfěldová a PhDr. Ludmila Kopalová.

PhDr. Miroslav Válka, Ph.D. blahopřál novému předsedovi a členům Hlavního výboru a zdůraznil potřebu vypracování nové vize činnosti ČNS. Odevzdal symbol úspěšné práce olověnou lodičku.

V diskusi poděkovala PhDr. Věra Kovářů jménem nových čestných členů. Mgr. Jiřina Veselská poděkovala za vynikající práci PhDr. Miroslavu Válkovi, Ph.D. a členům odstupujícího Hlavního výboru za obětavost.

Roman Tykal poděkoval PhDr. Jiřimu Langerovi, CSc. za grafické návrhy pro komisi lidového stavitelství a bydlení.

PhDr. Daniel Drápala, Ph.D. přednesl jménem Hlavního výboru návrhy na změny Stanov ČNS:

- Přijat návrh na zvýšení členského příspěvku řádných členů na 300,- Kč/rok, členský příspěvek studentů a seniorů do 70 let bude 150,- Kč/rok, členský příspěvek kolektivních členů 1000,- Kč/rok
- Přijat návrh na charakteristiku variant členství viz. čl. 10
- Přijat návrh na zvýšení počtu členů revizní komise ze dvou na tři
- Přijat návrh o působnosti redakční rady a přítomnosti jejího předsedy na jednání Hlavního výboru

Návrhy na změnu způsobu volby předsedy ČNS byly odloženy s tím, že komplexní návrh na úpravu předloží na příštím Valném shromáždění Hlavní výbor.

Diskuse byla uzavřena v 15.00 hod.

Návrh usnesení, které bylo přijato jednomyslně, přednesla doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D.

Jednání Valného shromáždění ukončeno v 15.15.

V Jindřichově Hradci 26. září 2008

Zapsala: *Jiřina Veselská*

Usnesení Valného shromáždění České národopisné společnosti dne 24. září 2008 v Jindřichově Hradci

Po projednání všech bodů programu Valné shromáždění České národopisné společnosti:

1. zvolilo ze svých řad členy mandátové, návrhové a volební komise a zapisovatele;
2. schválilo zprávu o činnosti ČNS za uplynulé volební období přednesenou předsedou ČNS PhDr. Miroslavem Válkou, Ph.D.;
3. schválilo zprávu o hospodaření ČNS za uplynulé zúčtovací období od 1. 1. 2006 do 23. 9. 2008 přednesenou PhDr. Miroslavem Válkou, Ph.D.;
4. schválilo zprávu revizní komise za uplynulé zúčtovací období od 1. 1. 2006 do 23. 9. 2008 přednesenou PhDr. Helenou Mevaldovou;
5. udělilo čestné členství členům ČNS: PhDr. Janě Hrabětové; PhDr. Dagmar Klímové; PhDr. Věře Kovářů, PhDr. Jiřímu Langrovi, CSc.; prom. hist. Heleně Šenfeldové, Ludku Štěpánovi, Mgr. Jiřině Veselské;
6. zvolilo nový Hlavní výbor ČNS ve složení: V. Jakoubčová, M. Šimša, D. Drápalá, A. Prudká, M. Holubová, V. Michalička, J. Nosková, A. Zvonařová, H. Beránková;
7. schválilo revizní komisi ve složení: H. Šenfeldová, H. Mevaldová a L. Kopalová.
8. zvolilo předsedu ČNS PhDr. Daniela Drápalu, Ph.D.;
9. schválilo zvýšení členských příspěvků, a to:
  - a) 300,- Kč/rok za individuálního člena,
  - b) 1.000,- Kč/rok za kolektivního člena,
  - c) 150,- Kč/rok pro studenty a seniory do 70 let,
  - d) 0,- Kč /rok seniory nad 70 let,
  - e) rozšíření počtu členů revizní komise ze dvou na tři;dále úpravu stanov ČNS týkajících:
  - a) se pravidel pro členství studentů jako řádných členů,
  - b) Hlavní výbor volí členy a předsedu redakční rady a redaktora NV, redakční rada se bude řídit vnitřním řádem stanoveným Hlavním výborem, jednání Hlavního výboru se má právo zúčastnit předseda redakční rady NV,
  - c) čestné členství se bude nadále udělovat na Valném shromáždění bez hlasování pouze usnesením;
10. uložilo novému Hlavnímu výboru
  - a) zaregistrovat výše schválené úpravy stanov ČNS,
  - b) připravit na příští Valné shromáždění návrh nového způsobu volby předsedy ČNS.

doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D.
předsedkyně návrhové komise

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Janě Hrabětové

Jana Hrabětová, etnografka a muzejnice se narodila 9. dubna 1943 v Praze. Po ukončení knihovnické školy studovala při zaměstnání národopis na filosofické fakultě University Karlovy v Praze. V roce 1963 J. Hrabětová nastoupila jako odborná pracovnice do Polabského muzea v Poděbradech. Toto muzeum se stalo jejím osudem, protože v něm působí dodnes. Nejdříve pracovala jako konzervátorka, výtvarnice, dokumentátorka kulturních památek. Na počátku 80. let 20. století převzala správu literárního archivu. V červnu roku 1983 byla jmenována vedoucí Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem, jehož koncepcí se zabírala již několik let předtím. Organizovala transfery ze sběrné oblasti muzea, které doplnily stávající objekty a podařilo se jí tak vytvořit ucelený obraz o lidovém stavitelství středního Polabí. V objektech vytvořila expozice, a má velkou zásluhu nejen na jejich odborné náplni, ale také na jejich výtvarném řešení. O úspěšnosti jejich snah svědčí nejen kredit tohoto pracoviště mezi odbornou veřejností, ale i vysoká návštěvnost tohoto zařízení.

J. Hrabětová však neomezuje své odborné aktivity pouze na národopis, ale jako odborná pracovnice Polabského muzea se zabývá i historií oboru spojeného s městem, kde po celý život žije, a to je lázeňství. Výsledky svých výzkumů publikovala v řadě periodik. Má velký podíl na prezentaci způsobu života ve venkovském i městském prostředí v 19. a 20. století v této oblasti. Česká národopisná společnost by chtěla poděkovat J. Hrabětové za její dosavadní obětavou a stále s nadšením konanou činnost. Věřím, že jí ještě dlouho vydrží elán a nadšení a zároveň důslednost a pokora, se kterou přistupuje ke všem svým pracovním projektům. Za Hlavní výbor České národopisné společnosti navrhuji, aby bylo J. Hrabětové udělené čestné členství.

Vladimíra Jakoubčová

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Dagmar Klímové, CSc.

Vážený pane předsedo, milé kolegyně a kolegové!

Je mi ctí přednést laudatio k ženě, která zasvětila celý svůj život práci v našem oboru.

Dagmar Klímová patří k nestorům naší slovesné folkloristiky. Obklopena knihami ve svém bytě na Vinohradech a těšíc se z každé návštěvy vzpomíná s humorem jí vlastním na své učitele, dění v oboru, v ústavu, na cesty i zákazy cest do západní Evropy, na inspirativní rozhovory se zahraničními kolegy. Neustále ale také přemýšlí, co by měla svěřit papíru, kterému tématu by se měla ještě věnovat. Nápadů, a to velmi originálních, má spoustu.

D. Klímová prohlašuje, že by se chtěla dožít alespoň takového věku jako Josef Štefan Kubín (zemřel ve stejné době), aby stihla všechno, co má ještě v plánu. Je z generace badatelů, kteří díky šíři a hloubce svého vzdělání pokrývají ve svém oboru mimořádné pole působnosti. Její dílo, které ještě není uzavřené, osvětluje mnohé stránky života a vývoje folkloru a přímé komunikace ve vesnické společnosti, ale i ve městě anebo v intelektuálním prostředí. D. Klímová uvažuje jak o klasických žánrech folkloru, o mezinárodních pověstových motivech v kontextu evropském i mimoevropském, tak o politických anekdotách anebo o psychoterapeutickém účinku pohádek.

D. Klímová studovala na Filozofické fakultě Karlovy univerzity obory čeština-dějepis, národopis a slovanská filologie a jejím nejvýraznějším učitelem byl podle jejích slov Karel Chotek. Po ukončení studií a obhájení disertační práce (PhDr.) v roce 1950 začala pracovat ve Státním ústavu pro lidovou píseň, jehož pokračovatelem byl Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, a tomuto pracovišti byla po celou dobu své kariéry věrná. Je folkloristkou s přesahem do dalších oborů a mezi znalci u nás i v zahraničí je známa zejména svými studii věnovaným pohádkám, pověstem, problematice výzkumu a ekologie lidové prózy, anebo výjimečným stacionárním výzkumem v Javorníku a v Nové Lhotě na Hornácku v padesátých letech 20. století. Bez svého zvláštního pozorovacího talentu, zvědavosti a empatie by sotva mohla zachytit a vyložit atmosféru vyprávěčských besed, jichž byla svědkem v tehdejší mizející tradiční vesnické společnosti, kupříkladu v Javorníku v rodině Kudělků.

O tematické šíři badatelských studií, recenzní činnosti a popularizačních článků vypovídá její personální bibliografie (Bibliografická příloha Národopisné revue č. 21, Strážnice 2007), jež obsahuje 413 položek. Mimořádným počinem v oborové produkci je sborník ukazující na její mnohostrannost: *To všechno jsem já. Ohlédnutí při příležitosti osmdesátin folkloristky Dagmar Klímové* (ed. Eva Koudelková,

Liberec 2006), obsahující vedle starších i poprvé publikované texty, vzpomínky, komentáře k fotografiím ad. Je rozčleněn do oddílů *Orientalistika, Etnografie, Etnolinguvistika, Popularizační činnost, Folkloristika: dělnický folklor, Folkloristika: lidová próza a katalogizace, Mezi literární vědou a folkloristikou*. Není pochyb o tom, že toto dělení odráží i pohled jubilatky na vlastní dílo, na priority jejího badatelského zaměření. Ovšem, jak sama říká, „... *mou vlastní doménou jsou pověsti*.“ Uvedený sborník je díky jubilantčiným vzpomínkám také nevšedním příspěvkem k dějinám oboru.

Vědecká kariéra ženy, která obdivuhodně dokázala čelit drobným i větším osudovým těžkostem i zdravotním potížím, je naplněna poctivou prací a neotřelými, moderními a inspirativními pohledy na ústní lidovou slovesnost v kontextu doby a jejích nositelů. Dagmar Klímová bude bezpochyby potěšena, když vedle členství v mezinárodní organizaci International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) bude moci napříště uvést do svého životopisu, že je čestnou členkou České národopisné společnosti. A naopak, České národopisné společnosti bude ctí jí toto čestné členství udělit.

Jana Pospíšilová

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Věře Kovářů

Pokud bychom měli stručně charakterizovat osobnost Věry Kovářů, můžeme ji označit za stálici na moravském národopisném nebi, těšící se plnému zdraví a neuchtající vitalitě životní i odborné.

Po studiu národopisu a hudební vědy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně začala V. Kovářů (roz. Nováková, 7. května 1932 v Brně) svou profesní dráhu – pomineme-li dvouleté intermezzo v Krajském domě kultury v Brně – jako etnografka Krajského muzea v Gottwaldově (později transformováno na Krajský vlastivědný ústav). Odborná veřejnost ji však zná jako dlouholetou odbornou pracovníci Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, od roku 2003 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Brno, kde se věnovala aktuálním otázkám památkové ochrany tradičního vesnického domu, ale také aplikovanému výzkumu a badatelské činnosti v tomto oboru lidové kultury. K problematice lidového domu se vztahovala i její rigorózní práce, kterou obhájila v roce 1978 na brněnské univerzitě a získala titul PhDr.

Vedle toho jí učarovaly lidová píseň a tanec – v mládí se celým srdcem zapojila do folklorního hnutí jako aktivní zpěvačka a tanečnice, pro brněnskou pobočku Státního ústavu pro lidovou píseň prováděla během vysokoškolského studia sběry písňového, tanečního a slovesného folkloru, ve zralém věku se stala žádanou choreografkou, která spolupracovala s národopisnými soubory v Brně, na Brněnsku, milovaném Valašsku (Kašava, Zlín), ale i na Hané a na Slovácku. Jako autorka nebo spoluautorka realizovala své pořady na Mezinárodních folklorních festivalech ve Strážnici a v Brně, na Rožnovských slavnostech, na přehlídkách Brněnsko zpívá a tančí aj.

„Gró“ badatelské a publikační činnosti V. Kovářů je však spojeno s lidovým stavitelstvím. Vedle popularizačních textů věnovaných lokálním formám tradičního domu na západní Moravě (*Lidové stavby Jihlavských vrchů*, 1972), Slovácku (*Lidový dům v Jihomoravském kraji*, 1976; *Petrov – Plze*, 1987) a na Valašsku (*Lidový dům na Valašsku*, 1973) publikovala řadu odborných článků ve sbornících a periodících jako je Etnografie, Památková péče, Zprávy památkové péče, Národopisné aktuality / Národopisná revue, Slovenský národopis, Slovácko. O vesnických sídlech a lidové stavební kultuře pojednala v nových svazcích *Vlastivědy moravské* (*Zlínsko*, 1995; *Moravsko-Budějovicko a Jemnicko*, 1997; *Veselsko*, 1999; *Moravskotřebovsko, Svitavsko*, 2002). Podílela se rovněž na redakčních pracích při publikování Kurialova *Katalogu lidové architektury*.

Věra Kovářů pravidelně referuje o problematice lidového domu, vesnických sídel a památkové ochrany na každoročních seminářích pořádaných Národním památ-

kovým ústavem, ústředním pracovištěm Praha a ve spolupráci s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici se podílela na několika dílech videodokumentace *Technologie lidového stavitelství (Obnova roubeného domu, 2002; Hliněný dům, 2003; Kamenný dům, 2005)*. Přímou s pracovní profesí souvisí vypracování podkladových materiálů o vesnických památkových zónách a rezervacích na jižní Moravě.

Nikoliv marginální odbočku od lidového stavitelství představují práce V. Kovářů se zaměřením na lidový oděv. Problematiku tradičního kroje sledovala na Valašsku, a to nejdříve s ohledem na potřeby folklorních kolektivů (*Lidový kroj na Valašsku, 1982*). Znovu se k tématu vrátila ve svazku *Vlastivědy moravské Zlínsko* (1995) a v kapitole *Oděvní kultura valašských vesnic ve dvou posledních stoletích v topografii Vsetínský okres. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko* (2002). Obdobně tak poznatky o tradičním vinařství a vinohradnictví na jižní Moravě uplatnila v publikaci *Vinohradnické stavby na Moravě* (2004), vydané spolu s Jitkou Matuszkovou.

Publikační činnost a společenské aktivity V. Kovářů jsou neobyčejně široké a nelze je v našem stručném laudatiu všechny dopodrobna jmenovat. Případní zájemci naleznou další informace v jubilejních člancích v *Národopisné revui* (12, 2002, s. 100–101; 17, 2007, s. 253–254), *Národopisném věstníku XXIV* (66, 2007, s. 120), ve *Zpravodaji Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti* (4, 2007, s. 11–12) nebo ve sborníku *Památková péče na Moravě* (7, 2003, s. 8–10), kde je uveřejněna také výběrová bibliografie.

Rozsáhlá badatelská a publikační činnost Věry Kovářů v různých oborech tradiční lidové kultury i aktivity ve sféře folklorního hnutí a aplikované etnografie jsou bezesporu důvodem k udělení čestného členství v České národopisné společnosti, které tímto laudatiem navrhuji a doporučuji.

Miroslav Válka

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Jiřímu Langrovi, CSc.

V průběhu prvního desetiletí udělování cen ČNS za nejvýznamnější počín v oboru za uplynulý rok se jen jedné osobnosti české etnologické vědy podařilo získat toto prestižní ocenění celkem třikrát – je jí PhDr. Jiří Langer, CSc. V silné konkurenci mezi bohatou odbornou produkcí uplynulých let byly hlasováním členů společnosti postupně vybrány jako nejpřínosnější publikace uplynulého roku tři Langrovy knihy: *Co mohou prozradit lidové stavby* (ocenění získala za rok 1997), *Dům v Karpatech a přilehlých oblastech balkánských* (spoluautorkou této publikace je Helena Bočková; kniha získala ocenění za rok 1999) a konečně *Evropská muzea v přírodě* (cena udělena v roce 2005).

Přestože názvy a tematické zaměření oceněných titulů odrážejí hlavní Langrovy zájmové oblasti, šíře jeho odborných aktivit je mnohem větší – o čemž ostatně svědčí bohatá bibliografie jeho prací publikovaných doma i v zahraničí.

Svoji profesní dráhu zahájil Jiří Langer na samém počátku 60. let na Slovensku. Odtud v roce 1971 přešel do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, jemuž byl věrný po celé další čtvrtstoletí. Rožnov se posléze stal také trvalou základnou jeho aktivit i po odchodu do penze v roce 1996.

Napříč rozmanitou publikační činností Jiřího Langra můžeme identifikovat zajímavého spojovatele – poměrně častý příklon k mezioborové spolupráci. Mnohé své závěry formuloval nejen na základě pečlivého terénního výzkumu, ale i důkladného zpracování archivních materiálů, což mezi etnografy nebývá vždy věcí zcela samozřejmou. Stranou nezůstávají ani poznatky a metody sociologické či historicko-demografické. Shromážděné pensum rozličných informací tak následně umožňuje Jiřímu Langrovi rekonstruovat mnohvrstevnatý komplex složitých sociálních a hospodářských vztahů na venkově i v maloměstě uplynulých staletí. Své závěry proto může věrohodně zasadit do širšího kulturně-historického kontextu a hledat tak složitě propletené vazby příčin a důsledků. Oprávněně můžeme dokonce říci, že originálním přístupem i snahou o aplikování kulturní ekologie a mikrohistorie přinesly Langrovy práce podnětné kroky nejen pro českou etnologickou vědu, ale také pro naše historické bádání.

Každé z míst působení Jiří Langra mu samotnému přinášelo nejen nové podněty, ale také příležitosti k dalšímu rozvíjení jeho odborných zájmů. Již na Slovensku měl příležitost se důkladněji seznámit s problematikou specifické formy etnografického muzejnictví – muzeem v přírodě, když stál u zrodu Muzea oravské dědiny v Zuberici. Své představy o poslání muzea v přírodě pak mohl uplatnit plně po roce 1971, kdy na postu odborného náměstka ředitele Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm nemalou měrou přispěl k formování odborných aktivit této renomované muzejní insti-

tuce. Rožnovské muzeum v té době prožívalo dynamický rozvoj, rostly počty spravovaných sbírkových předmětů, budoval se nový areál Valašské dědiny, stoupala návštěvnost. To vše si mimo jiné vyžadovalo i propracovaný systém propojení terénní dokumentace s metodou věrohodné prezentace shromážděných poznatků v prostředí muzea v přírodě. Oprávněně tak můžeme říci, že Jiří Langer zaujímá čelní místo v generaci, která dokázala formulovat moderní vědecký přístup k tvorbě muzeí v přírodě a jejich expozic s důrazem na rekonstrukce historického prostředí v jeho přirozené komplexnosti.

Zkušenosti z praktického aplikování teoretických poznatků v prostředí národopisného muzea v přírodě nakonec vyústily v projekt *Národopisná muzea v přírodě – výzkumná a teoretická příprava podkladů pro realizaci*. Jedním z jeho hlavních řešitelů se stal Jiří Langer. Z výstupů tohoto projektu čerpá dodnes po stránce metodologické a terminologické většina našich muzeí v přírodě. Na ryze teoretickou příručku o národopisných muzeích v přírodě navázala v roce 1989 kniha *Československá muzea v přírodě*, v níž autorská dvojice Jiří Langer a Jaroslav Štika vlastně poprvé přinesla ucelený přehled o muzeích lidového stavitelství na území Československa. *Atlas památek – Evropská muzea v přírodě* z roku 2005 je tak jen logickým završením Langrova soustředěného zájmu na fenomén muzeí v přírodě. Své bohaté zkušenosti i vědomostní základ přitom stále využívá při spolupráci především se zahraničními muzei v přírodě na Slovensku a v Polsku (podíl na tvorbě ideových koncepcí, libret dostaveb atd.).

Postihnout celou šíři Langrových odborných aktivit je nad možnosti jednoho stručného laudatia, vzpomenout ovšem můžeme další badatelské okruhy: lidové výtvarné umění, technické stavby, rekonstrukce tradičních technologií, zapomínat bychom neměli ani na nevděčnou redakční práci – ať již dříve na půdě Valašského muzea v přírodě, tak i od roku 1997 v periodiku *Ethnologia Europae centralis*, výrazný podíl na tvorbě ideových koncepcí i konkrétních libret dostaveb některých muzeí v přírodě (především slovenských, ale také polského muzea v Zubrzycy Górnej), rekonstrukci některých tradičních technologií. Opomenout nemůžeme ani Langrovy kreslířské vlohy. Kresbami a terénními náčrty doprovází nejen texty vlastní, ale i knihy svých kolegů a spřátelených muzeí, objevují se na plakátech, pozvánkách i pohlednicích.

A konečně v neposlední řadě – ač v případě etnologa vlastně na prvním místě – musíme u Jiřího Langra ocenit i jeho důkladnou znalost terénu. Řadí se již k nemnoha našim odborníkům, kteří tak důkladně znají teritorium, jemuž věnují svůj vědecký zájem. Již za studentských let přitom Jiří Langer pravidelně putoval po skončení Strážnických slavností karpatskými hřebeny až na Oravu a pravidelných výprav do terénu se nevzdal ani v letech následujících – a činí tak dodneška.

Rozsah odborných aktivit Jiřího Langra doma i v zahraničí i nepopiratelný přínos pro různé badatelské oblasti naší etnologické vědy jsou bezesporu těmi nejpříhodnějšími argumenty pro udělení čestného členství České národopisné společnosti PhDr. Jiřímu Langrovi, CSc.

Daniel Drápala

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti Heleně Šenfeldové, prom. hist.

Není tak dávno (2006), co Národopisný věstník uveřejnil článek věnovaný životnímu jubileu Heleny Šenfeldové, dlouholeté členky České národopisné společnosti, kterou navrhuje prohlásit za čestného člena této organizace. Jubilejní článek zahrnoval i bibliografii této badatelky, proto jen stručně připomenu hlavní témata jejího odborného zájmu, ráda bych však zdůraznila především méně známé výsledky práce naší kolegyně.

Do povědomí široké národopisné obce se Helena Šenfeldová zapsala především díky výsledkům své práce v Ústředí lidové umělecké výroby. Připomenu je jen stručně: jako výzkumná pracovnice strávila v této instituci třicet jedna let, od roku 1961 do roku 1992; v letech 1968 až 1978 byla také vedoucí týmu etnologů pracujících ve výzkumech ÚLUV. Hlavním oborem jejího zájmu byla řemeslná výroba a především přírodní pletiva. Toto téma zpracovala v pěti knižních publikacích, věnovala se mu v řadě odborných článků. Připomenu, že její další publikace se zabývá lidovými technikami zdobení dřeva. Řada odborných článků publikovaných např. v časopise Umění a řemesla, v Muzejní a vlastivědné práci, Českém lidu a dalších periodikách přináší nejen výsledky výzkumů z oboru lidové rukodělné výroby, z činnosti Ústředí lidové umělecké výroby, ale i příspěvky z jiných oblastí národopisné vědy. Helena Šenfeldová také organizovala tematické etnograficky zaměřené výstavy nebo se na jejich autorství a instalaci podílela, často tomu bylo ve spolupráci s Národopisným oddělením Národního muzea.

Po zániku ÚLUV byla tato čínorodá etnografka zaměstnána v Národopisném oddělení Národního muzea. V letech 1994–1995 (kdy její hlavní náplní byla práce sekretářky oddělení) utřídila část písemného archivu národopisného oddělení – seznamy sbírek z Národopisné výstavy československé, která se konala v Praze roku 1895. V letech 1996–2003 v národopisném oddělení pracovala jako odborný asistent, kurátor sbírky keramiky. V této funkci se podílela na přípravě nové národopisné expozice v Musaionu – Letohrádku Kinských. Jeden z jejích úkolů tvořila také příprava této rozsáhlé sbírky na stěhování do nových depozitářů a uspořádání tohoto fondu podle výrobních okruhů. V této poněkud nevděčné, ale velmi důležité činnosti vyžadující odborné znalosti Helena Šenfeldová úspěšně navázala na práci některých svých předchůdců v muzeu. Z jejích výsledků těží pracovníci jmenovaného oddělení dodnes.

Výsledky práce Heleny Šenfeldové nejsou obsaženy jen v její publikační činnosti. Jsou také uloženy v archivních materiálech pocházejících z činnosti ÚLUV (z oblasti Čech je převzalo národopisné oddělení Národního muzea). V této souvislosti

bych chtěla zdůraznit málo známý přínos badatelského úsilí Heleny Šenfeldové, kterému se věnovala ještě za dob svých studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1954–1959). Byl to *Hrubý průzkum lidové výroby na Humpolecku a Pelhřimovsku*. Tyto terénní výzkumy organizoval na konci padesátých a na počátku šedesátých let 20. století nedávno vzniklý ÚLUV. Prováděli ho studenti, z nichž mnozí se později stali renomovanými odborníky ve svých oborech. Helena Šenfeldová v uvedené oblasti shromažďovala údaje o přetrvávajících lidových řemeslech, rukodělné výrobě a o charakteristice tohoto kraje. To, co tehdy měl být jen stručný přehled, základ, na němž by bylo možné postavit další výzkumy, se z odstupu desítek let jeví jako výborný pramen pro poznání struktury dobové rukodělné výroby, jejím rozšíření a zastoupení v určitých lokalitách. Shodou okolností po skončení studií nastoupila do tehdy Městského muzea v Humpolci na místo jeho ředitelky. Humpolecko a Pelhřimovsko se tak stalo krajem, jež je jí blízký.

Považuji za nutné vyzvednout ještě jeden aspekt působení Heleny Šenfeldové – její obětavou práci pro Českou národopisnou společnost, kterou vykonává v průběhu posledních let. Je to především utřídění spisového archivu. Po zániku vlastní kanceláře Národopisné společnosti, jejíž součástí byla kdysi i práce několika sekretářek, představoval kvanta popsaného papíru s málo zřetelným obsahem administrativního charakteru. Nutností bylo každou z těchto listin přečíst, roztrždit a zařadit. Bylo zapotřebí, aby kolegyně vytvořila systém respektující archivní práci. Její trpělivá a obětavá činnost při řešení tohoto úkolu vytvořila předpoklady, aby výsledek působení někdejší kanceláře Národopisné společnosti i spisy vzniklé další činností uvedené společnosti bylo možné využívat a nestaly se součástí nezpracovaných a dlouho nepřístupných archivních fondů.

Vzhledem k její dlouholeté odborné činnosti v oboru národopis i vzhledem k její obětavé práci pro Českou národopisnou společnost navrhuji Helenu Šenfeldovou prohlásit čestnou členkou této společnosti.

Helena Mevaldová

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti Lud'ku Štěpánovi

Luděk Štěpán se narodil 19. srpna 1932 v Nasavrkách. Od dětství byl velmi vnímavý k prostředí, kterého ho obklopovalo, projevoval zájem o historii. Vystudoval Vyšší vodotechnickou školu ve Vysokém Mýtě a stal se stavebním technikem při výstavbě mostů a silnic. Zájem o historii a lidové stavitelství jej v roce 1962 přivedl k činnosti dobrovolného pracovníka státní památkové péče. Od roku 1968 se ve volných chvílích věnoval práci okresního konzervátora památkové péče. Dokumentoval lidové stavitelství na Chrudimsku, velmi záhy se začal věnovat výzkumu a dokumentaci lidových technických staveb na vodní pohon. V roce 1967 předložil první návrhy na záchranu dokladů lidového stavitelství. Tato činnost vyústila v založení expozice lidového stavitelství na Veselém Kopci u Hlinska v roce 1972, která později dostala název Soubor lidových staveb Vysočina. V roce 1981 přešla správa Souboru lidových staveb Vysočina pod Státní památkový ústav v Pardubicích a Luděk Štěpán stanul v jejím čele. Dnes je tato expozice lidového stavitelství druhým největším muzeem v přírodě v České republice a také druhou nejnavštěvovanější expozicí tohoto druhu. Kromě toho se však pan Štěpán věnoval výzkumu technických památek na vodní pohon, záchraně památek lidového stavitelství v České republice i v zahraničí a bohaté publikační činnosti. V této činnosti stále pokračuje, dnes patří k uznávaným a vyhledávaným odborníkům v oblasti lidových technických památek na vodní pohon. Dokladem toho je práce pana Štěpána při obnově technických památek v lucemburském Asselbornu (mlýn), ve Vanově (mlýn), Zlatých Horách (stoupy využívané při těžení zlata) či v Ratibořicích (mandl). Při obnově technických památek spolupracuje s muzei a dalšími institucemi, například Muzeem vesnických staveb středního Povltaví ve Vysokém Chlumci (transfer pily) nebo Muzeem středního Pootaví ve Strakonících (záchrana unikátního mlýna v Hoslovicích).

Přístup pana Štěpána k záchraně dokladů lidového stavitelství a především technických památek na vodní pohon je jedinečný tím, že dokázal spojit teorii s praxí. Bohatá publikační činnost pana Štěpána je zastoupena díly o lidovém stavitelství, především z oblasti východních Čech. Zmíníme například dílo *Klíč od domova*, které bylo napsáno společně s PhDr. Josefem Vařekou, CSc., v roce 1991, nebo *Ztracené i zachráněné poklady* – knihu vydanou v roce 2003 společně s pracovníky Státního okresního archivu v Chrudimi paní PhDr. Renatou Růžičkovou a Mgr. Ivo Šulcem. Velmi záslužné počiny v této oblasti jsou práce zabývající se publikováním poznatků o technických památkách na vodní pohon, zde můžeme jmenovat především *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách* z roku 2000 (spoluautorkou je PhDr. Magda Křivanová) a její volné pokračování *Dílo mlynářů a sekerníků v Če-*

chách II vydané v roce 2008 (se spoluautory PhDr. Radimem Urbánkem a Mgr. Hanou Klimešovou).

Pan Luděk Štěpán vykonal pro záchranu lidového stavitelství obrovský kus práce již tím, že se zasloužil o založení Souboru lidových staveb Vysočina. Jeho rozsáhlá publikační činnost přinesla shrnutí dlouholetých výzkumů. Poznatky shromážděné v oblasti technických památek na vodní pohon jsou objevné a propojení s praktickými zkušenostmi autora z nich dělají jedinečný pramen pro další badatele a zájemce o tuto problematiku.

Dovoluji si doporučit přijetí pana Lud'ka Štěpána za čestného člena České národopisné společnosti.

Ilona Vojancová

Laudatio k udělení čestného členství České národopisné společnosti Mgr. Jiřině Veselské

Nápadným rysem Jiřiny Veselské je obdivuhodná nevyčerpatelná aktivita, tvořivost, schopnost odhalit v současných životních podmínkách nová oborová témata. Ke sledování vybraných složek tradiční lidové kultury dokáže podnítit osoby z veřejnosti odborné i laické. Jen na okraj tu vzpomeňme jí iniciované a už dlouho fungující Senior gymnázium ve Frýdku-Místku i založení několika pamětních síní v okolních obcích, které se s její spoluúčastí staly středisky vesnického kulturního dění.

Svůj imponující přehled spojený s bohatou sumou znalostí muzejního praktika uplatnila ve své pedagogické činnosti. Řadu posledních let působila jako externí vyučující na Slezské univerzitě v Opavě. Počet studentů, kteří si pro závěrečné práce vybírali témata jí navržená, svědčí nejen o tom, že má dar vyvolat zájem o oblasti jinými nepovšimnuté, ale i o tom, že se svým studentům a jejich hledání vždy obětavě věnovala.

Jiřina Veselská pochází z Českomoravské vysočiny, etnografii a folkloristiku vystudovala na nynější Masarykově univerzitě v Brně, ale svoje odborné působení etnografky spojila především se severovýchodní Moravou. Nastoupila sice do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, po krátké době však našla nový domov ve Frýdku-Místku. Po sedmadvaceti letech působení ve Vlastivědném ústavu ve Frýdku-Místku věnovala posledních několik let před odchodem do důchodu opět Valašskému muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Její profesní orientace byla široká. Stěžejním tématem prvotních výzkumů bylo lidové stavitelství, kde navázala na zkušenosti získané v přípravě diplomové práce o stavitelství rodného Třebíčska, průzkumy památek lidového stavitelství frýdecko-místeckého okresu. Srdeční záležitostí se pro ni staly dřevěné sakrální stavby. Výsledky svého bádání završila vydáním samostatných publikací přístupných veřejnosti. Dřevo se stalo také jejím trvalým badatelským tématem. Historicko-etnografické průzkumy řemeslných a výrobních činností v regionu opět publikovala, poněkud v časopisech kraje. Už ve Frýdku-Místku připravila dvě trienále řezbářů Beskyd a Pobeskydí, v Rožnově pod Radhoštěm pak na svoje kontakty navázala koncipováním nového pořadu s názvem Hejův nožik, který je už více než deset let tvůrčím setkáním neprofesionálních řezbářů z oblasti západních Karpat.

Muzejní práci s odpovědnou akviziční činností zúročila vydáním pěti katalogů sbírek Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku, které spolu s hodnotícími studii představují pro další badatele významný pramen. Podobné poslání je možno vidět také v bibliografických soupisech, kterých od studijních let připravila celou řadu,

především z časopisů Frýdecko-Místecka a Těšínska. V současnosti pracuje na obsáhlém soupisu příspěvků, které byly publikovány v tiskovinách vzešlých z činnosti Národopisné společnosti od jejího založení. Všichni víme, že je to práce zdlouhavá, náročná na přesnost, dalším badatelům velmi potřebná, leč slávy jejím prostřednictvím nikdo nedojde.

Významný kus své činnosti a zápalu věnovala před lety samotné Národopisné společnosti. Po dvě volební období zastávala funkci předsedkyně, posléze dalších šest let místopředsedkyně, a je také její nespornou zásluhou, že došlo k oživení činnosti naší společnosti a k obnovení Národopisného věstníku s jeho dnešním bohatým obsahem.

Neokázalá odborná práce, široký záběr oborových aktivit a dlouhodobé navýsost úspěšné působení v Hlavním výboru nejen mne vedou k přesvědčení, že si zasluhuje udělení čestného členství České národopisné společnosti.

Marie Brandstettrová

Abstract

Plenary Session of the Czech Ethnographical Society in Jindřichův Hradec

A plenary session of the Czech Ethnographical Society took place in the Museum of Jindřichův Hradec Region in Jindřichův Hradec on 24th September 2008. Two accounts, the *Proceedings from the Plenary Session of the Czech Ethnographical Society which Took Place at the Conference Room of the Museum of Jindřichův Hradec Region in Jindřichův Hradec on 24th September 2008* and the *Resolution of the Plenary Session of the Czech Ethnographical Society on 24th September 2008 in Jindřichův Hradec*, inform about the progress of the meeting.

The session was opened by Czech Ethnographical Society chairman Miroslav Válka. He presented a summarizing report about the Society's activities in the past term (*Activity Report of the Czech Ethnographical Society from the Years 2005-2008*). We have published the full version. Awarding honorary membership to prominent personalities in the field of Czech ethnology has become an integral part of the session. Individual proposals for the conferment of the honorary membership of the Czech Ethnographical Society to PhDr. Jana Hrabětová, PhDr. Dagmar Klímová, CSc., PhDr. Věra Kovářů, PhDr. Jiří Langer, CSc., prom. hist. Helena Šenfeldová, Luděk Štěpán and Mgr. Jiřina Veselská thus conclude this section of the Ethnographical Bulletin.

Adresář členů Hlavního výboru České národopisné společnosti ve volebním období 2008–2011

Předseda

PhDr. Daniel DRÁPALA, Ph.D.
Ústav evropské etnologie FF Masarykovy univerzity
A. Nováka 1, 602 00 BRNO
drapala@phil.muni.cz

Místopředsedkyně

PhDr. Alena PRUDKÁ
Muzeum jihovýchodní Moravy
Soudní 1, 760 01 ZLÍN
a.prudka@muzeum-zlin.cz

Vědecká tajemnice

Mgr. Jana NOSKOVÁ, Ph.D.
Etnologický ústav Akademie věd ČR v.v.i., pracoviště Brno
Veveří 97, 602 00 BRNO
jana.noskova@iach.cz

Pokladní

PhDr. Markéta HOLUBOVÁ, Ph.D.
Etnologický ústav Akademie věd ČR v.v.i.
Na Florenci 3, 110 00 PRAHA 1
holubova@eu.cas.cz

Členové výboru

PhDr. Helena BERÁNKOVÁ
Etnografický ústav Moravského zemského muzea
Koblišná 1, 602 00 BRNO
hberankova@mzm.cz

PhDr. Vladimíra JAKOUBĚOVÁ
Muzeum Českého ráje
Skálova 71, 551 01 TURNOV
jakoubeova@muzeum-turnov.cz

Mgr. Václav MICHALIČKA – pověřenec pro kontakt s dopisovateli

Muzeum Novojičínska, p.o. – Muzeum Příbor

Lidická 50, 742 58 PŘÍBOR

michalicka.v@seznam.cz

Mgr. Martin ŠIMŠA

Národní ústav lidové kultury

Zámek 672, 696 62 STRÁŽNICE

martin.simsa@nulk.cz

Mgr. Alexandra ZVONAROVÁ

Muzeum Jindřichohradecka

Balbínovo náměstí 19/I, 377 01 JINDŘICHŮV HRADEC

zvonarova@mjh.cz

Předseda redakční rady Národopisného věstníku

PhDr. Miroslav VÁLKA, Ph.D.

Ústav evropské etnologie FF Masarykovy univerzity

A. Nováka 1, 602 00 BRNO

valka@phil.muni.cz

Pokyny pro úpravu příspěvků *Národopisného věstníku*

Písmo: ARIAL nebo TIMES NEW ROMAN; bez stínování, psaní všech velkých písmen nebo kapitálek

název příspěvku: velikost 12 / tučně

jméno autora: velikost 12 / tučně+kurzíva

názvy kapitol: velikost 12 / podtržené

vlastní text: velikost 12

Odstavec: zarovnání vlevo; řádkování 1,5; začátek odstavce neformátovat žádným odsazením (klávesou TAB, několika úhozy mezerníkem); klávesu ENTER používejte pouze k oddělení odstavců.

Poznámky: umístit pod čarou (Vložit → Odkaz → Poznámky pod čarou; číslovat 1, 2, 3 atd.)

Seznam pramenů a literatury (nadpis těchto soupisů bude sjednocen s nadpisy ostatních kapitol v textu): za vlastním textem.

Bibliografické záznamy v následující jednotné podobě:

JANOTKA, M. – LINHART, K.: *Zapomenutá řemesla*. Praha 1984.

nebo

KRÁL, K.: *O domácí výrobě na Valašsku*. *Národopisné aktuality* 23, 1995, č. 4, s. 15–24.

Citace archivních pramenů podle následujícího vzoru:

Moravský zemský archiv v Brně, fond G113 – Zemská rada živnostenská, inventární číslo 58, signatura Xa, číslo kartonu 580, fol. 5–8.

Resume u příspěvků v oddílech Studie, Materiály: český text určený pro překlad do anglického jazyka v rozsahu ½ normostrany.

Klíčová slova: pět slov vystihujících obsah statě.

Fotografie: nevkládat do textu, přiložit jako samostatnou přílohu/-hy, opatřit seznamem fotografií (u popisů uvést vedle názvu také autora, místo archivace fotografie či vlastníka obrazového materiálu, vročení).

Název souborů: každý soubor bude mít název složený z příjmení autora a názvu příspěvku:

Kral_O domácí výrobě.doc

– bude-li k příspěvku připojena obrazová příloha, bude vše (textová i obrazová část) vložena do složky téhož názvu: **Kral_O domácí výrobě** – a ve složce bude textový dokument

Kral_O domácí výrobě_Text a jednotlivé očíslované obrázky: **Kral_O domácí výrobě_Obr1; Kral_O domácí výrobě_Obr2** atd.

Redakce

Do 2. čísla *Národopisného věstníku 2008* přispěli:

PhDr. Helena BOČKOVÁ, Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

Mgr. Marie BRANDSTETTROVÁ, Rožnov pod Radhoštěm (Bučiska 542, 756 61 ROŽNOV POD RADHOŠTĚM)

Mgr. Klára BROŽOVIČOVÁ, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno / doktorandka (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

Mgr. Klára CÍŠARÍKOVÁ-KAŠPAROVÁ, Etnologický ústav AV ČR v.v.i., Brno (Veveří 97, 602 00 BRNO)

PhDr. Daniel DRÁPALA, Ph.D., Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

PhDr. Judita HRDÁ, Etnologický ústav AV ČR v.v.i., Praha (Na Florenci 3, 110 00 PRAHA)

PhDr. Vladimíra JAKOUBĚOVÁ, Muzeum Českého ráje, Turnov (Skálava 71 511 01 TURNOV)

Mgr. Marta KONDROVÁ, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště, (Smetanovy sady 179 686 01 UHERSKÉ HRADIŠTĚ)

PhDr. Věra KOVÁŘŮ, Brno (Charbulova 24, 618 00 BRNO)

Doc. PhDr. Alena KRÍŽOVÁ, Ph.D., Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

PhDr. Helena MEVALDOVÁ, Národopisné oddělení Historického muzea – Národní muzeum, Praha (Kinského zahrada 97, 1500 PRAHA 5 - SMÍCHOV)

Mgr. Václav MICHALIČKA, Muzeum Novojičínska – Muzeum Příbor, Příbor (Lidická 50, 742 58 PŘÍBOR)

Doc. PhDr. Ladislav MLYNKA, CSc., Katedra etnologie a kultúrnej antropológie Filozofické fakulty Univerzity Komenského, Bratislava (Gondova 2, 818 01 BRATISLAVA, Slovenská republika)

Mgr. Anna OLÁHOVÁ, Slovenské národné múzeum v Martine – Etnografické múzeum, Martin (Malá Hora 2, 036 80 MARTIN, Slovenská republika)

PhDr. Karel PAVLIŠTÍK, CSc., Muzeum jihovýchodní Moravy, Zlín (Soudní 1, 760 01 ZLÍN)

Doc. PhDr. Lydia PETRÁŇOVÁ, CSc., Etnologický ústav AV ČR v.v.i., Praha (Na Florenci 3, 110 00 PRAHA)

František PEŠÍK, dopisovatel České národopisné společnosti, Brdo (Brdo 13, 331 62 MANĚTÍN)

PhDr. Jana POSPÍŠILOVÁ, Ph.D., Etnologický ústav AV ČR v.v.i., Brno (Veveří 97, 602 00 BRNO)

Bc. Eva ROMÁNKOVÁ, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (Palackého 147, 756 61 ROŽNOV POD RADHOŠTĚM)

PhDr. Ludvík SKRUŽNÝ, Praha (Blešnovská 205, 190 14
PRAHA 9-KLÁNOVICE)

Mgr. Libor SVOBODA, Ph.D., Univerzita obrany, Brno (Kounicova 65,
612 00 BRNO)

PhDr. Miroslav VÁLKA, Ph.D., Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity, Brno (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

Mgr. Anna VELIKÁ, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy
univerzity, Brno / doktorandka (A. Nováka 1, 602 00 BRNO)

Mgr. Jiřina VESELSKÁ, Frýdek-Místek (Na Veselé 781, 738 01
FRÝDEK-MÍSTEK)

PhDr. Ilona VOJANCOVÁ, Soubor lidových staveb Vysočina (Příčná 350,
539 01 HLINSKO)

Vanda VRLOVÁ, Valašské Meziříčí (Smetanova 350, 756 51 VALAŠSKÉ
MEZIŘÍČÍ)

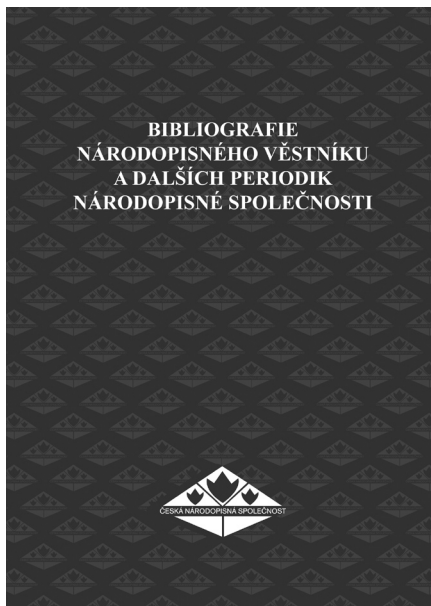

Česká národopisná společnost nabízí novou publikaci

Jiřina VESELSKÁ

Bibliografie Národopisného věstníku a dalších periodik Národopisné společnosti

Bibliografický soupis zahrnuje na 242 stranách celkem 1933 položek, doplňuje jej rejstřík místní, osobní a jmenný. Zpracovány byly příspěvky v těchto tiskovinách Společnosti: *Národopisného sborníku československého* (1896–1905), *Národopisného věstníku československého* (1906–1956), *Národopisného věstníku československého* (1966–1992) a *Národopisného věstníku* (1993–2005), který vychází dodnes. Mimo tyto hlavní tituly, určené odborné veřejnosti, vydávala Společnost po určitou dobu kolem poloviny 20. století také spíše zpravodajská periodika – *Zprávy ČNS* a *Věstník ČNS a SNS*, které přinesly celou řadu, dnes téměř opomíjených terénních zpráv a sdělení zpracovaných dopisovateli, zprávy o připravovaných a realizovaných výzkumech zejména zátopových oblastí, jichž byla společnost garantem. Proto byl jejich obsah zpracován a přiřazen k bibliografii. Doplnkem celého soupisu, který čítá více jak 1900 záznamů, je seznam *Bibliografických příloh Věstníku NSČ a SNS*, vydávaných v letech 1959–1967. Samostatnou přílohou, bez číselného označení, je výběr zpráv, věnovaných činnosti Národopisné společnosti, které byly postupně zveřejněny ve všech zpracovávaných titulech. Jednotlivé bibliografie jsou uzavřenými celky ve výše naznačené chronologii, rozdělenými na články a studie, zprávy o literatuře, personalia a zprávy drobné. Záznamy v souborech jsou číslovány návazně, aby nebyly komplikovány údaje v rejstřících. Bibliografické záznamy článků a studií jsou opatřeny anotacemi. U jubilejních statí je uvedeno, zda se jedná o text jubilejní nebo nekrolog osobnosti. Drobné zprávy a zprávy o literatuře anotovány nejsou.

Bibliografii si můžete objednat za cenu **180 Kč** + poštovné a balné na adrese:

Česká národopisná společnost

Národní třída 3
117 20 PRAHA 1

Nebo prostřednictvím e-mailu: drapala@phil.muni.cz

Národopisný věstník XXV (67) za rok 2008
Číslo 2

Vydala Česká národopisná společnost za podpory Rady vědeckých společností při AV ČR
v Praze v roce 2008

Redakce: Daniel Drápala
Jazykové korektury: Josef Štěpán
Překlad do angličtiny: Eva Románková, Vlastimil Čich

Grafické zpracování, tisk: Metoda spol. s r. o.

Adresa redakce: Národní třída 3, 117 20 Praha 1

Náklad 300 ks

ISSN 0323–2492

www.narodopisnaspolcnost.cz